

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

**Η Εκκλησιαστική Περιφέρεια Χρυσούπολης (Νέστου)
κατά τη Βυζαντινή και Οθωμανική Περίοδο
και ο Ελληνισμός της**

Διπλωματική εργασία
του
Εμμανουήλ Δ. Κοντοστέλιου

Επιβλέπων: Μπάκας Ιωάννης
Λέκτορας ΑΠΘ

Χρυσούπολη 2012

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στην καθηγήτρια μου κ. Ξανθοπούλου – Αργυρίου Παρασκευή η οποία, άνοιξε πρώτη αυτή τον δρόμο για την έρευνα της τοπικής ιστορίας. Πάνω στην δουλειά της πορευθήκαμε εμείς οι υπόλοιποι που ασχολούμαστε με την τοπική ιστορία.

Περιεχόμενα

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
Η πεδινή περιοχή της επαρχίας Νέστου ανά τους αιώνες	9
Γεωγραφία της περιοχής	9
Φυσικό περιβάλλον	11
Κλίμα και οικονομία της περιοχής	13
Δρόμοι – Επικοινωνίες	17
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	21
Ιστορία της περιοχής	21
Η περιοχή της Χρυσούπολης	21
από την αρχαιότητα μέχρι την Οθωμανική κατάκτηση	21
(7ος αιώνας π.Χ. - 1377 μ.Χ.).....	21
Ιστορία της περιοχής κατά τους Οθωμανικούς Χρόνους	24
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	32
Διοικητική Οργάνωση.....	32
Διοικητική διαίρεση της περιοχής από τον 4 ^ο αιώνα μ.Χ. έως το 1453	32
Διοικητική διαίρεση κατά την οθωμανική περίοδο	37
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ.....	44
Εκκλησιαστική Οργάνωση	44
Οι πρώτοι τέσσερις αιώνες	44
Από τον 4 ^ο αιώνα μέχρι το τέλος της βασιλείας του Ιουστινιανού	46
Περί της Τοπείρου	48
Από τα τέλη του 6 ^{ου} μέχρι και τον 13 ^ο αιώνα	52
Από τον 14 ^ο έως και τον 17 ^ο αιώνα	57
Από τον 18ο αιώνα μέχρι και το 1924	68
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	70
Η συμβολή των Λαϊστινών στη διαμόρφωση της τοπικής ιστορίας μέχρι το 1912	70
Περί της Λάιστας.....	70

<i>Η οικονομία του Βλαχοζάγορου</i>	74
<i>Ο ρόλος των Λαϊστινών και τα νέα δεδομένα που προέκυψαν μετά την εγκατάστασή τους στην Χρυσούπολη Καβάλας</i>	76
<i>Θρησκευτική οργάνωση των νέων κατοίκων της περιοχής</i>	85
<i>Η συνεισφορά των Λαϊστινών στα εκπαιδευτικά πράγματα της περιοχής</i> ...	89
<i>Οικονομική δραστηριότητα των Λαϊστινών στο Σαρή Σαμπάν</i>	93
<i>Η συνεισφορά των Λαϊστινών κατά το Μακεδονικό Αγώνα</i>	96
<i>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'</i>	99
<i>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'</i>	107
<i>ΕΠΙΛΟΓΟΣ</i>	114
<i>SUMMARY</i>	116
<i>BIBLIOΓΡΑΦΙΑ</i>	117

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Α.Π.Θ = Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Ε.Ε.Β.Σ = Επετηρίδα Εταιρίας Βυζαντινών Σπουδών
- Ε.Μ.Σ = Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών
- Ι.Λ.Α.Κ = Ιστορικό – Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας
- Κ.Ε.Δ.Κ.Ε= Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η μελέτη της τοπικής ιστορίας αποτέλεσε ασχολία ανθρώπων οι οποίοι συγκέντρωσαν υλικό το οποίο στη συνέχεια και δημοσίευσαν φωτίζοντας άγνωστες πτυχές του τόπου μου, της Χρυσούπολης, η οποία βρίσκεται στο μέσο της διαδρομής Καβάλας – Ξάνθης. Έτσι οι ακούραστοι αυτοί πρωτοπόροι συγκέντρωσαν υλικό που αφορά την τοπική ιστορία, έψαξαν σε αρχεία, μόχθησαν σε βιβλιοθήκες για να συμπληρώσουν ψηφίδες της τοπικής ιστορίας. Αλλά δεν στάθηκαν μόνο εκεί, καθώς φρόντισαν να διασώσουν μαρτυρίες από τους Ηπειρώτες Λαϊστινούς που άρχισαν να εγκαθίστανται σταδιακά στην περιοχή, από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, και οι οποίοι αποτέλεσαν όαση Ελληνικότητας σε τούτα τα μέρη που κατοικούνταν σχεδόν εξ ολοκλήρου από Οθωμανούς. Μόνη εξαίρεση η Πετροπηγή – Καγιά Μπουνάο με πληθυσμό 130 Ελλήνων κατοίκων τη στιγμή που ο καζάς του Σαρή Σαμπάν είχε 25.000 μουσουλμάνους κατοίκους. Όμως αυτοί οι μελετητές, πέρα όμως από το υλικό που συνέλεξαν, έκαναν κάτι ακόμη πιο σημαντικό. Έδειχναν σε εμάς τους νεότερους ερευνητές πώς να πορευθούμε στην προσπάθεια ανασύνθεσης του παρελθόντος της περιοχής.

Σε αυτό αποσκοπεί και η παρούσα εργασία, καθώς πραγματεύεται την τοπική ιστορία της πεδινής περιοχής της δυτικής πλευράς του ποταμού Νέστου, δίνοντας βαρύτητα στην εκκλησιαστική ιστορία της περιοχής. Ειδικά, η συγκέντρωση αυτού του υλικού αποδείχθηκε η πλέον κοπιαστική, καθώς δεν υπάρχει υλικό για την δυτική πλευρά του Νέστου ποταμού και θα έπρεπε να γίνει συνδυασμός των διαφόρων διάσπαρτων πληροφοριών προκειμένου να προκύψει το τελικό αποτέλεσμα. Περαιτέρω, ασχολείται με μια ιστορική περίοδο η οποία δεν έχει αναλυθεί επαρκώς, παρά το γεγονός ότι οι Ηπειρώτες -Λαϊστινοί στην συντριπτική τους πλειοψηφία- δι-

αμόρφωσαν την ιστορία του τόπου για μια μεγάλη χρονική περίοδο, λειτουργώντας ως φάρος του Ελληνισμού σε εποχές δύσκολες για το έθνος μας. Παρά τις αντιξοότητες που συνάντησαν, κατά την εγκατάστασή τους, οι άνθρωποι αυτοί αγωνίσθηκαν, πάλεψαν και πρόκοψαν γιατί ήταν εργατικοί, μα πάνω και πρώτα απ' όλα ήσαν Έλληνες, σε πείσμα τόσο της Βουλγάρικης όσο και της Ρουμάνικης προπαγάνδας.

Η εργασία πραγματεύεται αρχικά, στο πρώτο της μέρος, τη γεωγραφία της περιοχής, την τοπική ιστορία της, από την αρχαιότητα μέχρι και την απελευθέρωση της περιοχής από τον Βουλγάρικο ζυγό, τονίζει τη σημασία που είχε ο χώρος ως οδικός άξονας που συνέδεε τη δύση με την ανατολή. Η διοικητική διαίρεση της περιοχής αναλύεται επίσης με βάση αναδρομή στις πηγές που υπάρχουν. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην εκκλησιαστική ιστορία της περιοχής, καταβάλλεται δε προσπάθεια να καλύψει την περίοδο από τους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού μέχρι και το 1912, όταν η περιοχή ενώθηκε με την υπόλοιπη Ελλάδα.

Στο δεύτερο μέρος γίνεται αναφορά στους Λαϊστινούς και στις επιπτώσεις από την εγκατάστασή τους στην περιοχή. Η συνεισφορά τους εστιάζεται στην οικονομία της περιοχής, αλλά και στα νέα θρησκευτικά και εθνολογικά δεδομένα που προέκυψαν, καθώς και στις πρωτοβουλίες που ανέλαβαν σε εκπαιδευτικά θέματα με την ίδρυση σχολείων. Όμως η προσφορά τους δεν σταματά εκεί, γιατί οι άνθρωποι αυτοί έδωσαν το παρόν και στους εθνικούς αγώνες και πιο συγκεκριμένα κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα, παρά το γεγονός ότι η περιοχή μας δεν αποτέλεσε θέατρο μαχών.

Η προσπάθεια αυτή ανάδειξης της τοπικής ιστορίας δεν θα μπορούσε όμως να πραγματοποιηθεί χωρίς τη βοήθεια αξιόλογων ερευνητών και ανθρώπων όπως των καθηγητών μου Ξανθοπούλου – Αργυρίου Παρασκευής και του συζύγου της Αργυρίου Γεώργιου, που μου εμπιστεύθηκαν κόπους αρκετών χρόνων έρευνας· του Κοζαρίδη Χρήστου, ο οποίος μέσα από

το βιβλίο του για την ιστορία της επαρχίας Νέστου, μου έδωσε αρκετές πληροφορίες για την ιστορία της περιοχής· του φίλου δημοσιογράφου και ιστοριοδίφη Μυλωνά Βασίλη, ο οποίος ακούραστα αναδεικνύει συνεχώς νέα ευρήματα για την ιστορία της περιοχής· του φίλου Μέρτζιου Γιώργου από την Λάιστα, το βιβλίο του οποίου για την Λάιστα, αποδείχτηκε πολύτιμο σε ότι αφορά τις πληροφορίες που μου έδωσε· της φίλης Καρβούνη Γωγώς η οποία, μέσω της μουσικής, συμβάλει στην διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του χωριού και συνάμα με έφερε σε επαφή με τη μουσική και τα τραγούδια της Λάιστας· της Τούλας Ποάλα για το υλικό που απλόχερα μου πρόσφερε καθώς και του αείμνηστου αδελφού της, Φόρη Ποάλα· του Αστέρη Κουκούδη, ο οποίος δεν δίστασε να ξοδέψει αρκετό από τον προσωπικό του χρόνο για να μου εξηγήσει αρκετά πράγματα γύρω από την διασπορά των Βλάχων· του Γκόρδη Χρήστου, προέδρου του συλλόγου Ηπειρωτών της επαρχίας Νέστου για τη βοήθεια του· την οικογένεια Τοπάλη για τις μαρτυρίες που μου παρέθεσαν και τον Ιορδάνη Βλαχόπουλο, για τις πληροφορίες περί της ιστορίας του τόπου μου. Όλους τους ευχαριστώ θερμά για τη βοήθειά τους. Τέλος, ευχαριστώ τον σύμβουλο καθηγητή μου, στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μπάκα Ιωάννη ο οποίος μου έδωσε τη δυνατότητα να ασχοληθώ με την ιστορία του τόπου μου καθώς και τα μέλη της οικογένειάς μου, ζητώντας από καρδιάς συγγνώμη για τον χρόνο που ίσως τους στέρησα.

Χρυσούπολη, Νοέμβριος 2012

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πεδινή περιοχή της επαρχίας Νέστου ανά τους αιώνες

Γεωγραφία της περιοχής

Η Επαρχία Νέστου γεωγραφικά, μέχρι την καταστροφή της πόλης της Τοπείρου, για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω, ανήκε στην περιοχή της Θράκης, τα γεωγραφικά όρια της οποίας ορίζονταν κατά την αρχαιότητα προς Βορρά από το Δούναβη, όπως υπονοούν ο Ηρόδοτος¹, ο Θουκυδίδης² τον 5^ο αιώνα π.Χ., ο Στράβων³ (1^{ος} αιώνα π.Χ. και αρχές του 1^{ου} αιώνα μ.Χ.) και τέλος ο Ρωμαίος γεωγράφος Πλίνιος⁴. Προς ανατολάς τα σύνορα της οριοθετούνταν από τον Εύξεινο Πόντο, τον Βόσπορο, την Προποντίδα και τον Ελλήσποντο. Νότια τα σύνορα της έφταναν μέχρι τις ακτές του Αιγαίου Πελάγους και περιελάμβαναν τα νησιά Θάσο και Σαμοθράκη⁵.

Τα δυτικά όρια της Θράκης έχουν υποστεί πολλές μεταβολές εξαιτίας της επέκτασης του Μακεδονικού κράτους. Κατά το Θουκυδίδη, Μακεδόνες κατοικούσαν και πέραν του Αξιού ποταμού μέχρι το Στρυμόνα⁶. Εξιστορώντας τα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου εξακολουθεί να

---

¹ Ηρόδοτος, *Ηρόδοτου Ιστορίαι*, εκδ. Hude, Herodoti Historiae, Oxford 1960, τ. I-II, IV 80 και IV 93.

² Θουκυδίδης, *Θουκυδίδου Ιστορίαι*, εκδ. Jones. Thucydidis Historiae, Oxford 1970, τ. I-II, II 96.1.

³ *The Geography of Strabo*, The loeb Classical Library, εκδ. Warmington, London 1969, τομ. I-VIII 2.5,30.

⁴ C. Plinius Secundus, *Naturalis Historia*, The loeb Classical Library, εκδ. Rocckham London 1967, τ. I - X IV 44.

⁵ Χ. Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη κατά τους 10^ο -12^ο αιώνες. Συμβολή στην μελέτη της πολιτικής, διοικητικής και εκκλησιαστικής εξέλιξης* (Διδακτορική Διατριβή), Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1997, σ. 45 κ.ε.

⁶ Θουκυδίδης, *Θουκυδίδου Ιστορίαι*, II 99.4.

αποκαλεί θρακικές πόλεις τόσο την Ποτίδαια όσο και την Αμφίπολη οι οποίες ήδη ανήκαν στη Μακεδονία⁷.

Στα μέσα του 4^{ου} αιώνα π.Χ. με τις κατακτήσεις του Φιλίππου Β', τα μακεδονικά όρια μετατοπίστηκαν ανατολικότερα στον ποταμό Νέστο, όμως τα γεωγραφικά όρια εξακολουθούν να ορίζονται στον Στρυμόνα⁸. Ακόμη και κατά τον 1^ο αιώνα μ.Χ. ο γεωγράφος Πλίνιος θεωρεί ως δυτικό όριο της Θράκης τον ποταμό Στρυμόνα⁹.

Περί τον 4^ο αιώνα μ.Χ. το *Itinerarium Hierosolymitanum*¹⁰ αναφέρει τον οικισμό Ακόντισμα, πλησίον του σημερινού χωριού Ν. Καρβάλη Ν. Καβάλας, ως τον τελευταίο σταθμό της Εγνατίας οδού στη Μακεδονία και τοποθετεί τα όρια Θράκης και Μακεδονίας στο μέσο της διαδρομής Ακοντίσματος – Τοπείρου¹¹. Είναι δε πιθανόν, ο μακεδονικός εποικισμός της Πιέριας κοιλάδας να συνετέλεσε στην μεταβολή των εθνικών ορίων της Μακεδονίας στο Ακόντισμα¹². Ομοίως και ο Λατίνος ιστορικός Αμμιανός Μαρκελλίνος στο έργο του “*Res gestae*”¹³ το οποίο γράφτηκε μεταξύ των ετών 395- 400 μ.Χ., τοποθετεί τα δυτικά όρια της Θράκης στο χωριό Ακόντισμα. Τέλος άλλοι ιστορικοί και γεωγράφοι όπως ο Μαρτιανός Καπέλας (470 μ.Χ.) αναφέρει τον Στρυμόνα ως όριο της Θράκης με τη Μακεδονία¹⁴.

---

⁷ Θουκυδίδης, *Θουκυδίδου Ιστορία*, I 59.1

⁸ Σε χωρία λόγων του ρήτορα Δημοσθένη οι πόλεις Αμφίπολη, Ποτίδαια και Ολυνθος δεν αναφέρονται ως Μακεδονικές πόλεις αλλά ως Θρακικές (σχετ. και *Δημοσθένους Λόγοι*, εκδ. Butcher, *Demostenis Orationes*, 1961, τόμ. I – III, 10.12).

⁹ C. Plinius Secundus, *Naturalis Historia*, IV X 38.

¹⁰ *Itinerarium Hierosolymitanum*, εκδ. Miller, *itineraria Romana IV*, Stutgard 1916, σ. 603.

¹¹ Για τη θέση του οικισμού Ακόντισμα βλ. και Χ. Κουκούλη – Χρυσανθάκη, *Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών* 5 (1972) 474 κ.ε.

¹² Σχετική με το θέμα και η αναφορά της Fanoulas Papazoglou στο βιβλίο της με τίτλο *Les villes de Macedoine a l' époque Romaine*, Athenes 1988, σ. 44 -85 και 409.

¹³ Ammianus Marcellinus, *Res gestae*, collection des Universites de France, Paris 1977, I – V, 27.4.8

¹⁴ Αναφορά στον Μαρτιανό Κάππελα εκ παραπομπής από τον Χ. Κυριαζόπουλο, *Η Θράκη*, σ. 47.

Για τους παραπάνω λόγους λοιπόν θα θεωρήσουμε, μέχρι και την καταστροφή της πόλης της Τοπείρου το 549 μ.Χ., η οποία αποτέλεσε το έναυσμα για διοικητικές και εκκλησιαστικές ανακατατάξεις, σε ότι αφορά την περιοχή εκατέρωθεν του ποταμού Νέστου, ως όρια της Θράκης προς τον βορρά τον ποταμό Δούναβη, τον Εύξεινο Πόντο στην ανατολή, το Αιγαίο στον νότο και τον ποταμό Στρυμόνα στη Δύση.

Μετά το 549 μ.Χ., θεωρείται ότι ο ποταμός Νέστος αποτελεί το φυσικό σύνορο μεταξύ της Μακεδονίας και της Θράκης, σε όλες τις μορφές διοικητικής και εκκλησιαστικής οργάνωσης της Ανατολής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που υλοποιούνται στο μέλλον, είτε αυτό αφορά την διαίρεση σε επαρχίες, είτε σε θέματα.

Φυσικό περιβάλλον

Ο ποταμός Νέστος είναι ένα από τα πέντε μεγαλύτερα ποτάμια της Ελλάδος, ενώ ο ρους του αποτελεί το φυσικό σύνορο μεταξύ της Μακεδονίας και της Θράκης. Η συνολική του διαδρομή προς τη θάλασσα είναι 243 χλμ. από τα οποία τα 130 βρίσκονται σε ελληνικό έδαφος. Οι πηγές του βρίσκονται στα όρη Ρίλα της Βουλγαρίας. Εκβάλλει στο Θρακικό Πέλαγος αφού έχει διανύσει τη διαδρομή από τα όρη της Δράμας, τα Τέμπη του Νέστου και την πεδιάδα της Χρυσούπολης¹⁵. Στην πεδιάδα του Νέστου εκτείνονταν μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '50 το Μεγάλο Δάσος (τουρκ. Κοτζά Ορμάν), το οποίο το 1949 είχε έκταση 72.000 στρέμματα και αποτελούσε ένα από τα μεγαλύτερα υδροχαρή δάση της Ευρώπης, αφού εκτείνονταν από το χωριό Παράδεισος μέχρι τη θάλασσα¹⁶. Τα δέντρα που κυ-

---

¹⁵ ΘΡΑΚΗ, έκδοση Γενικής Γραμματείας Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Κομοτηνή 1994, σ. 15 κ.ε.

¹⁶ «Προσκυνητές στο Κοτζά Ορμάν» στην ιστοσελίδα <http://www.ethnos.gr.entheta.asp>.

ριαρχούσαν σε αυτό ήσαν οι ιτιές, οι βελανιδιές, τα σκλήθρα καθώς και πολλά αναρριχώμενα, τα οποία και καθιστούσαν απροσπέλαστο το δάσος σε αρκετά σημεία του¹⁷.

Το Δέλτα του ποταμού δημιουργήθηκε από τις προσχώσεις του καθώς και από παράκτιες αποθέσεις. Είναι δε, τα εδάφη της περιοχής κατά κύριο λόγο αλλουβιακές αποθέσεις που όμως δεν είναι ομοιογενείς σε όλη της την έκταση, ενώ τα υλικά που μεταφέρονται από το ποτάμι είναι κυρίως αμμώδη και αργιλώδη¹⁸. Δυστυχώς όμως, η κατασκευή φραγμάτων στα ορεινά του Νομού Δράμας αποστερεί την ευρύτερη περιοχή της πεδιάδας από τις πολύτιμες αποθέσεις φερτών υλών του Νέστου. Η έκταση που καταλαμβάνει το Δέλτα, εκτείνεται από τα Άβδηρα (Ν. Ξάνθης) μέχρι τη Νέα Καρβάλη (Ν. Καβάλας) σε μια έκταση 550 τετραγωνικών χιλιομέτρων και σε αυτήν τη διαδρομή μπορεί κανείς να συναντήσει διαφορετικούς και ιδιαίτερα σημαντικούς βιοτόπους, όπως λιμνοθάλασσες (περιοχή Βάσοβας στον Ν. Καβάλας), καλαμιώνες, ότι έχει απομείνει από το μεγάλο παραποτάμιο δάσος και θαμώνες με αλμυρική¹⁹.

Δεν χαρακτηρίστηκε λοιπόν τυχαία ως υδροβιότοπος διεθνούς σημασίας που προστατεύεται από τη συνθήκη RAMSAR, ενώ έχει εκδοθεί και κοινοτική οδηγία για την προστασία των πτηνών της περιοχής, αφού εδώ συναντά κανείς πάνω από 250 είδη πουλιών τα περισσότερα από τα οποία φωλιάζουν στις λιμνοθάλασσες και στους καλαμιώνες που αφθονούν

---

¹⁷Οδοιπορικό στον ποταμό Νέστο, έκδοση Δ' Σώματος Στρατού, Αλεξανδρούπολη 1998, σ. 20 κ.ε.

¹⁸Χ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστον, Από τα Ομηρικά Χρόνια μέχρι το 1940 – Συμβολή στην Τοπική Ιστορία*, εκδόσεις Πολιτιστικό Αναπτυξιακό Κέντρο Θράκης, Ξάνθη 2004, σ. 24-25.

¹⁹Τα στοιχεία της παραγράφου αυτής βασίζονται σε εργασία της περιβαλλοντικής ομάδας του Γυμνασίου Τοξοτών, σχολικού έτους 2001 -2002, σ. 5-6 και βρίσκονται δημοσιευμένα στην ιστοσελίδα του σχολείου <http://gym-toxot.xan.sch.gr>.

στην περιοχή. Σε αρκετές από τις λιμνοθάλασσες αυτές υπάρχουν ιχθυοκαλλιέργειες με είδη ψαριών, όπως τα λαυράκια και οι κέφαλοι²⁰.

Κλίμα και οικονομία της περιοχής

Το κλίμα της περιοχής χαρακτηρίζεται ως μεσογειακό, καθώς ο χειμώνας είναι σχετικά ψυχρός, λόγω των ψυχρών αέριων μαζών που κατέρχονται από την κοιλάδα του Νέστου, ενώ τα καλοκαίρια είναι θερμά λόγω των υψηλών ποσοστών υγρασίας που υπάρχουν στην περιοχή. Οι παγετοί τον χειμώνα και οι ομίχλες το φθινόπωρο και την άνοιξη είναι συνηθισμένο φαινόμενο και χαρακτηρίζουν το κλίμα της περιοχής²¹.

Η ευρύτερη περιοχή της επαρχίας Νέστου ήταν από πάντα μια εύφορη περιοχή, καθώς το έδαφος της εμπλουτιζόταν συνεχώς από φερτές ύλες που έφερνε μαζί του ο ποταμός με τις καθιερωμένες ετήσιες πλημμύρες του. Έτσι η καλλιέργεια δημητριακών έπαιζε πάντοτε πρωταρχικό ρόλο στην οικονομία της περιοχής. Παράλληλα στον ορεινό όγκο της περιοχής άνθισε η κτηνοτροφία, καθώς οι Θράκες κάτοικοι της περιοχής ασχολούνταν συστηματικά με την κτηνοτροφία. Περαιτέρω, η ύπαρξη μεταλλευμάτων στην περιοχή προκάλεσε το ενδιαφέρον αρχικά των Θασίων οι οποίοι και έδωσαν σκληρές μάχες με τους Θράκες, προκειμένου να εγκαταστήσουν αποίκους στην περιοχή και να αρχίσουν να εκμεταλλεύονται τα πλούσια κοιτάσματα χρυσού, αργύρου και σιδήρου που υπήρχαν²².

Η ύπαρξη μεταλλείων κατά την αρχαιότητα τεκμηριώνεται από αρκετές συγκεντρώσεις αλλά και κατάλοιπων μεταλλευτικής δραστηριότη-

---

²⁰ Περιβαλλοντική Ομάδα Γυμνασίου Τοξοτών, σ. 6 και έκδοση του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων με τίτλο *Γνωρίζοντας τους Υγρότοπους*, έκδοση Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Αθήνα 1997

²¹ Χ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστου*, σ. 26

²² Β. Πούλιος, «Τα μέταλλα της Θασιακής Περαίας», *Ελληνογαλλικές Έρευνες Ι. Μνήμη Δ. Λαζαρίδη*, Θεσσαλονίκη 1990, (Πρακτικά αρχαιολογικού συνεδρίου).

τας στις περιοχές Μακρουχώρι, Πέρνη και Πετροπηγή²³. Κάτοικοι δε των χωριών Πέρνης και Πετροπηγής ανέφεραν χαρακτηριστικά, ότι κατά τη διάνοιξη της σύγχρονης Εγνατίας οδού τα σκαπτικά μηχανήματα ανακάλυπταν συνεχώς στοές οι οποίες και καθυστερούσαν την πρόοδο του έργου. Από επιτόπια έρευνα στο χωριό Μακρουχώρι εντοπίστηκαν, με τη βοήθεια κατοίκων του χωριού, στοές μεταλλείων σε όλη την έκταση των βουνών που το περιβάλλουν.

Η εκμετάλλευση των μεταλλείων συνεχίστηκε και κατά την οθωμανική περίοδο, όπως προκύπτει από σχετικά κατάστιχα που δημοσιεύθηκαν από την Αιμιλία Στεφανίδου και αφορούν τα μεταλλεία της Παλαιάς Καβάλας²⁴. Στον πρώτο πίνακα καταγράφονται οι φορολογικές μονάδες που ήταν υπόχρεες σε κεφαλικό φόρο (cizye) στο μεταλλείο της Καβάλας.

Έτος	Νοικοκυριά	Χήρες	Σύνολο
1487 - 1488 (E 893)	478	20	498
1488 - 1489 (E 894)	478	20	498
1489 - 1490 (E 895)	478	20	498
1490 - 1491 (E 896)	502	21	523

Στο δεύτερο πίνακα αναφέρονται οι φορολογικές μονάδες που ήταν υποχρεωμένες σε φόρο (ispence) τον οποίο κατέβαλαν χριστιανικές οικογένειες στις περιοχές του μεταλλείου της Καβάλας²⁵.

²³Νεράντζης Νεράντζης, «Η Βυζαντινή μεταλλευτική και μεταλλουργία στην Ανατολική Μακεδονία», περιοδικό *ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ*, τευχ. 103, 2007.

²⁴Αξίζει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με νεότερες αρχαιολογικές εκτιμήσεις η Σκαπτή Ύλη της αρχαιότητας οριοθετείται δυτικά, μεταξύ της Παλαιάς Καβάλας, προς βορρά, του χωριού Διπόταμος, νότια, των χωριών Μακρουχώρι, Πετροπηγή, Λεύκη και Χαλκερό, όπως μαρτυρεί άλλωστε και το πλήθος των μεταλλευτικών στοών στις περιοχές που αναφέρθηκαν, οι οποίες χρονολογούνται εδώ και χιλιάδες χρόνια. Συνάγεται λοιπόν το συμπέρασμα ότι η περιοχή του Νέστου αποτελούσε κομμάτι της Σκαπτής Ύλης και ότι η όποια αναφορά γίνεται στο μεταλλείο της Καβάλας αφορά και την περιοχή, την ιστορία της οποίας εξετάζουμε.

²⁵Πηγή και για τους δύο πίνακες: Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι της Καβάλας κατά την περίοδο της Οθωμανική περιόδου – Πολεοδομική και ιστορική διερεύνηση (1391 -1912)*, Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας, Καβάλα 2007.

Έτος	Νοικοκυριά	Χήρες	Σύνολο
1487 - 1488 (E 893)	569	20	589
1488 - 1489 (E 894)	583	21	604
1489 - 1490 (E 895)	598	25	623

Περαιτέρω, από βακουφικό κατάστιχο της Αδριανούπολης του 1557 - 1558 (έτος εγείρας 965), πληροφορούμαστε ότι οι χωρικοί των μεταλλείων του Τσάγλαϊκ, σημερινό χωριό Διπόταμος, πλήρωναν τους παρακάτω φόρους:

- α) τον κεφαλικό τους φόρο στο δημόσιο ταμείο,
- β) τον φόρο για τα πρόβατα και διάφορα πρόστιμα που τους επέβαλε η Οθωμανική διοίκηση, τον υπάλληλο του μεταλλείου που ήταν επιφορτισμένος με την είσπραξη των εσόδων και
- γ) τις δεκάτες τους στο βακούφι²⁶ (επ' αυτού γίνεται λόγος και παρακάτω, στην ενότητα που αφορά την ιστορία της περιοχής κατά την Οθωμανική περίοδο).

Περί τον 18^ο αιώνα άρχισε να αναπτύσσεται στον ορεινό όγκο της περιοχής και η καλλιέργεια του καπνού, ποικιλίας Μπασμά, ο οποίος και ήταν αρίστης ποιότητας, λόγω του κλίματος της περιοχής²⁷. Ήταν μάλιστα τέτοια η ανάπτυξη της καλλιέργειάς του, ιδίως κατά τον 19^ο αιώνα, ώστε η αξία των εξαγωγών καπνού από το λιμάνι της Καβάλας, να καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών με τα δημητριακά να χάνουν συνεχώς έδαφος²⁸. Ιδίως μετά το 1870, το κέντρο των καπνοπαραγωγικών περιοχών και του εμπορίου καπνού, μετατοπίζεται από την περιοχή της Γενισσέας στην δυτική πλευρά του ποταμού Νέστου, στα ορεινά της επαρχίας, καθώς

---

²⁶T. Gokbilgin, *Asirlarda Edirne ve Pasa Livasi, Vakifflar – Mulkler – Mukataalar*, Κωνσταντινούπολη 1952, σ. 208.

²⁷N. Αναγνωστόπουλος, *Σιτοκαλλιέργεια και Σιτάρκεια εν Ελλάδι*, Αθήναι 1930, σ. 5.

²⁸Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι της Καβάλας κατά την περίοδο της Οθωμανική περιόδου – Πολεοδομική και ιστορική διερεύνηση (1391 -1912)*, Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας, Καβάλα 2007, σ. 171.

και στην ευρύτερη περιοχή της Καβάλας με ανάλογη αύξηση της εμπορικής κίνησης του λιμανιού της πόλης αυτής²⁹.

Σε σχετικό πίνακα που παραθέτουμε στη συνέχεια φαίνεται η αξία των εξαγωγών καπνού από το λιμάνι της πόλης κατά τα έτη 1852 μέχρι και 1873³⁰.

Έτος	Ξένες χώρες		Τουρκία		Σύνολο εξαγωγών	
	Ποσότητα*	Αξία	Ποσότητα	Αξία	Ποσότητα	Αξία
1852		608.500 φρ.		1.962.300 φρ*.		2.570.800 φρ.
1858	1.784.582	74.954 λ.α	2.450.176	123.500 λ.α*	4.234.758	198.454 λ.α
1859	1.796.654	53.111 λ.α	1.792.000	80.000 λ.α	3.588.654	133.111 λ.α
1860	2/3		1/3		3.400.000	
1861	1.439.215	45.796 λ.α	1.344.000	90.000 λ.α	2.783.215	135.796 λ.α
1862		1.210.000 φρ.				
1863		1.763.000 φρ.				
1869	1.120.000		480.000		1.600.000	3.150.000 φρ.
1870	1.250.000		200.000		1.450.000	3.070.000 φρ.
1872	1.815.000		315.000		2.130.000	4.186.000 φρ.
1873	2.200.000		900.000		3.120.000	6.900.000 φρ.

Σήμερα η καλλιέργεια του καπνού, έχει εγκαταλειφθεί από τους αγρότες της περιοχής. Το μόνο που θυμίζει τις δόξες που γνώρισε στην περιοχή μας το προϊόν αυτό είναι η οικία του καπνέμπορου Ζαχαριάδη, στο κέντρο της πόλης της Χρυσούπολης, η οποία αποτελούσε τμήμα ενός μεγάλου συγκροτήματος αποθηκών και χώρων επεξεργασίας καπνού στις αρχές του 20^{ου} αιώνα³¹.

Σε ότι αφορά την αλιεία, στην περιοχή άρχισε να αναπτύσσεται μετά τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν και κατοικήθηκε η Κεραμωτή κυρίως από πρόσφυγες Θρακιώτες και Μικρασιάτες, οι οποίοι δεν ασχολήθηκαν μόνο με την παράκτια αλιεία αλλά εκμεταλλεύθηκαν και τις λιμνοθάλασσες της περιοχής της Βάσοβας, εκτρέφοντας διάφορα είδη ψαριών.

²⁹Σ. Σκληρός, *Νέα Ελλάδα*, εκδ. Πτολεμαίος, Αλεξάνδρεια 1913, σ. 88.

³⁰Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι*, σ. 174. (Η ποσότητα αφορά χιλιόγραμμα, ενώ όπου φρ. είναι τα Γαλλικά φράγκα ενώ όπου λ.α εννοούνται οι λίρες Αγγλίας).

³¹Χ. Κοζαρίδης, *Η Επαρχία Νέστου*, σ. 107.

Τέλος, η άλλοτε ανθούσα κτηνοτροφία, ιδίως μετά την δεκαετία του '50, συρρικνώνεται διαρκώς ως αποτέλεσμα της αστυφιλίας και της ερήμωσης των ορεινών οικισμών της περιοχής.

Δρόμοι – Επικοινωνίες

Λόγω θέσης η περιοχή αποτελούσε τη φυσική γέφυρα επικοινωνίας ανάμεσα στην Κεντρική Ευρώπη και την Ασία καθώς και ανάμεσα στις χώρες της Μεσογείου και στις περιοχές βορείως του ποταμού Δούναβη, ιδίως κατά την περίοδο του Βυζαντίου.

Κατά την αρχαιότητα υπήρχε η “κάτω οδός”, όπως την αποκαλεί ο Θουκυδίδης, δρόμος ο οποίος ερχόταν από το Βυζάντιο της Θράκης, διέσχιζε την Ανατολική Μακεδονία και οδηγούσε στην αρχαία Θέρμη³². Το σημείο που η οδός αυτή εισέρχονταν στην Ανατολική Μακεδονία πρέπει να αναζητηθεί βόρεια του σημερινού χωριού Παράδεισος, με δεδομένο ότι η πεδιάδα του Νέστου κατακλύζονταν συνεχώς από τα ορμητικά νερά του ποταμού αυτού. Ο εντοπισμός ερειπίων Ρωμαϊκής γέφυρας βορείως του χωριού αυτού³³, μας κάνει να υποθέσουμε ότι κτίσθηκε στη θέση προγενέστερης, παρά το γεγονός ότι η ύπαρξη της δεν μνημονεύεται από κανέναν συγγραφέα της αρχαιότητας.

Στην περαιτέρω ανάπτυξη της επικοινωνίας των περιοχών που αναφέραμε παραπάνω, συνετέλεσε αποφασιστικά η Εγνατία οδός που αποτελούσε τον μεγαλύτερο οδικό άξονα μεταξύ δύσης και ανατολής, ξεκινώντας από το Δυρράχιο, περνώντας στη συνέχεια από την Έδεσσα, τη Θεσσαλονίκη, την Αμφίπολη και τους Φίλιππους. Συνεχίζοντας ανατολικά περνούσε τη Χριστούπολη (σημ. Καβάλα), το Ακόντισμα και την Τόπειρο

---

³² Θουκυδίδης, *Θουκυδίδου Ιστορίαι*, σ. 30 κ.ε.

³³ Γ. Μπακαλάκης, «Παρανέστιες Αρχαιότητες», *Θρακικά* 8, 1937, σ. 15.

συνεχίζοντας προς την Κωνσταντινούπολη³⁴. Αξίζει να αναφερθεί και η εισήγηση της αρχαιολόγου Μ. Νικολαΐδου – Πατέρα σε συμπόσιο αναφορικά με την τοπική ιστορία της Καβάλας, με θέμα την αρχαία Νεάπολη³⁵, στην οποία μεταξύ άλλων αναφέρει ότι στο Ακόντισμα βρέθηκε μιλλιάριο (οδοδείκτης της Εγνατίας οδού) που χρονολογείται από την εποχή του Ρωμαίου αυτοκράτορα Τραϊανού. Περαιτέρω αναφέρει ότι ακόμη ένα μιλλιάριο, μεταγενέστερο, βρέθηκε στην ανατολική έξοδο του χωριού Ν. Καρβάλη, το οποίο αναφέρεται σε επισκευή του δρόμου επί βασιλείας του Ρωμαίου αυτοκράτορα Καρακάλα, το 216 μ.Χ. Η ίδια αρχαιολόγος θεωρεί ότι το Ακόντισμα αποτελούσε σταθμό της Εγνατίας οδού (Mansio, δηλαδή σταθμό όπου υπήρχαν πανδοχεία για διανυκτέρευση). Μάλιστα θεωρεί ότι το Δάτο και το Ακόντισμα, ανατολικότερα, αποτελούσαν τέτοιους σταθμούς ξεκούρασης και πιο ανατολικά υπήρχαν και άλλοι ανώνυμοι σταθμοί (προφανώς *mutation*, δηλαδή σταθμοί με απλές στάσεις ανάπαυσης και αλλαγής αλόγων). Από το Ακόντισμα έως τον ποταμό Νέστο η έρευνα για τον εντοπισμό της Εγνατίας οδού είναι δυσχερής λόγω των πολλών προσχώσεων που συνέβησαν στην περιοχή από τις πλημμύρες του ποταμού Νέστου. Από τα μέχρι τώρα ευρήματα στα χωριά Νέα Κώμη, Ποντολίβαδο, Πετροπηγή και Νέο Ξεριά μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι ο δρόμος αυτός περνούσε κοντά στους πρόποδες του ορεινού όγκου της περιοχής, σε μικρή απόσταση από την παλαιά εθνική οδό Καβάλας – Ξάνθης. Στη Ν. Κώμη μάλιστα διακρίνεται, ως σήμερα, ερειπωμένος περίβολος τειχών. Η ανεύρεση μιλιαρίου, λίγο νοτιότερα, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα τείχη αυτά αποτελούσαν την οχύρωση ενός φρουρίου – σταθμού της Εγνατίας.

---

³⁴Δ. Σαμσάρης, «Το οδικό δίκτυο της Ανατολικής Μακεδονίας από τα αρχαϊκά χρόνια ως τη ρωμαϊκή κατάκτηση», *Μακεδονικά* 14 (1974) 123 -137 και Χ. Κοζαρίδης, *Η επαρχία Νέστου*, σ. 34.

³⁵Μ. Νικολαΐδου – Πατέρα, «Αρχαία Νεάπολη», *Α' Διεθνές Συνέδριο Βαλκανικών Ιστορικών Σπουδών*, Καβάλα 2001.

Ανατολικότερα του χωριού Ποντολίβαδο συναντούμε οικισμό που χρονολογείται από τον 6^ο – 2^ο αιώνα π.Χ., η σχέση του οποίου με την Εγνατία αλλά και την αρχαία πόλη Πίστυρο είναι προς διερεύνηση. Στα νότια του χωριού Πετροπηγή (παλιό Δουκάλιο) συναντούμε βυζαντινό οχυρό – φρούριο το οποίο αποτελούσε οχυρωμένο σταθμό ανάπαυσης και αλλαγής αλόγων των ταξιδιωτών, από τα μέσα Βυζαντινά χρόνια έως τα χρόνια της οθωμανικής περιόδου. Μιλλιάριο της Εγνατίας οδού βρέθηκε και στο χωριό Ν. Ξεριάς, ανατολικά του Ακοντίσματος, με κατεύθυνση προς την Τόπειρο. Ανασκαφή που πραγματοποιήθηκε νότια του χωριού Λιθοχώρι, πλησίον του χωριού Ν. Ξεριά, το 2010, έφερε στο φως μεταξύ άλλων και τα ίχνη οχυρής τοποθεσίας η οποία χρησίμευε προφανώς και αυτή με τη σειρά της ως σταθμός ξεκούρασης, τουλάχιστον μέχρι την ίδρυση της Τοπείρου, τον 1^ο μ.Χ. αιώνα (για την ιστορία της Τοπείρου θα αναφερθούμε παρακάτω σε ξεχωριστή ενότητα). Ερευνητές της περιοχής, ισχυρίζονται ότι η Εγνατία οδός ενδεχομένως να περνούσε μέσα από την πόλη της Χρυσούπολης, αναφέρουν δε, προς επίρρωση του ισχυρισμού τους, την ύπαρξη λιθόστρωτου στην πλατεία Μακεδονίας αλλά και την ύπαρξη αρχαίου οικισμού, στις βόρειες παρυφές της πόλης, τον οποίο ο αρχαιολόγος Β. Πούλιος τοποθετεί στην ύστερη εποχή του Χαλκού και την πρόιμη εποχή του σιδήρου³⁶. Ωστόσο, δεν είναι εύκολο να δεχτούμε ότι η Εγνατία οδός περνούσε μέσα από την πεδιάδα του Νέστου, λόγω του δύσβατου της περιοχής. Έλη, θερμές πηγές αλλά και οι συχνές πλημμύρες του Νέστου καθιστούσαν την διάβαση της πεδιάδας αδύνατη. Η ταύτιση δε του λιθόστρωτου της πλατείας Μακεδονίας στην πόλη της Χρυσούπολης με τμήμα της Εγνατίας οδού διαψεύδεται από τους αρχαιολόγους, οι οποίοι και αναφέρουν ότι το οδόστρωμα της Εγνατίας αποτελούνταν από μεγάλες πλάκες, ενώ το λιθόσ-

---

³⁶ Β. Πούλιος, «Τα μέταλλα της Θασιακής...ο.π.», σ. 503.

τρωτο οδόστρωμα της Χρυσούπολης αποτελεί χαρακτηριστικό της οθωμανικής περιόδου. Με την άποψη των αρχαιολόγων συμφωνεί και ο καθηγητής του ΤΕΙ Αθήνας Στυλιανός Φραγκόπουλος, ο οποίος στο διαδικτυακό του σύγγραμμα με τίτλο «Ιστορία της Τεχνολογίας» αναφέρει ότι για τις μεγάλες οδούς υπήρχαν κατασκευαστικές προδιαγραφές ανεξάρτητα από τα υλικά. Το συνολικό οδόστρωμα αποτελούνταν από επάλληλα στρώματα άμμου, χαλίκι ενσωματωμένο σε ένα είδος μπετόν, μετά πάλι από ένα στρώμα άμμου, μετά από σκυρόδεμα και από πάνω σκληρές πλάκες³⁷.

Σύμφωνα με τον Χρήστο Κυριαζόπουλο, μετά την ίδρυση της Εγνατίας οδού, τον 4^ο αιώνα μ.Χ., μεγάλη σημασία απέκτησε η *via regia*, βασιλική οδό που διέσχιζε διαγώνια τη Θράκη, με τις διακλαδώσεις της σε όλη τη Θρακική επικράτεια³⁸. Ξεκινούσε από τα Βελεγράδα (σημ. Βελιγράδι), τη Σαρδική (σημ. Σόφια), έφθανε στη Φιλιππούπολη, την Αδριανούπολη πιο νότια και στην Ηράκλεια συναντούσε την Εγνατία οδό. Για την περιοχή της επαρχίας Νέστου επικαλείται τον P. Soustal (Trakien 136) ο οποίος αναφέρει την ύπαρξη δρόμου που συνέδεε την κοιλάδα του Νέστου με εκείνη του Άνω Έβρου. Η οδός αυτή χρησιμοποιούνταν καθ' όλη τη διάρκεια της Βυζαντινής περιόδου σε συνδυασμό με άλλες μικρότερης σημασίας οδούς τις οποίες όμως δεν κρίνεται σκόπιμο να αναλύσουμε καθώς θα παρεκκλίναμε από τον σκοπό της εργασίας μας που είναι η ανάδειξη της ιστορίας της περιοχής της επαρχίας Νέστου και ειδικότερα του πεδινού τμήματός της.

---

³⁷Στ. Φραγκόπουλος, *Ιστορία της Τεχνολογίας*, διαδικτυακό σύγγραμμα, Αθήνα 2000 -2008, σ.σ. 4 κ.ε

³⁸Χ. Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη*, σ. 52.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ιστορία της περιοχής

Η περιοχή της Χρυσούπολης από την αρχαιότητα μέχρι την Οθωμανική κατάκτηση (7ος αιώνας π.Χ. - 1377 μ.Χ.)

Οι αναφορές για την περιοχή μας δεν είναι αρκετές για την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε. Άλλωστε η διεξοδική ανάλυση των ιστορικών – γεωγραφικών δεδομένων της περιοχής ξεφεύγει από τον αρχικό σκοπό της εργασίας αυτής.

Η πρώτη αναφορά για την περιοχή μας είναι του Αρχίλοχου του Πάριου³⁹, λυρικού ποιητή του 7^{ου} αιώνα π.Χ. Αυτός ήρθε από την πατρίδα του την Πάρο, ως μισθοφόρος, μαζί με άλλους συμπατριώτες του, που αποίκησαν τη Θάσο,. Κατά τη διάρκεια μιας μάχης με τους κατοίκους της Θασιακής ηπείρου, όπως ονομαζόταν η ενδοχώρα απέναντι από το νησί, τους Σαππαίους ή Σαΐους⁴⁰, ο Αρχίλοχος έχασε την ασπίδα του. Στην ελεγεία του με μεγάλη αφέλεια χαριτολογώντας αναφέρει το περιστατικό απώλειας της ασπίδας του, γεγονός που του δημιούργησε πρόβλημα όταν κάποια περίοδο της ζωής του θέλησε να επισκεφθεί την Σπάρτη. Όμως εξαιτίας του γεγονότος αυτού θεωρήθηκε από τους Σπαρτιάτες ως ανεπιθύμητος και δεν του επιτράπηκε η είσοδος του στην πόλη αυτή.

---

³⁹ Π. Ξανθοπούλου – Αργυρίου, *Ιστορία της επαρχίας Νέστου, Χρυσούπολη 1999*, σ. 1.

⁴⁰ Ηρόδοτος, *Ιστορία 7, Πολυμνία*, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1994, απόσπασμα 110, σ. 70 κ.ε. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο οι Σαππαίοι ήταν θρακικό φύλο που κατοικούσε ανάμεσα στους Δερσαίους και τους Βίστωνες. Λαμβάνοντας υπόψη τις εκτιμήσεις των αρχαιολόγων για το που κατοικούσαν τα δυο αυτά φύλα, οι Σαππαίοι πρέπει να κατοικούσαν στην περιοχή της Χρυσούπολης και να φύλαγαν τα στενά του Νέστου, τα οποία και ονομάστηκαν στενά των Σαππαίων.

Η δεύτερη αναφορά για την περιοχή γίνεται από τον Ηρόδοτο στο 7^ο βιβλίο του⁴¹ στο οποίο αναφέρει ότι ήταν τόσο μεγάλος ο όγκος του στρατού του Ξέρξη, καθώς και των υποζυγίων που τον συνόδευαν, που όταν έφθασαν στη λιμνοθάλασσα που υπήρχε στην αρχαία Πίστυρο και θέλησαν να ξεδιψάσουν, «κατάφεραν» να την αποξηράνουν⁴²!

Πόλεις οικισμοί που ήκμασαν στην περιοχή ήταν πέραν της Πίστυρου, το Ακόντισμα (σχετική και η προηγούμενη ενότητα για το οδικό δίκτυο της περιοχής) κοντά στη σημερινή Νέα Καρβάλη, η Πέρνη, για την οποία οι απόψεις δίστανται καθώς άλλοι την τοποθετούν στο σημερινό χωριό με το όνομα αυτό, ενώ άλλοι την τοποθετούν στην περιοχή της Κεραμωτής⁴³ και η Τόπειρος η οποία τοποθετείται στη δυτική πλευρά του Νέστου, στρατηγικής σημασίας πόλη, καθώς ήλεγχε την διάβαση των στενών του Νέστου. Η παράκαμψη του περάσματος αυτού ήταν αδύνατη καθ' όσον προς νότο η περιοχή ήταν αδιάβατη, λόγω των ελών, αλλά και του μη σταθερού εδάφους της περιοχής, ενώ προς βορρά, ο ορεινός όγκος του δασικού συμπλέγματος της Λεκάνης καθιστούσε το όλο εγχείρημα αδύνατο.

Η αρχαιολογική σκαπάνη με επικεφαλής τον αρχαιολόγο κ. Πούλιο έχει φέρει στο φως στην περιοχή του Λιθοχωρίου τάφους και άλλα ευρήματα που χρονολογούνται από τον 5^ο αιώνα π.Χ. μέχρι και τον 5^ο αιώνα μ.Χ. καθώς και χάλκινο άρμα με σκαλισμένες παραστάσεις των άθλων του Ηρακλή όπως προαναφέρθηκε.

Ο ορεινός όγκος της περιοχής είναι διάσπαρτος με οχυρώσεις και απομεινάρια κάστρων όπως τα κάστρα του Διποτάμου, του Πλαταμώνα, του Κεχροκάμπου και της Λεκάνης. Παραμένουν ωστόσο παραδομένα στη

---

⁴¹ Ηρόδοτος, *Ιστορία* 7, σ. 90 κ.ε.

⁴² Η αρχαιολογική σκαπάνη εντόπισε την Αρχαία Πίστυρο σε τοποθεσία έξω από το σημερινό χωριό Ποντολίβαδο. Ενδεικτικό της ευημερίας της πόλης είναι το γεγονός ότι σώζεται στη βορειοανατολική πλευρά της ανασκαφής μαρμάρινο περιτοίχισμα.

⁴³ Α. Σαμοθράκης, *Λεξικόν γεωγραφικόν και ιστορικόν της Θράκης*, Αθήναι 1963, σ. 426.

φθορά του χρόνου και στις διαθέσεις των αρχαιοκάπηλων χωρίς να γίνει μέχρι τώρα ουδεμία ανασκαφή γύρω από αυτά.⁴⁴

Κατά την Βυζαντινή περίοδο οι μόνες αναφορές που έχουμε για την περιοχή αφορούν την Τόπειρο, η οποία ήταν και έδρα επισκοπής κατά την περίοδο της μεγάλης ακμής της. Εκπροσωπήθηκε δε στην 1^η και 2^η Οικουμενική Σύνοδο από τον επίσκοπο Λουκιανό Τοπηρίου Θράκης⁴⁵, ενώ περί τον 13^ο αιώνα υπάρχει αναφορά στην επισκοπή Μορένο⁴⁶, η οποία γεωγραφικά τοποθετείται στην ορεινή περιοχή της επαρχίας Νέστου.

Σε ότι αφορά την περίοδο που εξετάζουμε, η ανθρώπινη παρουσία σίγουρα δεν εξέλειπε από την περιοχή, καθώς το υγρό κλίμα και τα γόνιμα εδάφη της περιοχής ευνοούσαν την καλλιέργεια σιτηρών και αργότερα καπνού⁴⁷, παρά το γεγονός ότι η εμφάνιση επιδημιών ήταν ιδιαίτερα συχνή, κυρίως δε της ελονοσίας⁴⁸.

Κατά την τελευταία περίοδο του Βυζαντίου οι συχνές επιδρομές από διάφορους λαούς, αλλά κυρίως από τους Καταλανούς και εν συνεχεία από τους Τούρκους σε συνδυασμό με την επιδημία βουβωνικής πανώλης, αλλά και του καταστροφικού σεισμού του 1354⁴⁹, συνέβαλαν στη σταδιακή πληθυσμιακή ερήμωση της περιοχής, κενό το οποίο στη συνέχεια κάλυψαν οι Οθωμανοί με μαζικές μετακινήσεις Γιουρούκων Τούρκων, για τις οποίες γίνεται λόγος παρακάτω.

---

⁴⁴ Χάρη στις προσπάθειες ερευνητών της περιοχής τα κάστρα αυτά έχουν καταγραφεί και έχει ενημερωθεί σχετικά και η τοπική εφορεία βυζαντινών αρχαιοτήτων, προκειμένου να προφυλαχθούν οι περιοχές αυτές από καταστροφές, ως χώροι αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

⁴⁵ Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή στην Εκκλησιαστική Ιστορία της Ιεράς Μητρόπολης Ξάνθης και Περιθωρίου*, Έκδοση Ιεράς Μητρόπολης Ξάνθης και Περιθωρίου, Ξάνθη 2009, σ. 64-65.

⁴⁶ Γ. Ι. Θεοχαρίδης, «Μόρουνατς, το δήθεν σλαβικό όνομα της Καβάλας», *Μακεδονικά* 6 Θεσσαλονίκη 1965, σ. 77.

⁴⁷ Χ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστου*, σ. 85.

⁴⁸ Ο.π., σ. 85-86.

⁴⁹ Ν. Ακριτίδης, *Εκκλησιαστική Γεωγραφία του Οικουμενικού Πατριαρχείου από τον 9^ο αιώνα μέχρι το 1453*, τμήμα Θεολογίας ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 320.

Ιστορία της περιοχής κατά τους Οθωμανικούς Χρόνους

Η ιστορία της περιοχής της Χρυσούπολης, μετά την καταστροφή της Τοπείρου από Σκλαβήνους επιδρομείς το 549 μ.Χ.⁵⁰, είναι στενά συνδεδεμένη πλέον με την ιστορία της πόλης της Καβάλας, η ερήμωση της δε, από τους Νορμανδούς⁵¹ και εν συνεχεία από τους Τούρκους, επηρέασε και τα δημογραφικά δεδομένα της επαρχίας Νέστου. Η δημογραφική ερήμωση της περιοχής, αλλά και η στρατηγική σημασία των «Σαππαίων στενών» ώθησαν τους Οθωμανούς να πραγματοποιήσουν στην περιοχή τον μεγαλύτερο εποικισμό των Βαλκανίων με Γιουρούκους Τούρκους από τα βόρεια της Μικράς Ασίας⁵². Μεγάλες ομάδες Τούρκων Γιουρούκων εγκαθίστανται σε εύφορα μέρη τα οποία βρίσκουν εγκαταλειμμένα από τους κατοίκους τους, εγκατάσταση η οποία συνεχίζεται μέχρι τα τέλη του 16^{ου} αιώνα.

Πέραν της περιοχής μας, το φαινόμενο αυτό, σε μικρότερη βέβαια έκταση, παρατηρήθηκε και στην υπόλοιπη Μακεδονία, όπου από τα τέλη του 14^{ου} αιώνα άρχισαν να παρατηρούνται σημαντικές εθνολογικές και δημογραφικές αλλοιώσεις, με την εγκατάσταση Γιουρούκων πολεμιστών

---

⁵⁰ Προκόπιος, *Υπέρ των Πολέμων*, Lipsae 1969, σ.σ. 468 - 469

⁵¹Κ. Χιόνης, *Η ιστορία της Καβάλας*, Καβάλα 1968, σ. 68 καθώς και σχετική ομιλία του Κ.Λυκουρίνου στο σεμινάριο Τοπικής Ιστορίας που διοργανώθηκε από τον Δήμο Καβάλας, με θέμα την κατάληψη της Χρυσούπολης και τις συνέπειες αυτής (1391 – 1530). Παραθέτει σχετικό απόσπασμα από βραχύ χρονικό του 15^{ου} αιώνα στο οποίο αναφέρονται τα εξής: “*Η Χριστώννμος πόλις εάλω παρά των απίστων Μωαμεθανών, κατεδαφίσθη εκ βάθρων και οι οικήτορες ταύτης διαμερίσθησαν εν διαφόροις τόποις και χώραις*”.

⁵²Α.Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Μακεδονίας*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 50. Περαιτέρω στη δημογραφική ερήμωση της περιοχής φαίνεται πως συνέβαλε και η επιδημία βουβωνικής πανώλης που έπληξε περιοχές της Θράκης αλλά και της Μακεδονίας καθώς και ο μεγάλος σεισμός του 1354 που κατέστρεψε φρούρια της Θράκης, όπως σχετικά αναφέρει και ο Ν. Ακριτίδης στη διαδακτορική του διατριβή με τίτλο *Εκκλησιαστική Γεωγραφία του Οικουμενικού Πατριαρχείου από τον 9^ο αιώνα μέχρι το 1453*, τμ. Θεολογίας ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 314.

με επικεφαλής τους διακεκριμένους πολεμιστές του Ισλάμ⁵³. Η εγκατάσταση έγινε, είτε σε εύφορες περιοχές της χώρας, είτε σε αραιοκατοικημένες ή εγκαταλειμμένες από χριστιανούς περιοχές, οι οποίοι αναζητούσαν καταφύγιο σε μεγάλα αστικά κέντρα ή ακόμη και στο εξωτερικό. Επίσης, η εκτόπιση των χριστιανικών πληθυσμών από τις εύφορες περιοχές που διέμεναν, αποτέλεσε μια ευρέως διαδεδομένη μέθοδο προσπορισμού εδαφών και περιουσιών, από την πλευρά των κατακτητών⁵⁴. Επί Μουράτ Α' (1362 - 1389) πλήθος Γιουρούκων, γεωργών και βοσκών εγκαταστάθηκαν στις περιοχές των Σερρών και των Γιαννιτσών. Σύμφωνα με τον Beaujour (περιηγητή, διπλωμάτη και ιστορικό του 18^{ου} αιώνα) *συνοικίστηκαν σε ορεινά μέρη για να συγκρατούν τους νικημένους αλλά όχι υποταγμένους Έλληνες. Στο παραμικρό όμως άκουσμα ανταρσίας οι Γιουρούκοι οπλίζονταν και κατέβαιναν στα ελληνικά χωριά για να επιβάλλουν την τάξη*⁵⁵.

Στην εκτίμηση ότι η εγκατάσταση των Γιουρούκων γίνονταν σε μέρη με στρατηγική σημασία φαίνεται να συμφωνεί και η Αιμιλία Στεφανίδου αφού αναφέρει ότι οι νομαδικές αυτές τουρκικές φυλές γεωργοκτηνοτροφικής απασχόλησης (Γιουρούκοι) μεταφέρονται κατά προτίμηση σε τόπους με στρατηγική σημασία και κυρίως από την εποχή του Μεχμέτ Β' (1454–1481) χρησιμοποιούνται ως βοηθητικά στρατιωτικά σώματα⁵⁶. Οργανώνονται σε εστίες των 10 έως 40 ατόμων. Κάθε εστία έχει τους «Εσκιντζί» πολεμιστές που σε καιρό πολέμου συμμετέχουν σε εκστρατείες με ανταλλάγμα την παροχή από το κράτος γης, απαλλαγμένης από φόρους καθώς και τους «Γιαμάκ» οι οποίοι φροντίζουν τον εξοπλισμό και την συντή-

---

⁵³ Γι' αυτό και κάποια παλαιά οθωμανικά ονόματα χωριών της περιοχής αναφέρονται σε πολεμιστές όπως το χωριό Gaziler (μαχητές της πίστης) – σημερινό χωριό Νικητές και το χωριό Karacilar (στρατιώτες της ξηράς) – σημερινό χωριό Ζαγκαδιά.

⁵⁴ Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία*, σ. 49-50.

⁵⁵ F. Beaujour, *Tableau du commerce de la Grece*, Paris 1800, σ. 325.

⁵⁶ Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι*, σ. 46.

ρηση των «Εσκιντζή». Ο στρατιωτικός διοικητής των ομάδων αυτών και των περιοχών που εδρεύουν, είναι ο Τσερίμπασης⁵⁷.

Από τις παραπάνω αναφορές τεκμαίρεται ότι ο αποτελεσματικός έλεγχος των «Σαππαίων στενών» και η δημιουργία μιας ασφαλούς ενδοχώρας για την αποτελεσματικότερη φύλαξη τους, οδήγησε στη μαζική εγκατάσταση Γιουρούκων στην ευρύτερη περιοχή εκατέρωθεν της κοίτης του Νέστου, ιδιαίτερα δε στη δυτική πλευρά του.

Για τις εγκαταστάσεις των Γιουρούκων στη Ρουμ-έλη (χώρα των Ρωμιών) αναφορές μας δίνει και ο Gokbilgin⁵⁸ αναφέροντας στοιχεία για την εγκατάσταση Γιουρούκων σε πέντε χρονολογίες του 16^{ου} και του 17^{ου} αιώνα και πιο συγκεκριμένα για τα έτη 1543, 1584, 1586, 1591 και 1642.

Έτη	Εστίες Γιουρούκων	Περιοχή Καβάλας	Περ. Διποτάμου	Περ. Χρυσούπολης
1543	0	0	0	0
1584	0	0	0	0
1586	15	2	8	5
1591	15	2	8	5
1642	10	2	5	3

Από τον ανωτέρω πίνακα συμπεραίνουμε ότι στην περιοχή της Καβάλας, της Χρυσούπολης (Σαρή Σαμπάν) και του Διποτάμου (Τσάγλαϊκ), ενώ κατά τα δυο πρώτα έτη δεν καταγράφονται σώματα Γιουρούκων, το 1586 και το 1591 καταγράφονται στους τρεις τόπους μαζί 15 εστίες την κάθε χρονιά. Το έτος 1642 οι εστίες αυτές μειώνονται σε δέκα⁵⁹. Η μείωση του αριθμού των εστιών τους οφείλεται σε γενικότερα φαινόμενα παρακμής του στρατιωτικού – φεουδαλικού συστήματος, καθώς και σε νέους επεκτατικούς προσανατολισμούς της, ακόμη και τότε ισχυρής αυτοκρατορίας. Έτσι, σε φερμάνι του 1682 αναφέρεται ότι οι Γιουρούκοι της Ρούμελης αφού

---

⁵⁷ Χ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστου*, σ. 88.

⁵⁸ T. Gokbilgin, *Rumeli' de Yurukler, Tatarlar ve Evlad-i-Fatih*, Istanbul Universitesi, Istanbul 1957, σ. 50 κ.ε.

⁵⁹ Ο.π., σ. 70.

πήραν μέρος σε αυτοκρατορικούς πολέμους διαλύθηκαν των μεν...των δε...μεταταχθέντων εις άλλας ομάδας...ή και εγγραφέντων εις τα βιβλία αβαρίζ και τούτο παρά το γεγονός ότι απαγορεύεται, σύμφωνα με το ίδιο φερμάνι, η μετάταξη τους σε άλλες στρατιωτικές ομάδες, όπως οι γενίτσαροι, οι θωρακοφόροι, οι πυροβολητές αλλά και η εγγραφή τους ως ραγιάδες⁶⁰.

Σύμφωνα με την τελευταία καταγραφή του 1691 ο αριθμός των Γιουρούκων στον καζά της Καβάλας είναι μόλις 24 «απόγονοι των κατακτητών», διάσπαρτοι σε χωριά της Καβάλας, ενώ στον καζά του Σαρή Σαμπάν δεν αναφέρεται κανένας⁶¹.

Κατά τον 15^ο και αρχές του 16^{ου} αιώνα, από την ανατολική πλευρά του Νέστου, η Γενισσέα (Yenice – I Karasu) αναπτυσσόταν με γοργούς ρυθμούς, ενώ για τη δυτική πλευρά του Νέστου απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά εκτός από μια παραπομπή σε χάρτη του Οθωμανού ναυάρχου Πύρι Ρείς, ο οποίος αν και στο βιβλίο του με τίτλο *Το βιβλίο της Ναυσιπλοΐας*, δεν κάνει καμία αναφορά σε πόλη ή χωριό της περιοχής, εντούτοις στον χάρτη που συνοδεύει το βιβλίο του γίνεται αναφορά σε πόλη με το όνομα «Χρυσούπολη⁶²». Είναι όμως πολύ πιθανό να αναφέρεται στην βυζαντινή πόλη που βρισκόταν στις όχθες του ποταμού Στρυμόνα, στον κόλπο του Ορφανού⁶³.

Η αύξηση του πληθυσμού της πόλης της Καβάλας γύρω στα μέσα του 16^{ου} αιώνα συμπαρασύρει και τον πληθυσμό της ευρύτερης περιοχής. Σύμφωνα με τον Α. Βακαλόπουλο, οι Τούρκοι ταυτόχρονα με την προέλα-

---

⁶⁰ Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι*, σ. 47.

⁶¹ T. Gokbilgin, *Rumeli'de*, σ. 267.

⁶² D. K. Loupis, «Piri Reis's Book of Navigation (Kitab – I –Bahriye)», άρθρο στην επιθεώρηση *The Portolan* 52 (2001 -2002), σ.σ. 56 - 59

⁶³ Φ. Κοτζαγεώργης, *Η Χρυσούπολη και η περιοχή της κατά τους 15^ο – 17^ο αιώνες*, μελέτη, σ. 2 (τη μελέτη αυτή, μου παραχώρησε ο ιστορικός ερευνητής της περιοχής Νέστου, κ. Χ. Κοζαρίδης, το καλοκαίρι του 2011)

ση τους αρχίζουν και τους εποικισμούς ορισμένων από τα κατακτημένα εδάφη. Τις κατακτήσεις τους παγίωσαν με διανομή εδαφών σε διακριθέντες στρατιωτικούς και εγκαταστάσεις μουσουλμανικών πληθυσμών στις πεδινές και ορεινές περιοχές που καταλάμβαναν⁶⁴.

Όμως η μείωση του χριστιανικού πληθυσμού και η συνακόλουθη αύξηση των μωαμεθανών πρέπει να οφείλεται και στους εξισλαμισμούς, φαινόμενο γενικότερο το οποίο παίρνει μεγαλύτερη έκταση κατά το δεύτερο μισό του 16^{ου} και όλο τον 17^ο αιώνα⁶⁵. Απότοκο άλλωστε της δημογραφικής συρρίκνωσης των Ελλήνων είναι και οι εκκλησιαστικές ανακατατάξεις σε ότι αφορά την ευρύτερη περιοχή της Καβάλας για τις οποίες θα κάνουμε λόγο παρακάτω. Σε βακουφικό κατάστιχο της Αδριανούπολης μεταξύ άλλων πληροφορούμαστε ότι οι χωρικοί των μεταλλείων⁶⁶ του χωριού Τσάγλαϊκ πλήρωναν α) τον κεφαλικό φόρο στο δημόσιο ταμείο, β) τον φόρο για τα πρόβατα και διάφορα πρόστιμα στον υπάλληλο του μεταλλείου, επιφορτισμένου με την είσπραξη των εσόδων και γ) τις δεκάτες τους στο προαναφερθέν βακούφι. Το κατάστιχο χρονολογείται το έτος 965/1557-1558 και σε αυτό γίνεται για πρώτη φορά λόγος για το Τσάγλαϊκ (χωριό Διπόταμος) για να γίνει έδρα του ομώνυμου καζά (καζάς Τσάγλαϊκ), προφανώς εξαιτίας δημογραφικής αύξησης⁶⁷.

Κατά την επίσκεψη του στην περιοχή του Νέστου το 1546 ο Γάλλος περιηγητής – γιατρός – βοτανολόγος Pierre Belon αναφέρει: *η γέφυρα του*

---

⁶⁴A. Βακαλόπουλος, *Ιστορία*, σ. 49.

⁶⁵ Σχετικές αναφορές για μαζικούς εξισλαμισμούς παραθέτει και ο Ιωάν. Βασδραβέλης (επιμ.), *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας – Α' Αρχείον Θεσσαλονίκης 1695 – 1912*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών Θεσσαλονίκη 1952, σ. 553 κ.ε.

⁶⁶ Για την μεταλλευτική δραστηριότητα στην περιοχή έχουν γραφτεί πολλά άρθρα. Ένα από αυτά είναι το άρθρο του Ν. Νεράντζη, αρχαιολόγου, για το οποίο έγινε λόγος ανωτέρω, στο οποίο και αναφέρει ότι ίχνη μεταλλευτικής δραστηριότητας υπάρχουν, πέραν του Μακρυχωρίου και στο Διπόταμο, από αρχαιοτάτων χρόνων. Σε ό,τι αφορά το Μακρυχώρι, τη δεκαετία του '50 εταιρεία επιχείρησε να πραγματοποιήσει έρευνες για εξόρυξη χρυσού αλλά ένα θανατηφόρο ατύχημα σταμάτησε τις εργασίες.

⁶⁷ Φ. Κοτζαγεώργης, *Η Χρυσούπολη*, σ. 3

Νέστου είναι ξύλινη, όπως και του Στρυμόνα, αλλά δεν έχει τόσο μεγάλο μήκος. Στην άκρη της γέφυρας βρήκαμε βοσκούς που έψηναν ολόκληρα αρνιά ...και τα πουλούσαν στους ταξιδιώτες. Δεν υπάρχει καμία άλλη αναφορά ούτε σε χωριό ούτε σε σταθμό της Εγνατίας στην περιοχή δυτικά του Νέστου.

Για την Καβάλα αναφέρει: *Η πόλη είναι σήμερα (1546) καλοκατοικημένη. Αλλά πριν κάμποσο καιρό ήταν εντελώς έρημη. Επιστρέφοντας οι Τούρκοι από την Ουγγαρία, μετέφεραν και εγκατέστησαν εδώ όλους τους Εβραίους που ζούσαν στην Πέστη και στη Βούδα, όπως και στα Τρίκαλα και τις Σέρρες. Έχει μεγάλο λιμάνι αλλά προς το παρόν δεν εξυπηρετεί.* ⁶⁸

Η πρώτη αναφορά για το Σαρή Σαμπάν γίνεται το 1667 από τον μεγάλο Τούρκο περιηγητή Εβλιγιά Τσελεμπή ο οποίος αναφέρει: *Είναι Βοεβοδικό του καζά της Καβάλας με διακόσια σπίτια, κτισμένα σε αμμώδη περιοχή. Έχει τζαμί, δύο χάνια, χαμάμ και πενήντα μαγαζιά. Έχει ακόμα Μεντρεσέ και έναν τεκέ ντερβισάδικο*⁶⁹. Από την αναφορά αυτή προκύπτει ότι ήδη προϋπήρχε το Σαρή Σαμπάν και μάλιστα ως ανεπτυγμένος οικισμός. Άρα η ίδρυση του πρέπει να τοποθετηθεί στις αρχές του 17^{ου} αιώνα.

Περί τις αρχές του 18^{ου} αιώνα το Σαρή Σαμπάν έχει αναπτυχθεί αρκετά και μάλιστα, σε βάρος του Τσάγλαϊκ με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ο καζάς του Σαρή Σαμπάν με έδρα το ίδιο, ιδιότητα την οποία θα διατηρήσει και μέχρι την απελευθέρωση της περιοχής από τον Ελληνικό Στρατό το 1913.

Μετά την ίδρυση του ομώνυμου καζά ξανασυναντούμε το Σαρή Σαμπάν στην πρώτη γενική απογραφή του Οθωμανικού κράτους, το 1831, η οποία διεξάγεται από τον Σουλτάνο Μαχμούτ Β' (1808 – 1839), για δημο-

---

⁶⁸Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι ταξιδευτές στην Ελλάδα 333 – 1700*, τ. 1, Αθήνα 1976, σ. 388.

⁶⁹Ε. Τζελεμπή, *Οδοιπορικό στην Ελλάδα*, εκδόσεις Εκάτη, μετάφραση Δ. Λούπης, Αθήνα 1994, σ. 366.

σιονομικούς λόγους⁷⁰. Σε αυτή αποτυπώνεται ο πληθυσμός των αρρένων κατά καζάδες. Στον καζά του Τσάγκλαϊκ - Σαρή Σαμπάν έχουμε 4.986 μουσουλμάνους, 131 Χριστιανούς, 22 ξένους (όπως αναφέρεται στην απογραφή) και 54 τσιγγάνους. Το σύνολο του πληθυσμού του καζά είναι 5.171 (συγκριτική πληθυσμιακή αναφορά ανάμεσα στους καζάδες της Ανατολικής Μακεδονίας στην ενότητα για την διοικητική δομή της περιοχής κατά την Οθωμανική περίοδο, παρακάτω). Αυτή είναι η πρώτη αναφορά στον χριστιανικό πληθυσμό του καζά του Σαρή Σαμπάν και αφορά τους χριστιανούς κατοίκους του Καγιά Μπουνάρ (Πετροπηγή).

Σε στατιστικό πίνακα που συντάχθηκε το 1876 για λογαριασμό του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, ο πληθυσμός του καζά Σαρή Σαμπάν αυξάνεται στις 35.000 κατοίκους με 33.500 Οθωμανούς, 1.295 αθίγγανους, 200 Έλληνες και 2 Έλληνες υπηκόους (sic υπάρχει βέβαια μια μικρή διαφορά στο συνολικό άθροισμα των επιμέρους εθνοθησκευτικών ομάδων και στον συνολικό αριθμό του πληθυσμού κατά 3 άτομα)⁷¹. Σε μεταγενέστερο πίνακα, πάλι του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, ο συνολικός πληθυσμός του καζά φαίνεται αυξημένος και ανέρχεται στα 35.968 άτομα, 33.355 εξ αυτών Τούρκοι, 2.338 αθίγγανοι και 275 Έλληνες.

Από τους παραπάνω πίνακες μπορούμε να βγάλουμε το συμπέρασμα ότι η άφιξη των Ηπειρωτών στην περιοχή ξεκίνησε κατά το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα για να κορυφωθεί στη συνέχεια.

Τέλος αξίζει να αναφερθεί ένα άρθρο που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Ανατολικός Αστήρ* (Κωνσταντινούπολη, αριθμός φύλλου 20, 1886)⁷² στο οποίο και αναφέρονται τα εξής:

---

⁷⁰ Αιμ.Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι*, σ. 83.

⁷¹ Ο.π., σ. 132.

⁷² Π. Ξανθοπούλου – Αργυρίου, *Η ιστορία της επαρχίας Νέστου*, Χρυσούπολη 1999, σ. 2 κ.ε.

Κείται δε το Σαρή Σαμπάν προς δυσμάς του ποταμού Νέστου ή Καρά Σού τουρκιστί, μεταξύ των τμημάτων Ξάνθης και Καβάλας απέχον εξ αμφοτέρων των πόλεων τούτων 3 ώρας και συγκείται εκ τουρκικών χωριών, εν οίς εύρηται δυο ή τρία εργαστήρια, ιδιοκτησίας Ελληνόβλαχων, τίνων προ χρόνων εργαζομένων. Έδρα του καϊμακαμληκίου Σαρή Σαμπάν είναι η ομώνυμη κώμη, κείμενη παρά τον ποταμόν Μέστα (Καρά Σου – μαύρο νερό στα Ελληνικά) τον χωρίζοντα την Θράκην από της Μακεδονίας. Ενταύθα οικίαι δεν υπάρχουν, χάνια δε και εργαστήρια διάφορα περί τα 80: υπό Ελληνόβλαχων ως τα πολλά κατεχούμενα και χρησιμεύοντα εις την καθ' έκαστην εβδομάδα, εν ημέραις τετάρται γινόμενη αγοράν (Παζάριον).

1^{ον} Σαρή Σαμπάν περιλαμβάνει περί τας 300 ψυχάς Ελληνόβλαχων έχόντων εκκλησίαν και ουδεμίαν σχολήν. Αποτελούσι δ'ούτως ειπείν όασιν ελληνικήν εν ερήμω και καλόν να ενισχυθώσι, διότι δύνανται να μεταφέρωσι και τας οικογένειας αυτών και να εγκατασταθώσιν οριστικώς.

2^{ον} Λιμήν της Σκαλωτής (Κεραμωτή) αποτελείται εξ ευαρίθμων εργαστηρίων, εν οίς οικούσι 60 ψυχαί Ελληνοβλάχων, μηδεμίαν εκκλησίαν ή σχολήν κεκτημένων.

3^{ον}...

4^{ον} Οργάντζιλαρ, ωσαύτως αποτελείται εξ ευαρίθμων εργαστηρίων Ελληνοβλάχων, συμποσούμενων εις 50 ψυχάς.

5^{ον} Καγιά Μπουνάρ, μιαν ώραν μακράν του Σαρισαμπάν κείμενον οικείται υπό 120 ψυχών. Ενταύθα υπάρχει εκκλησία, αλλά ο αριθμός των κατοίκων οσημέραι ελαττούται. Οι κάτοικοι ασχολούνται εις την φυτείαν του καπνού.

Από το παραπάνω άρθρο, στο οποίο γίνεται αναφορά μεταξύ άλλων στην οικονομική δραστηριότητα των Ηπειρωτών, προκύπτει μια σαφή εικόνα για τους τομείς στους οποίους παραδοσιακά δραστηριοποιούνταν στις τοπικές κοινωνίες των περιοχών που μετανάστευαν.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Διοικητική Οργάνωση

Η διοικητική διαίρεση της περιοχής από τον 4^ο αιώνα μ.Χ. έως το 1453

Μέσα από το συνδυασμό διαφόρων πηγών καταβλήθηκε προσπάθεια να αποτυπωθεί το διοικητικό καθεστώς της επαρχίας Νέστου, ιδιαίτερα κατά την περίοδο από τον 4^ο έως τον 9^ο αιώνα μ.Χ. προκειμένου να σχηματισθεί μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα σε ό,τι αφορά την ιστορία της περιοχής, πάντα όμως σε συνδυασμό με τις διοικητικές ανακατατάξεις που συνέβησαν στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, καθώς η περιοχή του Νέστου λόγω των «Σαππαίων Στενών» ήταν ιδιαίτερης στρατηγικής σημασίας για την αυτοκρατορία. Στα πλαίσια της καθιέρωσης του συστήματος διοίκησης που βασιζόνταν στην τετραρχία, του οποίου εμπνευστής ήταν ο αυτοκράτορας Διοκλητιανός⁷³, σε μια προσπάθεια να εξασφαλίσει την εύρυθμη λειτουργία των θεσμών της Αυτοκρατορίας και τη σταθερότητα στο εσωτερικό της⁷⁴, η αυτοκρατορία διαίρεθηκε σε εκατό (100) επαρχίες που υπήχθησαν σε δώδεκα (12) διοικήσεις. Στη συνέχεια ο Μ. Κωνσταντίνος αύξησε τον αριθμό τους σε εκατόν είκοσι (120)⁷⁵.

Περί τα τέλη του 4^{ου} αιώνα οι διοικήσεις εντάχθηκαν σε 4 μεγάλες διοικητικές περιφέρειες, οι οποίες και ήταν:

- υπαρχία της Γαλατίας (Βρετανία, Γαλατία, Ισπανία και Β.Δ Αφρική)
- υπαρχία Ιλλυρικού, Ιταλίας και Αφρικής (Αφρική, Ιταλία, ΒΔ τμήμα Ιλλυρικού)

---

⁷³Βλ. Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Α', Αθήνα 2002, σ. 126.

⁷⁴Δ. Ζακυνθινός, *Βυζαντινή Ιστορία 324 -1071*, Αθήνα 1977, σ. 36.

⁷⁵Χ. Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη*, σ. 73.

- υπαρχία Ιλλυρικού (Δακία – Μακεδονία κι ο Ελλαδικός χώρος ως την Κρήτη (η επαρχία Αχαΐας υπήχθη απ' ευθείας στον Αυτοκράτορα) και
- υπαρχία Ανατολής (Θράκη, Ασιατικές επαρχίες, Συρία και Παλαιστίνη)⁷⁶.

Σε ότι αφορά την περιοχή δυτικά του Νέστου αυτή υπήχθη στο Ιλλυρικό και διανεμήθηκε στις διοικήσεις Δακίας και Μακεδονίας⁷⁷. Η υπόλοιπη περιοχή της Θράκης αποτέλεσε τμήμα της τεράστιας επαρχίας της Ανατολής και ειδικότερα της διοίκησης της Θράκης.

Περί το τέλος του 7^{ου} αιώνα κάνει την εμφάνιση του στην περιοχή ο θεσμός των Θεμάτων, θεσμός ο οποίος και συνδέθηκε στενά με την αναδιοργάνωση της διοίκησης των επαρχιών του Βυζαντίου. Σύμφωνα με τον J. Koder ο όρος αυτός αφορούσε την περιοχή εγκατάστασης κρατικού αξιωματούχου, όχι απαραίτητα στρατιωτικού, ο οποίος ως κρατικός εντολοδόχος είχε ως αποστολή τη συλλογή των φόρων αλλά και τον συντονισμό της στρατιωτικής δράσης, σε περίπτωση εξωτερικής απειλής. Έτσι η περιοχή αυτή ονομάστηκε Θέμα⁷⁸.

Η ανάγκη προάσπισης της συνοχής της Αυτοκρατορίας ενδυνάμωσε τον θεσμό του θέματος με αποτέλεσμα περί το τέλος του 8^{ου} αιώνα το κράτος να εμφανίζεται οργανωμένο σε μόνιμες στρατιωτικές διοικήσεις – θέματα υπό την ενιαία διοίκηση ενός στρατηγού, ο οποίος είχε απεριόριστη εξουσία επάνω στους κατοίκους του θέματος και ελέγχονταν από τον αυτοκράτορα⁷⁹. Αναφορές για τα θέματα της Θράκης, αλλά και στα θέματα άλλων περιοχών της Αυτοκρατορίας κάνει ο Πατριάρχης Νικηφόρος στο έργο του με τίτλο *Ιστορία Σύντομος* (Mango, 64,1 -66,29) αναφορικά με την

---

⁷⁶ Χ. Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη*, σ. 74.

⁷⁷ Ο.π., σ. 74 -75.

⁷⁸ J. Koder, «Zur Bedeutungsentwicklung des byzantinischen Terminus Thema», *Jahrbuch der osterreichischen Byzantinistik* 40 (1990) 155 -165.

⁷⁹ Ν. Σβορώνος, *Η Βυζαντινή επαρχία*, Αθήνα 1991, εκδ. Σχολές Μωραΐτη, σ. 63 -64

βραχεία αυτοκρατορική θητεία του Αρτάβασδου (742 – 743 μ.χ.), κατά την περίοδο της εικονομαχίας⁸⁰.

Το θέμα της Θράκης εμφανίζεται στο προσκήνιο περί το τέλος του 7^{ου} αιώνα⁸¹, με σύνορο του προς τα δυτικά τον ποταμό Στρυμόνα, νότια το Αιγαίο και την Προποντίδα, ανατολικά τον Εύξεινο Πόντο και βόρεια τον Δούναβη⁸². Κάποιοι ωστόσο, περιορίζουν το θέμα της Θράκης στην ενδοχώρα της Κωνσταντινούπολης⁸³. Η προσωπική μας άποψη είναι ότι σε καμία περίπτωση το θέμα αυτό δεν θα μπορούσε να έχει μια τόσο περιορισμένη δικαιοδοσία, κυρίως λόγω του από βορρά κινδύνου αλλά και της ιδιαίτερης στρατηγικής του σημασίας, που απαιτούσε ευρείας έκτασης δράση και ενιαία διοίκηση.

Μέχρι το 789 μ.Χ. η περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Νέστου υπαγόταν στο θέμα της Θράκης⁸⁴. Κατά τα τέλη του 8^{ου} αιώνα το τμήμα μεταξύ Έβρου και Νέστου, του θέματος Θράκης αποσπάται από αυτό και σχηματίζεται το θέμα Μακεδονίας⁸⁵. Με την αναφορά αυτή συμφωνεί και ο Χ. Κοζαρίδης ο οποίος παραθέτει και σχετικό χάρτη⁸⁶ με τα θέματα της Χερσονήσου του Αίμου κατά το 10^ο αιώνα, όπου διακρίνεται ευκρινώς ότι τα όρια του θέματος Μακεδονίας βρίσκονται μεταξύ Έβρου και Νέστου, ενώ τα όρια του θέματος Στρυμόνος, το οποίο σχηματίστηκε μεταξύ των ετών 789 –

---

⁸⁰Α. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί ιστορικοί και χρονογράφοι*, τ. 2, εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2002, σ. 83 – 85.

⁸¹Ν. Οικονομίδης, *L' evolution de l' organization administrative de l' empire byzantine au XIe Siecle (1025 -1118)*, σ. 125 κ.ε και για περισσότερα στοιχεία στο έργο του ίδιου με τίτλο *Documents et etudes sur les institutions de Byzance*, London 1976, σ. 171 κ.ε.

⁸²Ο.π.,σ. 126 κ.ε.

⁸³P. Soustal, *Thrakien (Thrake, Rhodope und Haimimontos)*, [Tabula Romani 6], Wien 1991, σ. 49 κ.ε.

⁸⁴Χ. Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη*, σ. 83.

⁸⁵Α. Σταυρίδου – Ζαφράκα, «Τα θέματα του Μακεδονικού χώρου – το θέμα Στρυμόνος», *Διεθνές Συμπόσιο με τίτλο ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ 324 – 1430 μ.Χ.*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1992 και έκδοση των πρακτικών το 1995, στα παλίσια της σειράς ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, αρ. 82, σ. σ. 314 -316.

⁸⁶Χ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστου*, σ. 81.

809 μ.Χ. και 842 – 850 μ.Χ. βρίσκονται μεταξύ των ποταμών Νέστου και Στρυμόνα⁸⁷.

Η διαίρεση της Θράκης σε τρία θέματα (Θράκης, Μακεδονίας, Στρυμόνα) εξακολουθεί να υφίσταται και κατά τον 10^ο αιώνα⁸⁸. Την περίοδο αυτή, από στοιχεία που αντλούμε από την *Notitia* 7, η οποία χρονολογείται στις αρχές του 10^{ου} αιώνα, η κλεισουραρχία Στρυμόνος περιελάμβανε την πόλη των Φιλίππων, καθώς και την ευρύτερη νότια περιοχή μεταξύ των ποταμών Νέστου και Στρυμόνα και υπάγονταν διοικητικά στον στρατηγό του θέματος Μακεδονίας⁸⁹. Στη συνέχεια, λαμβάνοντας υπόψη ένα Χρυσόβουλο του Αλέξιου Γ' Αγγελου, το 1198, με το οποίο παραχωρούνταν πρόνομια στους Βενετούς, διαπιστώνουμε τον συνδυασμό του θέματος Βολερού με τα θέματα Στρυμόνος και Θεσσαλονίκης⁹⁰. Η διαίρεση των περιοχών, που γίνεται σε αυτό, πρέπει να βασίστηκε σε παλαιότερες διαιρέσεις σε θέματα της περιοχής από τον αυτοκράτορα Βασίλειο Β'. Έτσι λοιπόν ο γεωγραφικός χώρος της ιστορικής Μακεδονίας διαιρέθηκε στα εξής θέματα: 1) Βολερού, Στρυμόνος και Θεσσαλονίκης, 2) Ζαγορίων, 3) Βέροιας, 4) Σερβίων 5) Στρουμίτζης, 6) Μαλεσόβου και Μοροβίσδου, 7) Πρίλαπου – Πελαγονίας, Μολυσκού και Μογλένων, Αχρίδας, 9) Σκοπίων, 10) Πρέσπας, 11) Δεαβόλεως, 12) Καστοριάς. Έτσι τα όρια του θέματος πλέον μπορούν να προσδιοριστούν ως εξής: Δυτικά έφτανε μέχρι τον ποταμό Αξιό, βορειοδυτικά έφτανε μέχρι τα νότια του όρους Βόρας, βορειοανατολικά μέχρι τη

---

⁸⁷A. Σταυρίδου – Ζαφράκα, «Τα θέματα», σ. 316 – 317.

⁸⁸X. Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη*, σ. 164.

⁸⁹N. Ακριτίδης, *Εκκλησιαστική Γεωγραφία*, σ. 96. Αναφορά στην κλεισουραρχία Στρυμόνος κάνει και ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ' ο Πορφυρογέννητος στο σύγγραμμα «Περί Θέματων», P.G. 113, σ. 120.

⁹⁰G.L.F. Tafel – G.M. Thomas, *Urkunden Zukkalteren Handels – und Staatsgeschichte den Republik Venedig, mit besonderer Beziehung auf Byzanz und die Levante von neunten bis Zum Ausgung des funfzehnten Jahrhunderts I*, Cambridge University Press, σ. 246 -280.

Στρώνιτσα και ανατολικά περιελάμβανε την περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Νέστου⁹¹.

Περί τον 12^ο αιώνα η περιοχή του Νέστου εντάσσεται στο “Κατεπανίκιο Χριστουπόλεως” καθώς, όριο του κατεπανίκιου προς ανατολάς είναι φυσικά ο ποταμός Νέστος⁹².

Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους το 1204, δεν μπορούμε να αντλήσουμε περαιτέρω στοιχεία για το διοικητικό καθεστώς της περιοχής, αφού ο πίνακας διανομής των εδαφών του Βυζαντίου παρουσιάζει σημαντικά κενά. Δεν αναφέρονται σε αυτόν οι περιοχές της Βορειοανατολικής Πελοποννήσου, της Βοιωτίας και ως προς την Μακεδονία και την Θράκη, παραλείπεται όλη η περιοχή μεταξύ του Αξιού και του Έβρου⁹³. Κατά μια ερμηνεία όσες από τις περιοχές έχουν παραληφθεί εκχωρήθηκαν στο Βονιφάτιο Μομφερατικό και αποτέλεσαν το βασίλειο της Θεσσαλονίκης⁹⁴. Αυτό επιβεβαιώνεται και από σχετική αναφορά του Δ. Α. Ζακυθηνού, ο οποίος αναφέρει ότι ήταν απαίτηση του ίδιου του

---

⁹¹Χ.Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη*, σ. 165 κ.ε.

⁹²Σύμφωνα με τον Γ. Ι. Θεοχαρίδη (*Κατεπανίκια της Μακεδονίας, Συμβολή εις την διοικητικήν ιστορίαν και γεωγραφίαν της Μακεδονίας κατά τους μετά την φραγκοκρατίαν χρόνους*, Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1954, σ. 1 κ.ε) περί τα τέλη του 12^{ου} αιώνα έλαβε χώρα μια σημαντική διοικητική μεταρρύθμιση και ειδικότερα κατά τα έτη από το 1081 μ.Χ. έως το 1180 μ.Χ. Ο όρος “κατεπανίκιο” μέχρι τότε υποδήλωνε το μεγάλο Θέμα ενώ πλέον, με την αλλαγή αυτή, ταυτίζεται πλέον με τη σημασία του “Βάνδου”, δηλαδή με τη μικρότερη υποδιαίρεση του Θέματος. Αρχικά οι “κατεπάνω” ήσαν ανώτατοι άρχοντες που τοποθετήθηκαν για λόγους ανταμοιβής των υπηρεσιών τους είτε για λόγους κρατικού συμφέροντος. Αργότερα και ειδικότερα κατά την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, είχαν ως αποστολή τους την είσπραξη των φόρων και στελεχώνονταν με ανώτατους υπαλλήλους της αυτοκρατορίας. Με βάση λοιπόν την αναφορά του Θεοχαρίδη το Θέμα Σερρών και Στρυμόνος περιελάμβανε τέσσερα ρητώς αναφερόμενα κατεπανίκια: α) Ζαβαλτίας, β) Ποπολίας, γ) Ζιχνών και δ) Σερρών και ένα “τεκμαρτό” κατεπανίκιο το κατεπανίκιο Χριστουπόλεως το οποίο δεν κατονομάζεται ρητά σε κανένα από τα σωζόμενα κείμενα της εποχής. Τα όρια του κατεπανικίου αυτού περιελάμβαναν: από δυτικά προς ανατολικά την Βόμπλιανη (σημ. χωριό Λεκάνη, της επαρχίας Νέστου), προς δυσμάς μέχρι και το σημερινό χωριό Ελευθερές, προς βορρά, πέραν των Φίλιππων μέχρι και την καμπή του ποταμού Νέστου.

⁹³ Ο.π., σ. 177.

⁹⁴ Ο.π., σ. 177 -178.

Βονιφάτιου να του δοθούν οι περιοχές αυτές⁹⁵. Με την άποψη αυτή συμφωνεί και ο Κων. Γιαννακόπουλος, ο οποίος σε χάρτη που παραθέτει στο βιβλίο του με τίτλο *Μεσαιωνικός Δυτικός Πολιτισμός και οι κόσμοι του Βυζαντίου και του Ισλάμ*, περιλαμβάνει στο βασίλειο της Θεσσαλονίκης τις περιοχές της Θράκης, Μακεδονίας καθώς και της Θεσσαλίας⁹⁶.

Μετά τη λήξη της Φραγκοκρατίας επανήλθε, από τους Βυζαντινούς, το σύστημα διαιρέσεως των περιοχών σε θέματα, πλέον όμως χρησιμοποιείται για να περιγράψει κυρίως γεωγραφικές και οικονομικές κοινότητες, που δεν έχουν όμως ως μορφή οργάνωσης καμία σχέση με την προηγούμενη δομή τους. Οι διοικητικές μεταβολές όμως που συμβαίνουν στην αυτοκρατορία μέχρι και την οριστική υποδούλωση της στον Οθωμανούς, είναι συχνές⁹⁷ και ανάλογες των βαρβαρικών επιδρομών από τον βορρά και την ανατολή και ως εκ τούτου η οποιαδήποτε αναφορά για την περιοχή θα ήταν παρακινδυνευμένη, καθώς θα βασίζονταν σε εικασίες και όχι σε γραπτά τεκμήρια.

Διοικητική διαίρεση κατά την οθωμανική περίοδο

Τα τουρκικά χρονικά αναφέρουν ότι το έτος εγίρας 777 (1375–1376 μ.Χ.) κυριεύθηκαν από τους Οθωμανούς οι περιοχές Τσάγλαϊκ (σημ. χωριό Διπόταμος) και Καρά – Σου (περιοχή Νέστου)⁹⁸.

Η προέλαση τους συνδυάζεται με τη διανομή τιμαρίων σε στρατιωτικούς οι οποίοι είχαν διαπρέψει στις πολεμικές επιχειρήσεις για την κα-

---

⁹⁵ Δ. Ζακυνθινός., «Μελέται περί της Διοικητικής Διαίρεσης και της επαρχιακής Διοικήσεως εν τω Βυζαντινώ κράτει», *Ε.Ε.Β.Σ.*, Αθήνα 1941, τ. ΙΖ, σ.σ 208 - 274

⁹⁶ Κ. Γιαννακόπουλος, *Μεσαιωνικός Δυτικός Πολιτισμός και οι κόσμοι του Βυζαντίου και του Ισλάμ*, εκδ. οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 373

⁹⁷ *Μακεδονία 4000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Θεσμοί – κοινωνία - οικονομία, Συλλογικό Έργο Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1982, σ.σ. 318 - 319 .

⁹⁸ Χ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστου*, σ. 87

τάκτηση νέων εδαφών. Έτσι θα συμφωνήσουμε με ερευνητές της περιοχής μας ότι το τοπωνύμιο TIMAPI (περιοχή Βάσοβας) αφορά ακριβώς τις διανομές που μόλις περιγράψαμε, αφού προφανώς δόθηκε ως αμοιβή σε κάποιον στρατιωτικό των κατακτητών για τις υπηρεσίες που είχε αυτός προσφέρει⁹⁹.

Η πρώτη αναφορά για την ευρύτερη περιοχή της Καβάλας περιέχεται σε κατάστιχο του 1478 ή 1479, που αφορά την τρίτη απογραφή που οργανώνεται από τον Σουλτάνο Μεχμέτ Β' (1451 – 1481 μ.Χ.), στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας¹⁰⁰. Σύμφωνα λοιπόν με αυτό, η περιοχή της Καβάλας αποτελεί μια ενιαία φορολογική ενότητα με κέντρο την πόλη και ένδεκα χωριά¹⁰¹ τα οποία ανήκουν στο ίδιο γαιοκτητικό καθεστώς και διοικούνται από έναν *emîn* (επόπτη της Οθωμανικής Διοίκησης)¹⁰². Τα χωριά που αναφέρονται στο παραπάνω κατάστιχο είναι¹⁰³:

α/α	Χωριά με την Τουρκική ονομασία (όπως παρατίθενται στο κατάστιχο)	Σημερινή ονομασία
1	Κουρουντζού	Κρουνέρι
2	Πράβι	Ελευθερούπολη
3	Παλιχώρ	Παλαιοχώρι
4	Κιοσέ Ελιάζ	Χαλκερό
5	Κοριτά	Κορυφές
6	Κόμαστα	(;)

⁹⁹ Δυστυχώς από την έρευνα που έγινε δεν κατέστη δυνατή η ανεύρεση κάποιου εγγράφου ή έστω κάποιας αναφοράς ότι το τοπωνύμιο TIMAPI αφορούσε την ιδιόκτητη περιοχή κάποιου Βυζαντινού άρχοντα. Η παράδοση αναφέρει ότι η περιοχή αποτελούσε μετόχι-τιμάριο της μονής της Παναγίας της Εικοσιφοίνισσας (Σχετική αναφορά για τοπωνύμια της περιοχής βλ. και παραπάνω στη αριθ. 53 σχετική με το θέμα παραπομπή).

¹⁰⁰ I. Beldiceanu, *Le monde ottoman des Balkans (1402 -1566)*, Institutions Society Economie, London, VR 1976, αρθ. XIV, σ. 227 κ.ε.

¹⁰¹ Στην ταυτοποίηση των ονομάτων μας βοήθησε σχετική έκδοση της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος (ΚΕΔΚΕ συντ.), υπό την Επιμέλεια του Υπουργείου Εσωτερικών, η οποία περιλαμβάνει τις παλιές ονομασίες των χωριών και των πόλεων του Ν. Καβάλας [Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων (τ. 20 Νομός Καβάλας), έκδοση της Κεντρικής Ένώσεως Δήμων και Κοινοτήτων της Ελλάδος, επιμέλεια του Υπουργείου των Εσωτερικών, Αθήναι Μάιος 1962]. Βλ. και στο Sefer Guvenc, *Kyzey Yunanistan yer Adlari Atlasi*, Κωνσταντινούπολη 2010, σ. 30.

¹⁰² Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι*, σ. 53.

¹⁰³ Ο.π., σ. 53 -54.

7	Μπίργκοζ	Πυργοχώρι (;)
8	Χόρασα	(;)
9	Ραντόμινα	(;)
10	Ποστοσελυάνι	(;)
11	Ντίνογλι	(;)

Για τα χωριά στα οποία που δεν αναφέρονται οι Ελληνικές ονομασίες τους δεν κατέστη δυνατή η ταυτοποίηση τους.

Στο εύλογο ερώτημα γιατί δεν περιλαμβάνονται και άλλα χωριά της ευρύτερης περιοχής του Παγγαίου, αφού ήδη σε αυτό το κατάστιχο, το οποίο εξετάζουμε περιλαμβάνεται το χωριό Παλαιοχώρι, απαντά ο Barkan ο οποίος και θεωρεί ότι τα μεταλλεία Niksani (σημ. Νικήσιανη¹⁰⁴) αποτελούσαν ξεχωριστή διοικητική ενότητα γι' αυτό και δεν αναφέρονται¹⁰⁵.

Η παραπάνω καταγραφή αποτελεί λοιπόν την πρώτη ίσως επίσημη αναφορά για την ευρύτερη περιοχή της Καβάλας μετά την κατάλυση της βυζαντινής κυριαρχίας από τους Οθωμανούς. Τοπικοί ερευνητές ισχυρίζονται ότι το χωριό Κουρουντζού (σημ. Κρουνέρι) είναι το χωριό Κουρί (σημ. Αγίασμα) της επαρχίας Νέστου, θεωρώντας προφανώς ότι η ονομασία “Κουρουντζού” με το πέρασμα του χρόνου μετατράπηκε σε “Κουρί”. Οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι από τις πηγές που έχουν χρησιμοποιηθεί για τον σκοπό αυτό (η έκδοση της Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. αλλά και το βιβλίο του Sefer Guvens για τις ονομασίες των χωριών της περιοχής), δεν προκύπτει κάτι τέτοιο, τουλάχιστον από το συγκεκριμένο κατάστιχο το οποίο και περιγράψαμε.

Περί το 1573 (έτος εγίρας 980) βεβαιώνεται ότι η περιοχή της Καβάλας αποτελούσε μια διοικητική ενότητα, έναν καζά, σύμφωνα με το οθωμανικό σύστημα διοίκησης¹⁰⁶. Σε έγγραφο του 1574 (έτος εγίρας 980) αναφέρονται πέντε (5) χωριά της περιοχής της Καβάλας των οποίων τα έσοδα

¹⁰⁴ Ο.π., σ. 31.

¹⁰⁵ O. L. Barkan, «894 (1488 -1489) yill cizysinini tahsilatina ait muhasebe bilancolari», *Belgeder* I/1, 1964, σ. 27- 46.

¹⁰⁶ Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι...ο.π.*, σ. 55.

τους ήταν αφιερωμένα στο Βακούφι του Βαγιαζήτ του Β', στην Αδριανούπολη¹⁰⁷. Τα χωριά αυτά ήταν τα εξής:

Κουρουντζού = Κρουονέρι

Ντρανόβα = Χορτοκόπι

Χαλέπ = (;)

Κιζ – Μπουκού = Δρυμιά

Μούτζινος = Λεκάνη

Σε αυτό το έγγραφο γίνεται αναφορά στο χωριό Λεκάνη της επαρχίας Νέστου. Το χωριό Δρυμιά βρίσκεται μεν στον ορεινό όγκο της Λεκάνης, αλλά σήμερα διοικητικά ανήκει στον νομό Ξάνθης. Σε κάθε περίπτωση όμως απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά σε χωριά ή οικισμούς της περιοχής που βρίσκονται είτε στον κάμπο είτε στους πρόποδες του ορεινού όγκου της περιοχής δυτικά του Νέστου ποταμού. Μια πρώτη εξήγηση που δίνεται είναι ότι πιθανό δεν είχε ακόμη ολοκληρωθεί η εγκατάσταση Γιουρούκων στην περιοχή, η οποία εξαιτίας των συχνών επιδρομών, έχει εγκαταλειφτεί τελείως από χριστιανούς που αναζήτησαν καταφύγιο σε ασφαλέστερες περιοχές¹⁰⁸. Η εξήγηση αυτή επιβεβαιώνεται και από τον T. Gokbilgin, ο οποίος στο βιβλίο του με τίτλο *Rumeli de Yurukler...* αναφέρει ότι μετά το έτος 1586 άρχισαν να καταγράφονται στο Σαρή Σαμπάν (Χρυσούπολη) και στο Τσάγλαϊκ (Διπόταμο) οι πρώτες εστίες Γιουρούκων¹⁰⁹.

Ο καζάς της Καβάλας ανήκει την περίοδο αυτή στο Πασά Σαντζάκ (μεγαλύτερη διοικητική ενότητα με έδρα τη Θεσσαλονίκη), τα όρια του οποίου περιλαμβάνουν την Μακεδονία, τη Δυτική Θράκη και ένα μικρό μέρος της Ανατολικής, καθώς και εδάφη από τη σημερινή Βουλγαρία και τα

---

¹⁰⁷ Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι...ο.π.*, σ.55

¹⁰⁸ Χ. Κοζαρίδη, *Επαρχία Νέστου*, σ. 87.

¹⁰⁹ T. Gokbilgin, *Rumeli de Yurukle*, σ. 70.

Σκόπια¹¹⁰. Αυτή η μορφή διοικητικής οργάνωσης με τα 33 καδιλίκια, τις 35 πόλεις και κωμοπόλεις καθώς και τα 3.859 χωριά¹¹¹, τερματίζεται περί τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, καθώς αποσπώνται εδάφη από την δυτική πλευρά του σαντζακιού αυτού και σχηματίζουν τα σαντζάκια της Θεσσαλονίκης και της Καβάλας αντίστοιχα¹¹².

Τέλος, εικάζεται ότι το σαντζάκι της Καβάλας, ανήκε στο εγιαλέτι των Νήσων, όμως οι πληροφορίες περί τούτου είναι αντιφατικές και δεν κρίνεται σκόπιμο να επεκταθούμε περαιτέρω¹¹³.

Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, ο οθωμανός λόγιος Χατζή Κάλφας γράφοντας ένα γεωγραφικό κείμενο για τις πόλεις της Ανατολικής Μακεδονίας, μεταξύ άλλων αναφέρει και το Τσάγλαϊκ (Διπόταμο), αναφέροντας επιπροσθέτως ότι τα χωριά γύρω από αυτό ανήκουν στον ομώνυμο καζά χωρίς να αναφέρει όμως τίποτα για το Σαρή Σαμπάν¹¹⁴.

Περί τα μέσα του 17^{ου} αιώνα και μέσα από σειρά εγγράφων της Οθωμανικής Διοίκησης, συνάγεται ότι το σαντζάκι της Καβάλας ενώνεται με αυτό της Θεσσαλονίκης με διοικητή Πασά¹¹⁵. Σύμφωνα με την Οθωμανική απογραφή του 1831, στο σαντζάκι της Καβάλας – Θεσσαλονίκης υπάγονται οι καζάδες: Δράμας, Ελευθερούπολης, Δάτου, Καβάλας, Σιδηροκάστρου, Ζίχνας, Σερρών, Διποτάμου και Σαρή Σαμπάν, το οποίο προφα-

---

¹¹⁰ Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι*, σ. 52.

¹¹¹ T. Gokbilgin, «Kanuni Sultan Suleyman derri baslarında Rumely Eyaleti Livalari, Sehir ve kasabalari», *Bulleten* 20 (1956) 254.

¹¹² Κ. Μέρτζιος, *Μνημεία Μακεδονικής Ιστορίας*, Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1947. Στο έργο αυτό αναφέρεται η διαταγή του 1582 που απευθύνεται στους διοικητές των Σαντζακιών Καβάλας και Θεσσαλονίκης.

¹¹³ Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι*, σ.σ. 53 - 54.

¹¹⁴ Hadschi Kalfa, *Rumeli und Bosna geographisch beschrieben*, μτφ. J. v. Hammer – Purgstall, Βιέννη 1812, σ. 70-71.

¹¹⁵ Ι.Κ. Βασδραβέλης, *Επίσημα Αρχεία Μακεδονίας, Αρχείον Θεσσαλονίκης 1695 - 1912*, τ. 1, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1952, σ. 105 κ.ε.

νώς αυτή την περίοδο αρχίζει να αναπτύσσεται. Σύμφωνα λοιπόν με την απογραφή αυτή τα πληθυσμιακά δεδομένα διαμορφώνονται ως εξής¹¹⁶:

Καζάδες	Μουσουλμάνοι-Ξένοι	Χριστιανοί-Ξένοι	Τσιγγάνοι	Εβραίοι	Σύνολο		
Δράμας	8.618	0	3.077	746	1.007	0	12.702
Ελευθερούπολης	4.718	6	2.596	208	259	0	7.573
Δάτου	967	0	0	170	0	0	1.137
Καβάλας	1.514	0	102	0	0	0	1.616
Σιδηροκάστρου	3.229	0	6.611	0	494	0	10.334
Ζίχνας	2.867	221	10.017	2.096	642	0	13.526
Σερρών	4.459	316	16.606	3.235	1.761	48	23.074
Διποτάμου και Χρυσούπολης	4.986	0	131	22	54	0	5.171

Οι αλλαγές στο διοικητικό σύστημα που εισάγονται με το διάταγμα που έμεινε στην ιστορία ως Χατί Σερίφ του Γκιουλχανέ το 1839, επηρέασε τη διοικητική οργάνωση όλης της Αυτοκρατορίας. Εν προκειμένω ιδρύεται το Εγιαλέτι της Θεσσαλονίκης οποίο, μετά το 1864, μετονομάζεται σε Βιλαέτι Θεσσαλονίκης¹¹⁷. Σε αυτό εντάσσονται σταδιακά, πέρα από το σαντζάκι της Θεσσαλονίκης, τα σαντζάκια των Σερρών και της Δράμας και προσωρινά το σαντζάκι των Τρικών, των Σκοπίων, του Μοναστηρίου και της Θάσου για λίγο καιρό¹¹⁸. Το σαντζάκι της Καβάλας καταργείται και παίρνει τη θέση του το σαντζάκι της Δράμας στο οποίο και εντάσσονται οι καζάδες της Δράμας, της Καβάλας, της Ελευθερούπολης, της Χρυσούπολης (Σαρή Σαμπάν), της Γενισσέας και της Κομοτηνής¹¹⁹. Περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα στο σαντζάκι της Δράμας παραμένουν μόνο οι τέσσερις πρώτοι καζάδες¹²⁰. Σύμφωνα με στατιστική του Φόρεϊν Όφισ (Foreign Office) την οποία παραθέτει η Αιμ. Στεφανίδου στη διδακτορική της διατριβή, η πόλη της

¹¹⁶ Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι της Καβάλας κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, πολεοδομική και ιστορική διερεύνηση (1391 -1912)*, Καβάλα 2007, σ. 84.

¹¹⁷ Δ. Νικολαΐδης, *Οθωμανικοί κώδικες, ήτοι συλλογή των εν ενεργεία νόμων, κανονισμών, διαταγμάτων και οδηγιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Κωνσταντινούπολις, τυπογραφείο Επταλόφου 1869, σ. 72 κ.ε.

¹¹⁸ *Almanach de l' empire ottoman par l' année 1849*, Constantinople 1849, σ. 31.

¹¹⁹ A.Viquesnel, *Voyage dans la Turquie d' Europe, description physique et geologique de la thrace*, τ. I, Paris 1868, σ. 109

¹²⁰ Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι...ο.π.*, σ. 144

Δράμας είναι μαζί με την πόλη των Σερρών, από τις μεγαλύτερες του βιλαετιού, μετά τη Θεσσαλονίκη, με πληθυσμό 21.000 κατοίκους, το 1859. Την ίδια περίοδο η Καβάλα έχει πληθυσμό 6.000 κατοίκους, ενώ η Ελευθερούπολη και η Χρυσούπολη έχουν από 3.000 κατοίκους¹²¹.

Η μορφή αυτή διοικητικής οργάνωσης διατηρήθηκε και από το Ελληνικό κράτος κατά τους πρώτους χρόνους της απελευθέρωσης της περιοχής από τους Βουλγάρους, στις 11 Ιουλίου 1913.

---

¹²¹Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι...ο.π.,σ. 144*

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Εκκλησιαστική Οργάνωση

Οι πρώτοι τέσσερις αιώνες

Στους Φιλίππους ο Απόστολος Παύλος άφησε τον Ευαγγελιστή Λουκά. Ο Λουκάς όμως ενδεχομένως να στράφηκε ανατολικά της περιοχής των Φιλίππων, δηλαδή προς τον Τόπειρο, τον Κόσινθο, τα Άβδηρα και τη Μαξιμιανούπολη με σκοπό να διδάξει τον Χριστιανισμό στην Θράκη, στα μέρη που βρίσκονταν κοντά στη Μακεδονία. Κάτι τέτοιο όμως ως εικασία μπορεί να διατυπωθεί χωρίς όμως να αναφέρεται κάτι τέτοιο στις πράξεις των Αποστόλων. Θεωρείται δε ότι η λατρεία του Ορφέα που εμφάνιζε αρκετά μυστικιστικά στοιχεία, τονίζοντας την θεία φύση του ανθρώπου και την αθανασία του πέρα από τον τάφο, προετοίμασε το έδαφος για την επικράτηση του Χριστιανισμού στην περιοχή¹²².

Τους πρώτους αιώνες της Αυτοκρατορίας δεν υπάρχουν «τακτικά», κατάλογοι δηλαδή του Οικουμενικού Πατριαρχείου που περιέχουν τις Μητροπόλεις, τις αυτοκέφαλες αρχιεπισκοπές και τις επισκοπές¹²³. Η σημασία τους για τη μελέτη της εκκλησιαστικής ιστορίας είναι δε ιδιαίτερα σημαντική, καθώς μέσω από τους καταλόγους αυτούς αντλούμε πολύτιμες πληροφορίες που αφορούν όχι μόνο εκκλησιαστικά θέματα αλλά και ιστορικά και πολιτικά καθώς αποτυπώνουν ανάγλυφα την κατάσταση της εποχής στην οποία γράφτηκαν. Μέσα από αποσπασματικές πληροφορίες μαθαίνουμε ότι η Θράκη από νωρίς οργανώθηκε σε τοπικές εκκλησίες που

---

¹²² ΘΡΑΚΗ, *Ιστορία – Πολιτισμός – Τέχνη*, Ι. Μπάκας, Χριστιανική Θράκη. Η ιστορία της Ορθόδοξης Εκκλησίας από τους αποστολικούς χρόνους έως σήμερα – Η εκκλησιαστική γεωγραφία της Θράκης από τον 4^ο έως τον 11^ο αιώνα, Αθήνα 2010, σ. 139.

¹²³ Χ. Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη*, σ. 273.

είχαν ως πρώτους επισκόπους τους συνήθως μαθητές των αποστόλων¹²⁴. Οι εκκλησίες αυτές πλήρωσαν βαρύ φόρο αίματος κατά την περίοδο των διωγμών, τα δε συναξάρια της Εκκλησίας καταγράφουν πλήθος μαρτύρων στον ευρύτερο χώρο της Θράκης. Ενδεικτικά αναφέρουμε την Αγία Γλυκερία από την Τραϊανούπολη, τους 37 θρακιώτες μάρτυρες που φονεύθηκαν στη Βιζύη, τους επισκόπους Εφραίμ και Τίτο που μαρτύρησαν κατά τους τελευταίους διωγμούς καθώς και πλήθος άλλοι¹²⁵.

Σε ό,τι αφορά την περιοχή της Χρυσούπολης, με βάση αρχαιολογικές ανασκαφές που έχουν πραγματοποιηθεί στην επαρχία Νέστου στα όρια των χωριών Γέροντα και Ζαρκαδιάς, βρέθηκαν παλαιοχριστιανικά όστρακα και δυο παλαιοχριστιανικά μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη που θεωρούνται ενδείξεις παλαιοχριστιανικής θέσης. Την ανακάλυψη αυτή περί την ύπαρξης ερειπίων παλαιοχριστιανικού ναού μεταξύ των χωριών Γέροντα και Ζαρκαδιάς, επιβεβαίωσε ο αρχαιολόγος κ. Πούλιος. Μάλιστα είχε και την ευγενή καλοσύνη να μου δώσει και το σχετικό απόσπασμα του αρχαιολογικού δελτίου 35 (1980) στο οποίο και αναφέρονται επί λέξει τα εξής: *Σε μικρή απόσταση Β.Δ του χωριού Γέροντας (επαρχία Νέστου) βρέθηκε ακέραιο σφαιροειδές και οξυπύθμενο πιθάρι ύψους 1 μ., διαμέτρου κοιλι-
άς 0,78 μ. και διαμέτρου στομίου 0,38 μ.) που μεταφέρθηκε στο Μουσείο Καβάλας. Παλαιοχριστιανικά όστρακα και δυο παλαιοχριστιανικά μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη (κομμάτι πεσσίσκον τέμπλου, διαστ. 0,26 χ 0,22 χ 0,19 μ.) και κομμάτι τοιχοβάτη διαστ. 0,07 χ 0,24 χ 0,07 μ, που βρέθηκαν στην ίδια περιοχή, είναι ενδείξεις παλαιοχριστιανικής θέσης¹²⁶. Νεότερες εκτιμήσεις τοπικών ερευνητών κάνουν λόγο για την ύπαρξη μεγάλου μοναστικού συγκροτήματος στη θέση αυτή, εκτίμηση η οποία βασίζεται σε αφηγήσεις*

---

¹²⁴ΘΡΑΚΗ, Χριστιανική Θράκη...ο.π.,σ. 140.

¹²⁵ Ο.π.

¹²⁶ Αρχαιολογικά Χρονικά, Αρχαιολογικό Δελτίο 35, 12^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Αθήνα 1980 σ. 444.

ηλικιωμένων κατοίκων του χωριού Γέροντα, για τα διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέρη που έβρισκαν κατά το όργωμα των χωραφιών τους. Δυστυχώς όμως δεν έγινε καμιά οργανωμένη ανασκαφή που να επιβεβαιώσει τον ανωτέρω ισχυρισμό.

Με την επικράτηση του χριστιανισμού, μετά τη νικηφόρα για τον Κωνσταντίνο έκβαση της μάχης ενάντια στα στρατεύματα του Λικίνιου, στην πεδιάδα της Αδριανούπολης και την μεταφορά της πρωτεύουσας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στην Κωνσταντινούπολη μια νέα εποχή αρχίζει για την εκκλησία της Θράκης, αλλά και για τον Χριστιανισμό γενικότερα¹²⁷. Έτσι, κατά την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου η Θράκη περιελάμβανε έξι εκκλησιαστικές επαρχίες που ήσαν οι εξής: α) Ευρώπης, β) Ροδόπης, γ) Αιμιμόντου, δ) Θράκης, ε) Μυσίας ή Αιμιμόντου Β' και στ) Σκυθίας. Στα δυτικά του Έβρου το μεγαλύτερο στρατιωτικό, διοικητικό και εκκλησιαστικό κέντρο της περιοχής, μέχρι και τον 14^ο αιώνα, ήταν η Τραϊανούπολη. Από τα τέλη του 4^{ου} αιώνα η επισκοπή Τοπίου ανήκει εκκλησιαστικά στη Μητρόπολη Τραϊανουπόλεως. Ονόματα επισκόπων της πόλης αναφέρονται στα πρακτικά της Γ' (431 μ.Χ.) και Δ' (451 μ.Χ.) Οικουμενικών Συνόδων¹²⁸.

Από τον 4^ο αιώνα μέχρι το τέλος της βασιλείας του Ιουστινιανού

Από το Συνέκδημο του Ιεροκλέους, έργο το οποίο χρονολογείται περί τα μέσα του 6^{ου} αιώνα μ.Χ., προκύπτει μια σαφή εικόνα της Εκκλησιαστικής διάρθρωσης της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και ειδικότερα σε ότι αφορά τα όρια των διοικήσεων Θράκης και Δακίας. Έτσι τα όρια δι-

---

¹²⁷Κ. Γιαννακόπουλος, *Μεσαιωνικός Δυτικός Πολιτισμός*, σ. 36 κ.ε.

¹²⁸Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή στην Εκκλησιαστική Ιστορία της Ιεράς Μητρόπολης Ξάνθης και Περιθωρίου*, Ξάνθη 2009, σ. 63.

καιοδοσίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου στρεφόταν από το βορά προς το νότο, ακολουθώντας τα όρια των Διοικήσεων Θράκης και Δακίας και περνώντας δυτικά του ποταμού Έβρου ακολουθούσε το ρεύμα του ποταμού Νέστου (όριο μεταξύ των επαρχιών Ροδόπης και Μακεδονίας Α') μέχρι τις εκβολές του¹²⁹.

Οι προηγούμενες, γεωγραφικές αναφορές γίνονται για να καταδείξουν ότι η επαρχία Νέστου, τουλάχιστον μέχρι το Ακόντισμα (σημ. Νέα Καρβάλη), όπου και τοποθετούνταν τα σύνορα μεταξύ Μακεδονίας – Θράκης, ανήκε εκκλησιαστικά στην επισκοπή Τοπείρου και ευρύτερα στη Μητρόπολη Τραϊανουπόλεως, τουλάχιστον μέχρι το 549 μ.Χ. όποτε και η πόλη αυτή καταστράφηκε συθέμελα από τους Σκλαβήνους επιδρομείς¹³⁰.

Θα ήταν παράδοξο άλλωστε η ενδοχώρα της Τοπείρου να ανήκε σε άλλη επισκοπή, όταν μάλιστα η απόσταση της Τοπείρου και των οικισμών που την περιέβαλαν και οι οποίοι βρισκόταν από την ίδια πλευρά του ποταμού με αυτήν, είναι μικρότερη των πέντε ή έστω και των δέκα χιλιομέτρων. Προς επίρρωση του ισχυρισμού μας αυτού, επικαλούμαστε τον θ' κανόνα της τοπικής Συνόδου της Αντιόχειας, το 341 μ.χ., ο οποίος σε κάθε περίπτωση επέβαλε να συμπίπτουν η έδρα της εκκλησιαστικής και της πολιτικής διοίκησης¹³¹. Επομένως θα αποτελούσε παρέκκλιση από κανόνα Συνόδου η μη υπαγωγή της ενδοχώρας της Τοπείρου στην εκκλησιαστική δικαιοδοσία της, η οποία, την εποχή την οποία εξετάζουμε, αποτελούσε διοικητικό κέντρο όχι μόνο της περιοχής αλλά και της Θράκης γενικότερα, όπως προκύπτει από τις περιγραφές του ιστορικού Προκόπιου για την πόλη αυτή¹³².

---

¹²⁹E. Honigmann, *Le Synecdemus d' Hierocles et l' Opusculum géographique de George de Chypre*, Brussels 1939.

¹³⁰Χ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστου ...*, ο.π., σ. 78

¹³¹Χ. Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη...*, ο.π., σ. 258

¹³²Προκόπιος, *Περί Κτισμάτων IV' 11*, Lipsiae 1913, σ.σ.144-145

Περί της Τόπειρου

Η Τόπειρος δεν αναφέρεται από τον ιστορικό του 4^{ου} μ.Χ. αιώνα Αμμιανό Μαρκελλίνο με την ονομασία της, αλλά αναφέρεται ως Eryrum, την οποία ο ιστορικός Βαλέριος διορθώνει σε Torium¹³³. Για την ακριβή θέση της πόλης υπάρχουν διχογνωμίες και έντονες αμφισβητήσεις. Ο Ρωμαίος γεωγράφος Κλαύδιος Πτολεμαίος την τοποθετεί βορειοδυτικά της πόλης των Αβδήρων, ενώ η αφήγηση του ιστορικού Προκόπιου δεν βοηθά για να καθορισθεί επακριβώς η γεωγραφική θέση της πόλης καθώς αναφέρει μεταξύ άλλων τα εξής:

- α) ότι η πόλη ήταν αρχαία, ακόμη και για την εποχή εκείνη
- β) ότι περιβάλλονταν στο μεγαλύτερο μέρος της από τα νερά κάποιου ποταμού
- γ) ότι πάνω από αυτή υπήρξε λόφος από τον οποίον επέδραμαν και την κατέστρεψαν οι Σκλαβήνοι και
- δ) ότι ο Ιουστινιανός την ανέγειρε και την τοίχισε με νέο ισχυρό και πανύψηλο τοίχος¹³⁴.

Ο γεωγράφος Th. Tafel τοποθέτησε την Τόπειρο ανατολικά του Νέστου, όπως στη συνέχεια και ο Σπ. Σακελαριάδης¹³⁵, ενώ με την άποψη αυτή συμφωνεί και λαογράφος Στ. Κυριακίδης, ο οποίος την τοποθετεί δίπλα στο χωριό Τοξότες, πλησίον του ποταμού Νέστου¹³⁶.

Ωστόσο, έναντι όλων των παραπάνω, οι Έλληνες αρχαιολόγοι τοποθετούν την Τόπειρο δυτικά του Νέστου και μάλιστα στη θέση που βρίσκεται σήμερα το χωριό Παράδεισος, το οποίο βρίσκεται δίπλα στον ποταμό Νέστο και πάνω από το οποίο υπάρχουν οι λόφοι που αναφέρει ο ιστορικός

---

¹³³Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή στην Εκκλησιαστική Ιστορία...ο.π.σ.* 33.

¹³⁴Ο.π., σ. 35.

¹³⁵Σπ. Σακελαριάδης, *Πόλεις και Θέσμια Θράκης και Ιωνίας*, τ. α', Αθήναι 1929, σ. 62.

¹³⁶Στ. Κυριακίδης, «Θρακικά Ταξίδια, Μπουρνού – Καλέ – Αναστασιούπολις – Περιθώριον», *Ημερολόγιον Μεάλης Ελλάδος* 1931, σ. 217 – 218.

Προκόπιος στην αφήγησή του. Την αρχή έκανε ο αρχαιολόγος Δημ. Λαζαρίδης, το 1954, ο οποίος με βάση επιφανειακά ευρήματα και ειδικότερα το τείχος που βρίσκεται πλησίον της παλιάς εθνικής οδού Καβάλας – Ξάνθης, αλλά και νομίσματα της Τοπείρου, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πόλη βρισκόταν δυτικά του ποταμού Νέστου¹³⁷. Στην άποψη αυτή στοιχήθηκαν στη συνέχεια και όλοι οι Έλληνες αρχαιολόγοι.

Για την πόλη αυτή ο Προκόπιος δίδει στο βιβλίο του “Περί Κτισμάτων” μια λεπτομερή και πλήρη περιγραφή¹³⁸. Αναφέρει δε μεταξύ άλλων τα εξής: *Την πόλη την περιβάλλει στην μεγαλύτερη περίμετρό της η κοίτη του ποταμού Νέστου, ο οποίος ίσως να παίζει τον ρόλο της τάφρου. Βρίσκεται κάτω από λόφο επανεστηκώς όρθιον (προφανώς αναφέρεται στον λόφο δίπλα στο χωριό Παράδεισος μέσω του οποίου καταλήφθηκε η πόλη από τους Σκλαβήνους επιδρομείς το 549 μ.Χ.¹³⁹). Υπάρχουν δυσχωρίες έξω από τις ανατολικές πύλες ενώ η πόλη είναι επιθαλάσσια.*

Ο αρχαιολόγος Π. Πάντος θεωρεί ότι οι εκβολές του ποταμού Νέστου ήταν βορειότερα από ότι είναι σήμερα και έτσι μπορεί να εξηγηθεί ο χαρακτηρισμός “επιθαλασσία” που αποδίδει ο Προκόπιος στην Τόπειρο¹⁴⁰. Στην πόλη αυτή μπορούσαν να φτάσουν μικρά πλοία από την θάλασσα, πλέοντας τον ποταμό αντίστροφα. Έτσι βεβαίως δικαιολογείται ο τίτλος της πρώτης μεν Θρακών των παραλίων εστί, καθώς ήταν η πρώτη παραλιακή, Θρακική, πόλη από τον ποταμό Νέστο και ανατολικότερα.

Σε ότι αφορά τον πληθυσμό της πόλης, ο Προκόπιος αναφέρει ότι είχε στρατό 15.000 ανδρών¹⁴¹, πράγμα που σημαίνει ότι στην πόλη πρέπει

---

¹³⁷ Δ. Λαζαρίδης, «Κατάλογος στρατηγών Θράκης», *Αρχαιολογική Εφημερίς* 1953 – 1954, Μέρος Α', Αθήναι 1955, σ. 244.

¹³⁸ Προκόπιος, *Περί Κτισμάτων*, σ. 144 -145.

¹³⁹ Χ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστου*, σ. 78.

¹⁴⁰ Π. Πάντος. «Ιστορική Τοπογραφία του Νομού Ξάνθης», *Θρακικά Χρονικά* 32, Ξάνθη 1975 - 1976, σ.σ. 3 -26.

¹⁴¹ Προκόπιος, *Υπέρ των πολέμων λόγοι*, *Lisipiae* 1969, σ. 468.

να ζούσαν γύρω στις 50.000 κάτοικοι. Ήταν έδρα επισκοπής και εκπροσωπήθηκε στην Γ' Οικουμενική Σύνοδο του 431 μ.Χ. από τον επίσκοπο Λουκιανό Τοπηρίου Θράκης ο οποίος συνόδευε το μητροπολίτη του, Τραϊανουπόλεως Πέτρο, μαζί με τους συνεπισκόπους του Μαρωνείας Δοκιμάσιο και Μαξιμιανουπόλεως Εννήπιο¹⁴². Στις συνεδρίες της Γ' Οικουμενικής Συνόδου οι επίσκοποι αυτοί εκφράσθηκαν υπέρ των θέσεων του Κυρίλλου Αλεξανδρείας, διαχωρίζοντας τη θέση τους από τον νεστοριανίζοντα μητροπολίτη τους και εν συνεχεία υπέγραψαν την καταδίκη του Νεστόριου, ενώ ο μητροπολίτης τους επέμενε (αρχικά) στις νεστοριανίζουσες αντιλήψεις του¹⁴³.

Μετά τον επίσκοπο Λουκιανό δεν μνημονεύεται άλλος επίσκοπος της επαρχίας αυτής έως την καταστροφή της πόλης το 549 μ.Χ. Μάλιστα ο Π. Γεωργαντζής απορεί γιατί το όνομα αυτό δεν αναφέρεται σε καμία άλλη πηγή ή μαρτυρία της Βυζαντινής ιστορίας¹⁴⁴. Παρά τις προσπάθειες διαφόρων μελετητών να εντοπίσουν αναφορές για την πόλη αυτή, εντούτοις μόνο εικασίες μπορούν να κάνουν για το αν η πόλη κατέφερε να ανασυγκροτηθεί μετά το 549 μ.Χ.

Ο ιστορικός Προκόπιος περιγράφει την κατάληψη της πόλης και αναφέρει για το μέγεθος της καταστροφής της στο έργο του “Υπέρ των Πολέμων Λόγοι”¹⁴⁵: *Οι περισσότεροι από τους επιτιθέμενους κρύφτηκαν σε θάμνους και σε δύσβατες θέσεις μπροστά από τα τείχη και μόνο λίγοι εμφανίσθηκαν μπροστά από την ανατολική πλευρά της πόλης και ενοχλούσαν τους Ρωμαίους που ήταν στις επάλξεις.*

Οι φρουροί βλέποντας τους λίγους επιτιθέμενους και νομίζοντας ότι ήταν μόνο αυτοί, πήραν τα όπλα, άνοιξαν την πύλη και τους καταδίωξαν, αν-

---

¹⁴² Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή*, σ. 65.

¹⁴³ Ο.π.

¹⁴⁴ Ο.π., σ. 67.

¹⁴⁵ Προκόπιος, *Υπέρ των πολέμων*, σ. 468 – 469.

τοί όμως προσποιήθηκαν ότι δείλιασαν και υποχώρησαν τρέχοντας. Οι φρουροί απορροφημένοι από την καταδίωξη, απομακρύνθηκαν αρκετά από τα τείχη, οπότε οι Σκλαβήνοι που ήταν κρυμμένοι στους θάμνους, βγήκαν από τα κρησφύγετα τους και βρέθηκαν πίσω από τους φρουρούς. Εν τω μεταξύ οι βάρβαροι που είχαν προσποιηθεί ότι υποχωρούσαν βρέθηκαν ανάμεσα σε δυο εχθρικές παρατάξεις, οι οποίες και έπεσαν πάνω τους με ιδιαίτερο πάθος, με αποτέλεσμα όχι μόνο να ηττηθούν οι φρουροί, αλλά να εξολοθρευτούν όλοι.

Οι κάτοικοι βρέθηκαν σε δυσχερή θέση και προσπάθησαν να αμυνθούν κατά των επιτιθεμένων. Έτσι αφού έκαψαν λάδι και πίσσα έριξαν εναντίων των Σκλαβήνων που πρόσβαλλαν τα τείχη ενώ άλλοι μαζί με τα γυναικόπαιδα έριχναν πέτρες εναντίων αυτών που προσπαθούσαν να αναρριχηθούν στα τείχη. Προς στιγμήν φάνηκε, ότι οι πολιορκημένοι κατόρθωναν να αναχαιτίσουν και να απομακρύνουν τον κίνδυνο. Έπειτα όμως από λίγο, λόγω του πλήθους των βελών που έριχναν οι βάρβαροι, οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις επάλξεις, οπότε οι επιδρομείς με σκάλες αναρριχήθηκαν στα τείχη και κατέλαβαν χωρίς αντίσταση την πόλη¹⁴⁶. Στη συνέχεια αναφέρει ότι μετά την άλωση φονεύθηκαν 15.000 άνδρες ενώ τα γυναικόπαιδα σύρθηκαν στην αιχμαλωσία¹⁴⁷.

Οι συνέπειες της περιοχής καταστροφής αυτής ήσαν μεγάλες για την ευρύτερη περιοχή της επαρχίας Νέστου. Πλέον η Τόπειρος εξαφανίζεται από την ιστορία, καθώς δεν υπάρχουν αναφορές σε νεότερες συνόδους και αυτοκρατορικά έγγραφα, ενώ η έστω προσωρινή πληθυσμιακή ερήμωση σήμανε την προσκόλληση της περιοχής στην ακμαία, τότε μητρόπολη Φιλίππων. Αυτή η δημογραφική ερήμωση την περίοδο στην οποία αναφε-

---

¹⁴⁶ Η μετάφραση πάρθηκε από το βιβλίο του Χρήστου Κοζαρίδη, *ό.π.*, σ. 76 -77.

¹⁴⁷ Προκοπίου, *ό.π.*, σ. 470. Περαιτέρω για την καταστροφή της Τοπείρου και από τον Κ. Παπαρηγόπουλο, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 5, εκδ. Φάρος, Αθήνα 1983, σ. 108, αλλά και από τον Ι. Φ. Φαλλμεραϊέρο, *Περί της καταγωγής των σημερινών Ελλήνων*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1984, σ. 78-79.

ρόμαστε επιβεβαιώνεται άλλωστε από τα ευρήματα του Λιθοχωρίου, αλλά και της ευρύτερης περιοχής που χρονολογούνται μέχρι τα τέλη του 5^{ου} αιώνα μ.Χ.

Από τα τέλη του 6^{ου} μέχρι και τον 13^ο αιώνα

Η καταστροφή της Τοπείρου αποτέλεσε ορόσημο για την ιστορία της περιοχής της επαρχίας Νέστου. Έκτοτε, δεν υπάρχει καμία αναφορά για την επισκοπή Τοπείρου και μεσολαβεί ένα διάστημα επτά σχεδόν αιώνων μέχρι να δούμε την πρώτη αναφορά για την περιοχή σε εκκλησιαστικά κατάστιχα. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι στο «Τακτικόν» του Επιφανίου, αρχιεπισκόπου Κύπρου, δεν υπάρχει καμία αναφορά για την επισκοπή αυτή, όταν αναφέρεται στην μητρόπολη Τραϊανουπόλεως¹⁴⁸. Κρίνοντας με βάση τον θ' κανόνα της συνόδου της Αντιόχειας (341 μ.Χ.), για τον οποίο και έγινε λόγος παραπάνω, σύμφωνα με τον οποίο έπρεπε να συμπίπτουν η έδρα της εκκλησιαστικής και της πολιτικής διοίκησης, θεωρούμε πιθανότερο ότι η εκκλησιαστική διοίκηση της περιοχής υπαγόταν πλέον στην μητρόπολη Φιλίππων, με έδρα την ομώνυμη πόλη των Φιλίππων, η θρησκευτική σημασία της οποία ήταν μεγάλη, αφού ήταν η πρώτη πόλη σε Ευρωπαϊκό έδαφος, την οποία επισκέφθηκε ο Απόστολος Παύλος, το 48 μ.Χ.

Ωστόσο, όσο κι αν ο παραπάνω συλλογισμός ενέχει κάποιο στοιχείο αυθαιρεσίας, γιατί δυστυχώς δεν υπάρχουν γραπτά τεκμήρια για την ιστορία της περιοχής, εντούτοις φαίνεται να τεκμηριώνεται από το γεγονός ότι αργότερα, τον Μάιο του 1608, ο μητροπολίτης Φιλίππων Κλήμης ζητά να

---

¹⁴⁸*Notitiae Graecae Episcopatum*, Εκδ. G. Parthey, Hieroclis Synecdemus et *Notitiae Graecae Episcopatum*. Acced Nilli Doxapatri *Notitia Patriarchatum et Locorum Nomina Immutata*, Berolini 1866, σ. 150 -161.

του επιστραφούν χωριά που είχε σφετεριστεί ο μητροπολίτης Ξάνθης, μεταξύ των οποίων το Δούκαλον (σημ. Πετροπηγή) και το Κουρί (σημ. Αγίασμα)¹⁴⁹. Για τον παραπάνω λόγο αυτό θεωρούμε ότι η εκκλησιαστική παρουσία στην περιοχή είναι συνυφασμένη με την μοίρα της μητρόπολης Φιλίππων.

Τέλος, σχετικά με το θέμα αυτό ο καθηγητής Αθ. Αγγελόπουλος, σε εισήγηση του για τη διαμόρφωση των ορίων της μητρόπολης Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου, με αφορμή το α' τοπικό συμπόσιο με τίτλο: *Η Καβάλα και η περιοχή της*, αναφέρει ότι στα όρια της σημερινής μητρόπολης Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου άκμασε η Εκκλησία των Φιλίππων από τους πρώτους ακόμη αιώνες μ.Χ.¹⁵⁰.

---

¹⁴⁹Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή*, σ. 290.

¹⁵⁰Καθώς λοιπόν δεν υπάρχουν γραπτά τεκμήρια για την εκκλησιαστική ιστορία της περιοχής μας, ακολουθούν συνοπτικές αναφορές, γύρω από την ιστορία της μητρόπολης Φιλίππων, όπως αυτή αποτυπώνεται μέσα από τις *Notitiae* του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Κατά τον 9^ο αιώνα, σύμφωνα με το *Τακτικόν Βασιλείου*, το οποίο συντάχθηκε από τον Αρμένιο Βασίλειο στα μέσα του 9^{ου} αιώνα (βλ. *Notitiae Graecae Episcopatum...*, σ. 150 -161). Το αξιοσημείωτο σε αυτό είναι ότι στο σχετικό κατάλογο των μητροπόλεων δεν υπάρχει οποιαδήποτε αναφορά στη μητρόπολη Φιλίππων. Η απουσία αναφοράς δεν αποκλείεται να οφείλεται σε παράληψη του αντιγραφέα ή του εκδότη μεταγενέστερα του Τακτικού Βασιλείου, γιατί η μητρόπολη Φιλίππων εξακολουθεί να υπάρχει, ακμάζουσα και ισχυρή. Το *Εικονομαχικόν Τακτικόν* θεωρούνταν παλαιότερα ότι απεικόνιζε την εκκλησιαστική κατάσταση της Αυτοκρατορίας το διάστημα από τη βασιλεία του Λέων Γ' του Ίσσαυρου μέχρι και τα τέλη του 8^{ου} αιώνα (βλ. Χρ. Παπαδόπουλο, *Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος*, τ. ε', Αθήνα 1920, σ. 5). Όμως νεότεροι ερευνητές, όπως ο Darrouzes (βλ. J. Darrouzes, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae, text critique, introduction et notes*, Paris 1981, σ. 91 κ.ε.) θεωρούν αυτό το Τακτικό ως μεταγενέστερο τοποθετώντας τη σύνταξή του μεταξύ της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου (787 μ.Χ. στη Νίκαια) και του τέλους του 9^{ου} αιώνα. Σε αυτό το Τακτικό οι μητροπόλεις ανέρχονται σε πενήντα μια (51), οι αρχιεπισκοπές σε σαράντα (40) και οι επισκοπές σε εξακόσιες οκτώ (608). Πλέον, στις πέντε μητροπόλεις της Θράκης τις οποίες ανέφερε η Έκθεση του Επιφανίου (Ηράκλειας, Φιλιππουπόλεως, Τραϊανουπόλεως, Ανδριανουπόλεως και Μαρκιανουπόλεως), προστίθενται άλλες τέσσερις:

α) Οδησσού (προήχθη από αρχιεπισκοπή σε μητρόπολη – επαρχία Μυσίας Α')

β) Τόμειως (προήχθη από αρχιεπισκοπή σε μητρόπολη – επαρχία Σκυθίας)

γ) Φιλίππων (επαρχία Μακεδονίας)

δ) Σαρδικής (επαρχία Δακίας – Μεσογείου)

Μέσα από τους εκκλησιαστικούς καταλόγους που αναφέρονται ως *notitiae* 6, 8 και 9 του G. Partney (σχετ. *Notitiae Graecae Episcopatum*, σ. 161 κ.ε.) αντλούμε πληροφορίες για

την εκκλησιαστική κατάσταση στη Θράκη Για τη δε μητρόπολη Φιλίππων πληροφορούμαστε ότι στην “τάξιν των πρωτοκαθέδρας μητροπολιτών” προστίθεται και ο Φιλίππων της επαρχίας Μακεδονίας, αναφορά η οποία κατά τη γνώμη μας δείχνει τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η μητρόπολη Φιλίππων ως ιστορική και όχι μόνο, μητρόπολη στα εκκλησιαστικά πράγματα της περιοχής της Μακεδονίας αλλά και της Αυτοκρατορίας γενικότερα. Η τεράστια γεωγραφική επέκταση των ορίων του Οικουμενικού Πατριαρχείου αποτυπώνεται ανάγλυφα στη Notitia 3 σύμφωνα με την οποία στον Οικουμενικό θρόνο υπάγονταν 51 μητροπόλεις, 39 αρχιεπισκοπές και 608 επισκοπές [βλ. σχετ. Ν. Ακριτίδη, *Εκκλησιαστική Γεωγραφία του Οικουμενικού Πατριαρχείου (από τον 9^ο αιώνα μέχρι το 1453)*, (διδασκτορική διατριβή), Τμήμα Θεολογίας Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2003, σ. 44]. Κατά τους 10^ο και 11^ο αιώνες μέσω της “Διατύπωσης” του Λέοντος Στ' του Σοφού η οποία συντάχθηκε μεταξύ των ετών 901 -907 διαπιστώνουμε ότι οι μητροπόλεις ανέρχονται σε πενήντα μια (51), όπως και οι αρχιεπισκοπές, ενώ οι επισκοπές σε πεντακόσιες είκοσι δύο (522) σύμφωνα πάντα με τον Ν. Ακριτίδη. Αν το συγκρίνουμε με το “Εικονομαχικόν Τακτικόν” θα δούμε ότι ο κατάλογος των μητροπόλεων περιέχει μόνο τις μητροπόλεις Ηράκλειας, Φιλιππουπόλεως, Τραϊανουπόλεως, Αδριανουπόλεως και Φιλίππων χωρίς να κάνει καμία αναφορά για τις μητροπόλεις βορείως του Αίμου, οι οποίες προφανώς βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των Βουλγάρων. Στη Μητρόπολη Φιλίππων ανήκαν έξι επισκοπές:

1. Πολυστύλου
2. Βελικείας
3. Χριστουπόλεως
4. Σμολαινών
5. Καισαρουπόλεως
6. Αλεκτρουπόλεως (*Notitiae Graecae Episcopatum*, σ. 95 κ.ε).

Το 971 ο Ιωάννης Τιμιμικής προσαρτά την Βουλγαρία στο Βυζάντιο και προχωρά στη σύνταξη νέου τακτικού το οποίο και ονομάστηκε “Τακτικόν των χρόνων του Ιωάννη Τιμιμική”. Οι μητροπόλεις σε αυτό ανέρχονται σε πενήντα έξι (56) και οι αρχιεπισκοπές σε πενήντα εννιά (59). Σε αυτό το τακτικό προστίθενται δυο (2) αρχιεπισκοπές, η αρχιεπισκοπή Βουλγαρίας και η αρχιεπισκοπή Κύπρου (Ν. Ακριτίδη, *ό.π.*, σ. 58). Δεν επέρχονται μεταβολές στις μητροπόλεις, ούτε όμως και στις επισκοπές και έτσι συμπεραίνουμε ότι η μητρόπολη Φιλίππων εξακολουθεί να περιλαμβάνει τον ίδιο αριθμό επισκοπών, τις οποίες και έχουμε αναφέρει ανωτέρω. Σε ό,τι αφορά την περιοχή Χριστουπόλεως, τη σημερινή πόλη της Καβάλας, ήταν το πλησιέστερο διοικητικό – εκκλησιαστικό κέντρο στην επαρχία Νέστου, όποτε η όποια αναφορά σε αυτήν συμπεριλαμβάνει και την περιοχή την ιστορία της οποίας εξετάζουμε. Σε ό,τι αφορά τον 11^ο αιώνα το Τακτικό που συντάχθηκε επί εποχής Βασιλείου Β' (976 – 1025) παρατίθεται στη Notitia 10 του J. Darrouzes (σ. 307 -339). Στη μητρόπολη Φιλίππων αναγράφεται ως πρώτη η επισκοπή Περιθωρίου, η οποία όμως ανήκε στη μητρόπολη Τραϊανουπόλεως. Οι αλληλεπικαλύψεις που παρατηρούνται και σε άλλες περιπτώσεις πιθανότατα να οφείλονται σε λάθη των αντιγραφών στις εκδόσεις που αφορούν την εκκλησιαστική κατάσταση του Βυζαντίου. Πάντως από πληροφορίες που αντλούμε από τις Notitiae 7, 8, 9, 10 και 11 που αποτελούν και την βάση για τη σχετική μελέτη της εκκλησιαστικής κατάστασης της αυτοκρατορίας, τεκμαίρεται ότι η εκκλησιαστική διοίκηση δεν ακολουθεί πλέον τις νέες πολιτικές διοικήσεις και συνεχίζει να παρουσιάζει τις εκκλησιαστικές έδρες στο πλαίσιο των γεωγραφικών πλαισίων περασμένων αιώνων, με αποτέλεσμα τα όρια των θεμάτων να μην συμπίπτουν με αυτά των μητροπόλεων, των οποίων τα όρια επεκτείνονταν σε αρκετές περιπτώσεις σε

Για την περίοδο της Φραγκοκρατίας ακριβή εικόνα για την κατάσταση των εκκλησιαστικών εδρών μας δίνει σχετικός κατάλογος αρχιεπισκοπών και επισκοπών που υπάγονταν στην Ρώμη, ο ονομαζόμενος *Provinciae Romanum*. Από τον κατάλογο αυτό ο R. Wolff συνέταξε σχετικό πίνακα ο οποίος περιλαμβάνει την αρχιεπισκοπή Φιλίππων και τις αντίστοιχες επισκοπές¹⁵¹. Ειδικότερα αναφέρει την αρχιεπισκοπή *Phillipensis* (Φιλίππων) με τις επισκοπές:

- *Cristopolitanum* (Χριστουπόλεως)
- *Draginensem* (άγνωστη)
- *Chrisopolitanum* (Καισαρουπόλεως και αφορά την περιοχή του κόλπου του Ορφανού, στην οποία και υπήρχε πόλη με την ονομασία Χρυσούπολη)

Σύμφωνα όμως με τον Γ. Ι. Θεοχαρίδη, στις επισκοπές αυτές περιλαμβάνονταν και η επισκοπή *Moreno*, η οποία αφορούσε την περιοχή (πε-

---

γειτονικά θέματα (Ν. Ακριτίδη, *ό.π.*, σ.58). Από την *Notitia* 7, η οποία χρονολογείται στις αρχές του 10^{ου} αιώνα, πληροφορούμαστε ότι η μητρόπολη Φιλίππων, συμπεριλαμβανόμενης και της περιοχής δυτικά του Νέστου, ανήκε στις μητροπόλεις του Ανατολικού Ιλλυρικού και υπαγόταν διοικητικά στο θέμα Μακεδονίας (J. Darrouzes, *Notitiae*, σ. 55). Κατά το 12^ο αιώνα επί βασιλείας του Αλέξιου Α' Κομνηνού (1081 – 1118) συγγράφηκε το τακτικό του κώδικα *Phillippicus* 1477 (Χ. Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη*, σ. 273). Η μητρόπολη Φιλίππων περιλαμβάνεται στις μητροπόλεις της Θράκης μαζί με τις μητροπόλεις Ηράκλειας, Φιλίππουπόλεως, Τραϊανουπόλεως και Ανδριανουπόλεως. Σε αυτές προστίθενται και επτά νέες μητροπόλεις, οι περισσότερες από τις οποίες προέρχονται από την τάξη των αρχιεπισκοπών:

1. Δορύστολου (όχθες του κάτω Δούναβη)
2. Σερρών (πρώην αρχιεπισκοπή)
3. Αίνου (πρώην αρχιεπισκοπή)
4. Μεσημβρίας (πρώην αρχιεπισκοπή)
5. Μαδύτων (πρώην επισκοπή μητρόπολης Ηράκλειας)
6. Τιβεριουπόλεως
7. Ρουσίου (πρώην αρχιεπισκοπή)

¹⁵¹L.R. Wolff, «The organization of the Latin Patriarchate of Constantinople 1204- 1261, Social and administrative consequences of the latin Conquest», *Traditio* 6 (New York 1948), σ. 50 κ.ε.

δινή και ορεινή) της επαρχίας Νέστου¹⁵². Ειδικότερα αναφέρει, ότι πάνω σε σλαβικό Ευαγγέλιο, της μονής Χελανδαρίου, του έτους 1347, βρίσκεται αφιέρωση στον Στέφανο Ντουσαν που αφορά και τη ρωμαϊκή γη μέχρι της πόλεως του Μόρουνατς. Επικαλείται μάλιστα και επιστολή του πάπα Ιννοκέντιου του Γ' (1198 – 1216 μ.Χ.) που απευθύνεται προς τον Λατίνο αρχιεπίσκοπο των Φιλίππων Γουλιέλμο, του έτους 1212 μ.Χ.¹⁵³ με την οποία επικυρώνεται η δικαιοδοσία του αρχιεπισκόπου αυτού στις επισκοπές της εκκλησιαστικής περιοχής των Φιλίππων, οι οποίες εκτίθενται στον πίνακα που ακολουθεί:

A/A	Αρχιεπισκοπή	Επισκοπές
1	Φιλίππων	Eleutheropolim
2	« « «	Casiropolim
3	« « «	Polistrios
4	« « «	Vilikios
5	« « «	Morenos

Δυστυχώς όμως δεν γνωρίζουμε τίποτα περισσότερο για την πόλη Moreno, δηλαδή για το πότε ιδρύθηκε, αν ιδρύθηκε από τους Λατίνους καθώς και για το ποια ήταν η δημογραφική σύνθεσή της. Στην προσπάθεια να εντοπισθεί η πόλη αυτή, διαπιστώσαμε, σε επιτελικούς χάρτες του 1922 ότι το όνομα αυτό έφερε οικισμός της επαρχίας Νέστου νοτιοανατολικά της παλιάς Καβάλας κοντά στο σημερινό χωριό Διπόταμος¹⁵⁴. Δεν θα αποτελούσε συνεπώς αυθαίρετο συμπέρασμα η διαπίστωση ότι η περιοχή της επαρχίας Νέστου εκκλησιαστικά ανήκε στην επισκοπή Μορένο. Δεν θα πρέπει άλλωστε προς, επίρρωση της συλλογιστικής μας, να μην αναφέρουμε το γεγονός ότι στην περιοχή που εικάζεται ότι ήταν κτισμένη η πόλη αυτή, υπήρχε πλούσια μεταλλευτική δραστηριότητα από αρχαιοτάτων χρόνων, η οποία και αποτελούσε πόλο έλξης για εργασία και συνακόλου-

¹⁵² Γ. Ι. Θεοχαρίδης, «Μόρουνατς, το δήθεν σλαβικό όνομα της Καβάλας», *Μακεδονικά* 6 (Θεσσαλονίκη 1965) 77.

¹⁵³ Γ. Ι. Θεοχαρίδης, «Μόρουνατς...ό.π., σ. 78.

¹⁵⁴ Ο.π., σ. 79.

θα για τη δημιουργία ισχυρών διοικητικών καθώς και εκκλησιαστικών κέντρων. Δεν είναι τυχαίο ότι μετά την οθωμανική υποδούλωση αναδεικνύεται σε διοικητικό κέντρο της περιοχής το χωριό Διπόταμος (Τσάγλαϊκ), το οποίο και βρίσκεται πολύ κοντά στην τοποθεσία που φαίνεται να ήταν κτισμένη η πόλη Moreno.

Δυστυχώς δεν έχει γίνει κάποια συστηματική ανασκαφή στην ευρύτερη περιοχή, η οποία θα μας οδηγούσε με ασφάλεια να προσδιορίσουμε που βρισκόταν η πόλη αυτή, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν αρκετές γεωγραφικές πληροφορίες γι' αυτήν.

Στη συνέχεια, επί Αυτοκράτορα Ανδρόνικου Παλαιολόγου, μετά την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης, η μητρόπολη Φιλίππων από 39^η στην τάξη πρωτοκαθεδρίας του Οικουμενικού Θρόνου υποβιβάζεται στην 47^η, ως απόρροια των συνεχιζόμενων επιδρομών και της δημογραφικής αποψίλωσης ήδη είχε αρχίζει να μαστίζει την περιοχή¹⁵⁵. Οι επιδρομές των Σέρβων, των Βουλγάρων και των Οθωμανών οδηγούν σε ερήμωση την ύπαιθρο, καθώς οι χωρικοί αναζητούν καταφύγιο στις μεγάλες πόλεις και οι μητροπόλεις αρχίζουν πλέον να έχουν οξυμένα οικονομικά προβλήματα. Οι επιδρομές όμως είχαν και μια άλλη επίπτωση, την διάλυση της κρατικής μηχανής και την διχοτόμηση ή και τριχοτόμηση, σε κάποιες περιπτώσεις των παλαιών Θεμάτων¹⁵⁶, που πλέον όμως δεν είχαν καμία σχέση με την παλιά μορφή τους, την εποχή που άκμαζε ο θεσμός αυτός και αποτελούσε τον στυλοβάτη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Από τον 14^ο έως και τον 17^ο αιώνα

---

¹⁵⁵ Όπως μας πληροφορεί σχετικά ή επίσημη ιστοσελίδα της Μητρόπολης Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου (www.im-phillipon.gr).

¹⁵⁶ ΘΡΑΚΗ, Χριστιανική Θράκη...ο.π.,σ.153.,

Οι Notitiae 17 και 18 της εποχής του Ανδρονίκου Β' (1282 -1328) μαρτυρούν την ύπαρξη οκτώ μητροπόλεων στη Μακεδονία στις οποίες και περιλαμβάνονται οι μητροπόλεις Φιλίππων και Χριστουπόλεως (από το 1310 η Χριστούπολη γίνεται έδρα μητρόπολης)¹⁵⁷. Ωστόσο, οι συνεχιζόμενες επιδρομές πλήττουν καιρία τη μητρόπολη Φιλίππων. Έτσι το 1365 η επισκοπή Πολυστύλου (Αβδήρων) που ανήκε κι αυτή στη μητρόπολη Φιλίππων, προσαρτάται στην αρχιεπισκοπή Μαρωνείας¹⁵⁸, ενώ το 1371 η ίδια η μητρόπολη Φιλίππων παραχωρείται κατ' επίδοσιν¹⁵⁹ στη μητρόπολη Δράμας.

Δυστυχώς, δεν υπάρχουν αρκετές αναφορές για την περίοδο αυτή σε ότι αφορά την εκκλησιαστική ιστορία. Αυτό πάντως που είναι κοινά αποδεκτό από όλους τους ιστορικούς ερευνητές, είναι ότι η νέα οθωμανική εξουσία προχώρησε στην αναγνώριση της εξουσίας του Οικουμενικού Πατριάρχη ως επικεφαλής της Εκκλησίας, αναθέτοντας του «το της Εκκλησίας κράτος¹⁶⁰» και παράλληλα αποφάσισε τη συνέχιση της λειτουργίας της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως με την παλιά του διοικητική δομή. Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να ενισχυθεί και ο θεσμός της πατριαρχικής εξουσίας¹⁶¹, αφού ισχυροποιήθηκε η θέση του Πατριάρχη, ενώ παράλληλα

---

¹⁵⁷ J. Darrouzes, *Notitiae*, σ. 393 – 410.

¹⁵⁸ J. Darrouzes, *Notitiae*, σ. 159.

¹⁵⁹ Τι σημαίνει όμως ο όρος αυτός; Η «επίδοσις» σήμαινε την ανάθεση της εποπτείας μιας εκκλησιαστικής έδρας σε άλλη, προκειμένου αυτή να συνεχίσει να λειτουργεί εφόσον σε αυτή υπάρχει ποιμνίο αλλά για λόγους ανωτέρας βίας (επιδρομές, εσωτερικές συγκρούσεις) δεν ήταν δυνατόν σε αυτή να μεταβεί ιεράρχης. Η κατά λόγον επιδόσεως διευθέτηση (δηλαδή η ανάθεση της έδρας με έγγραφο και όχι με χειροτονία) σημαίνει ότι δεν αναιρούνταν η εκάστοτε ισχύουσα εκκλησιαστική ιεραρχία, δηλαδή ότι έστω και τυπικά εξακολουθούσε να υπάρχει Μητρόπολη Φιλίππων. Σχετικές πληροφορίες για το γεγονός αυτό αντλήθηκαν από την επίσημη ιστοσελίδα της Ιεράς Μητρόπολης Δράμας www.imdramas.gr

¹⁶⁰ Μ. Παϊζη - Αποστολοπούλου, *Ο Θεσμός της Πατριαρχικής Εξαρχίας 14^{ος} – 19^{ος} αιώνας*, Αθήνα 1995, σ. 51.

¹⁶¹ Έστω και με την μορφή υποσημείωσης αξίζει να αναφερθούν κάποια στοιχεία για τον θεσμό αυτό καθώς και για τους σκοπούς που εξυπηρετούσε η καθιέρωση του από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κατά τους ύστερους βυζαντινούς οι οποίες κατοικούνταν από χριστιανικούς πληθυσμούς. Οι συνεχείς επιδρομές βαρβάρων και οι λογής λογής επιδημίες που ξεσπούσαν, συνέβαλαν στην ερήμωση μεγάλων περιοχών του Βυζαντί-

---

ου με αποτέλεσμα οι μητροπόλεις πλέον να μην μπορούν να συντηρηθούν. Η οικονομική εξασθένηση της άλλοτε κραταιής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας συμπαρέσυρε και τα οικονομικά του πατριαρχείου, ωθώντας τους πατριάρχες σε προσπάθειες ενίσχυσης των εισοδημάτων της εκκλησίας. Αυτοί ήταν οι λόγοι που ώθησαν τους πατριάρχες να ζητήσουν από τους τοπικούς αρχιερείς να τους παραχωρήσουν κάποιους οικισμούς της επαρχίας τους, προκειμένου να ενισχυθεί το πατριαρχικό ταμείο. Με τη διαπίστωση αυτή συμφωνεί και η Μάχη Παϊζη Αποστολοπούλου, στο έργο της με τίτλο *Ο Θεσμός της Πατριαρχικής Εξαρχίας 14^{ος} – 19^{ος} αιώνας*, η οποία αναφέρει και έναν άλλο παράγοντα που συνέβαλε στη δημιουργία των Πατριαρχικών Εξαρχιών (Για τον θεσμό της Πατριαρχικής Εξαρχίας σημαντικές πληροφορίες αντλούμε και από το έργο του κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τρίτου Μιχαήλ, με τίτλο *Η Πατριαρχική Εξαρχία Μετσόβου. Η θρησκευτική, εθνική και κοινωνική της προσφορά*, Ιωάννινα 1991, σ.σ. 62 κ.ε). Ειδικότερα η Παϊζη Αποστολοπούλου θεωρεί ότι η παρουσία ισχυρών προσωπικοτήτων στον πατριαρχικό θρόνο συνέβαλε στην επέκταση των πατριαρχικών δικαιών και σε οικισμούς, περιορίζοντας αντιδράσεις από αρχιερείς οι οποίοι θεωρούσαν ότι θίγονται από τον θεσμό των Εξαρχιών. Η πρώτη αναφορά για το φαινόμενο της επέκτασης των πατριαρχικών δικαιών χρονολογείται περί το 1321 «στον ιερό κώδικα» του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης, όπου σε δυο ενότητες καταγράφονται τα ονόματα κάποιων χωριών και μοναστηριών. Παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει καμία άλλη πληροφορία πέρα από τα ονόματα τους, γίνεται φανερό ότι πρόκειται για χωριά που υπάγονταν απ' ευθείας στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Η επόμενη αναφορά, πιο λεπτομερής αυτή την φορά, χρονολογείται το 1347. Πιο συγκεκριμένα στο κείμενο αυτό μνημονεύονται ρητά πατριαρχικά χωριά καθώς ο Πατριάρχης Ισίδωρος Α' αναθέτει στο μητροπολίτη Σεβάστειας να διοικεί τα χωριά Κόμανα και Δοκεία. Παρά το γεγονός ότι τα χωριά αυτά βρίσκονταν στην περιφέρεια της Σεβάστειας, υπάγονταν στον πατριάρχη, ο οποίος, με εντολή του, παραχωρούσε τη διοίκηση τους στον τοπικό αρχιερέα, διαφορετικά ο μητροπολίτης δεν είχε καμία δικαιοδοσία σε αυτά. Πατριαρχικές κτήσεις όμως υπήρξαν και στη Θάσο, όπως προκύπτει από πατριαρχικό γράμμα του 1365 με το οποίο ο Πατριάρχης εκχωρεί τη διοίκηση των πατριαρχικών δικαιών στον αρχιεπίσκοπο Μαρώνειας. Από τους όρους που χρησιμοποιούνται στο εν λόγω γράμμα προκύπτει ότι στα πατριαρχικά δίκαια της Θάσου περιλαμβάνονται και χωριά, αφού οι κάτοικοι του νησιού καλούνται να υπακούουν και να υποτάσσονται στον νέο έξαρχο. Από τις δύο περιπτώσεις που αναφέραμε, μπορούμε να συμπεράνουμε με ασφάλεια πιστεύω, ότι από τις αρχές του 14^{ου} αιώνα τα πατριαρχικά δίκαια επεκτείνονται και σε οικισμούς. Σε κείμενο του 1397 αναφέρεται πως η Ίμβρος από πατριαρχική εξαρχία μετατρέπεται σε αρχιεπισκοπή πράγμα που σημαίνει ότι ο όρος αυτός έχει ήδη επικρατήσει στην εκκλησιαστική διοίκηση. Η οικονομική κρίση που προκλήθηκε μετά την υποδούλωση στους Οθωμανούς είχε ως συνέπεια να επιδεινωθούν και τα οικονομικά της Εκκλησίας. Έτσι το πατριαρχείο, προκειμένου να ενισχύσει επαρχίες που έφθιναν οικονομικά και πληθυσμιακά αποφάσισε να διαθέσει σε αυτές κάποιες εξαρχίες, προκειμένου οι μητροπόλεις αυτές να μπορούν να ανταποκριθούν στις ετήσιες υποχρεώσεις τους προς το πατριαρχείο. Η πρακτική αυτή καθιερώθηκε μετά το 1646 (Αποστολόπουλου – Μιχαηλάρη, *Η νομική συναγωγή του Δοσίου Θεού. Μια πηγή και ένα τεκμήριο*, 1, Αθήνα 1987). Τη χρονιά αυτή δέκα πατριαρχικά νησιά του Αιγαίου παύουν να είναι εξαρχίες και συνενώνονται σε μια αρχιεπισκοπή, την αρχιεπισκοπή Σίφνου. Την ίδια χρονιά ο Ιωαννίκιος ο Β', μόλις ανέβηκε στον πατριαρχικό θρόνο, μετέτρεψε σε Μητρόπολη τη Μαρώνεια και ενέταξε σε αυτή τα πατριαρχικά νησιά της Θάσου και της Σαμοθράκης (για περισσότερες πληροφορίες βλ. και

έγινε αποδεκτή από την οθωμανική εξουσία, ως τμήμα της νομιμοποιημένης βυζαντινής εκκλησιαστικής οργάνωσης. Η πρώτη αναφορά για τις πατριαρχικές εξαρχίες μετά την άλωση χρονολογείται το 1476, σε ένα γράμμα που εκδόθηκε από τη Σύνοδο του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, στο οποίο και αναφέρεται ότι τα Μουδανιά αποτελούσαν πατριαρχική εξαρχία «*προ πολλών και αμνημονεύτων των χρόνων*»¹⁶². Εκείνο όμως που είναι καταγεγραμμένο σε διάφορες πηγές είναι το μαζικό κύμα εξισλαμισμών στις τάξεις των χριστιανών, όχι γιατί του επιβαλλόταν αλλά γιατί ήταν αδύνατη η επιβίωση τους ανάμεσα σε συμπαγείς μουσουλμανικούς πληθυσμούς, αλλά και εξαιτίας του πολλαπλασιασμού των φόρων¹⁶³. Επιπλέον, φανατικοί μουσουλμάνοι περιέρχονταν όλες τις χριστιανικές περιοχές με σκοπό να προσηλυτίσουν χριστιανούς στη θρησκευτική αίρεση

Ο συνοδικός τόμος ίδρυσης της Μητρόπολης Μαρώνειας έχει εκδοθεί από τον Γερμανό Σάρδεων, «*Επισκοπικοί κατάλογοι ανατολικής και δυτικής Θράκης*», *Θρακικά* 6 (1935) 85-87. Επίσης αναφορά υπάρχει και στα *Θασιακά* 7 (Καβάλα 1992) 155-160, σε σχετική εισήγηση της Μάχης Παϊζη - Αποστολοπούλου με τίτλο «*Η Θάσος ως Πατριαρχική Εξαρχία*». Η απαξίωση αυτού του θεσμού θα συνεχιστεί αμείωτη και στους μετέπειτα αιώνες μέχρι και την οριστική κατάργηση του θεσμού το 1862 με την θέσπιση των Γενικών ή Εθνικών Κανονισμών από το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης. Σκοπός των Γενικών Κανονισμών ήταν η προσπάθεια εξυγίανσης του κλήρου. Για το σκοπό αποφασίστηκε η κατάργηση των εις είδος εισοδημάτων των αρχιερέων και παράλληλα η ενίσχυση τους με τα εισοδήματα των καταργούμενων Εξαρχιών. Το κείμενο των Γενικών Κανονισμών δημοσιεύθηκε με τον τίτλο *Γενικοί Κανονισμοί περί Διευθετήσεως των Εκκλησιαστικών Πραγμάτων των υπό τον Οικουμενικόν Θρόνον διατελούντων ορθόδοξων χριστιανών, υπηκόων της Α. Μεγαλειότητος του Σουλτάνου*, από το πατριαρχικό τυπογραφείο στην Κωνσταντινούπολη, το 1862 και η έκδοση τους ήταν αποτέλεσμα των μεταρρυθμίσεων που αποφασίστηκαν από τον Σουλτάνο Αβδούλ Μετζήτ στα μέσα του 19^{ου} στα πλαίσια της προσπάθειας εξυγίανσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το φιρμάνι που εκδόθηκε το 1856, προκειμένου να ξεκινήσει η υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων αυτών όριζε, στη διάταξη Β', ότι όλες οι μη μουσουλμανικές κοινότητες όφειλαν να προσαρμόσουν τη διοίκηση τους στο γενικότερο πνεύμα των μεταρρυθμίσεων υποβάλλοντας για έγκριση κανονισμούς. Έτσι και προκειμένου το πατριαρχείο να συμμορφωθεί με το φιρμάνι αυτό, εξέδωσε τους Γενικούς Κανονισμούς, στο δε άρθ. ιγ' του Κανονισμού Ε' αναφέρεται ότι οι πατριαρχικές εξαρχίες «*κοινή αποφάσει της Συνελεύσεως καταργήθηκαν*» και παραχωρήθηκαν στους γειτνιάζοντες αρχιερείς.

¹⁶² Μ. Παϊζη - Αποστολοπούλου, *Ανεπίσημα από το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης. Παρασχέδια και μαρτυρίες του 1476*, Αθήνα 1988.

¹⁶³ ΘΡΑΚΗ, *Χριστιανική Θράκη...ο.π.*, σ. 164.

των μπεκτασίδων, αίρεση η οποία είχε πολλά κοινά σημεία με τον Χριστιανισμό¹⁶⁴. Ενδεικτικό της έξαρσης που γνώρισε αυτός ο προσηλυτισμός είναι το γεγονός ότι σε κάθε πόλη σχεδόν συναντούμε κάποιο κτήριο ή αναφορά ή έστω τοπωνύμιο που παραπέμπει στην εποχή αυτή, όπως για παράδειγμα στην Καβάλα υπήρχε ο τεκές του Σεΐχ Μπεκτασί μεταξύ του Υδρογωγείου και του ρέματος της οδού Περδίκια, όπως ανέφεραν κάτοικοι της περιοχής¹⁶⁵. Ενδεικτικό της ένδειας στην οποία έχει περιέλθει ο χριστιανικός πληθυσμός της περιοχής ο οποίος δεν μπορεί πλέον να συντηρήσει τους εκκλησιαστικούς του ηγέτες είναι και το γεγονός της ύπαρξης Ελλήνων ιερέων που εργάζονταν με ημερομίσθιο για να κατασκευάσουν την γαλέρα του μπέη της Καβάλας¹⁶⁶.

Το έτος 1577 έχουμε την πρώτη αναφορά για χωριά που υπάγονταν στην εξουσία του Πατριάρχη στην περιοχή της Καβάλας, σε επιστολή του Γαβριήλ Καλωνά, ο οποίος και ανέφερε ότι βρίσκονταν στο Ορφάνι του Ν. Καβάλας ως τοποτηρητής και έξαρχος¹⁶⁷ των δεκατεσσάρων κωμών του Πατριαρχείου εκεί¹⁶⁸. Στην επιστολή αυτή αναφέρει ένα μόνο από τα δεκα-

---

¹⁶⁴ Ε. Ζεγκίνης, *Ο Μπεκτασισμός στη Δ. Θράκη, Συμβολή στην ιστορία της διάδοσης του μουσουλμανισμού στον Ελλαδικό χώρο*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1996.

¹⁶⁵ Αιμ. Στεφανίδου, *Η πόλη – λιμάνι*, σ. 288.

¹⁶⁶ *Ο.π.*, σ. 49.

¹⁶⁷ Μ. Παϊζή - Αποστολοπούλου, *Ο Θεσμός*, σ. 44 κ.ε.

¹⁶⁸ (Για την ιστορία της περιοχής του Ορφανίου ιδιαίτερα χρήσιμες πληροφορίες αντλούμε από το έργο του Καθηγητού Αθ. Καραθανάση με τίτλο *Ο κόλπος του Ορφανού και η Περιοχή του*, Δήμος Ορφανού, 2002). Περαιτέρω, από μετέπειτα αναφορά του 1721 την οποία παραθέτει ο Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή στην Εκκλησιαστική Ιστορία...ο.π.*, σ. 342, συνάγεται ότι ανάμεσα στα χωριά αυτά βρίσκονταν κι ένα τουλάχιστον χωριό της περιοχής Χρυσούπολης, το χωριό Δουκάλιο (σημ. Πετροπηγή). Η ιστορία του χωριού αυτού σχετίζεται με την ευρύτερη ιστορία της περιοχής καθώς οι πρώτες αναφορές για την περιοχή, μετά την καταστροφή της Τοπείρου, αφορούν το χωριό αυτό, στο οποίο σώζονται ερείπια κτιρίων που ανήκουν σε οχυρό σταθμό της Εγνατίας οδού που σύμφωνα με τον αρχαιολόγο Βασίλη Πούλιο βρίσκεται κτισμένο πάνω σε εννέα διαδοχικά στρώματα οχυρώσεων, ενώ έχει εντοπιστεί και νεκροταφείο από το οποίο προέρχεται επιγραφή ρωμαϊκών χρόνων. Κατά τη διάνοιξη της Εγνατίας οδού, στο τμήμα Πετροπηγή – Πέρνη, εντοπίστηκαν πλήθος μεταλλευτικών στοών. Αναφορά σε μεταλλευτικές στοές στα χωριά Πέρνη και Πετροπηγή γίνεται και από τον Χρήστο Κοζαρίδη στο

βιβλίο του με τίτλο *Επαρχία Νέστου – από τα ομηρικά χρόνια μέχρι το 1940*, Ξάνθη 2004, σ. 56. Η ύπαρξη πληθώρας μεταλλευτικών στοών στην ευρύτερη επαρχία Νέστου (όχι μόνο στα χωριά Πέρονη, Πετροπηγή) αλλά και στα Ορεινά της επαρχίας Νέστου έκανε τους αρχαιολόγους να αναθεωρήσουν την άποψη περί της ακριβούς τοποθεσίας της Σκαπτής Ύλης, περιοχή στην οποία είχε τα κτήματα του καθώς και μεταλλεία ο Θουκυδίδης. Σύμφωνα λοιπόν με τον Στέφανο Βυζάντιο, στο βιβλίο του "Εθνικά", αναφέρει τα εξής: "Σκαπτησύλη, πόλις Θράκης μικρά αντίκρου Θάσου. Το εθνικόν Σκαπτησυλίται". Το όνομα Δουκάλιο με βάση υποθέσεις διαφόρων μελετητών προέρχεται από την λέξη Δούκας (την πληροφορία αυτή αναφέρει ο Χρήστος Κοζαρίδης στο βιβλίο του με τίτλο *Επαρχία Νέστου*, σ. 110, καθώς ο δικηγόρος – ιστορικός ερευνητής Θεόδωρος Λυμπεράκης). Παρόλα αυτά όμως δεν υπάρχει κάποια γραπτή μαρτυρία ότι το χωριό ήταν έδρα Δούκα, κατά την Βυζαντινή περίοδο ή κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας. Η θέση του χωριού πάνω στο λόφο ήταν ιδιαίτερης στρατηγικής σημασίας, καθώς ήλεγχε την πεδιάδα του Νέστου σε μεγάλη έκταση αλλά και την Εγνατία οδό, η οποία διέρχονταν νότια του χωριού. Η αρχαιολόγος Χ. Κουκούλη – Χρυσανθάκη θεωρεί ότι ακριβώς επειδή η Εγνατία Οδός διέρχονταν νοτίως του Δουκαλίου για το λόγο αυτό υπήρχε και στρατιωτικό φυλάκιο – σταθμός για τους οδοιπόρους, [σχ. και *Αρχαιολογικό Δελτίο* 33 (1978)]. Προφορική παράδοση αναφέρεται σε φόνο καλόγερων στο χωριό Δουκάλιο. Σε χειρόγραφο του 17^{ου} αιώνα γίνεται λόγος για τη σφαγή των καλόγερων της Μονής της Παναγίας της Αχειροποιήτου του Παγγαίου το 1507 και η κατάληψη του μοναστηρίου, ενώ γίνεται περαιτέρω αναφορά σε ονόματα σφαγιασθέντων μοναχών που έχουν σχέση με το μοναστήρι. Στο φύλλο 66 αναφέρεται και ο τόπος Δοκάλου (βλ. και Κατσαρού Β., *Ανέκδοτο σημείωμα για τον κτήτορα της Μονής της Παναγίας της Αχειροποιήτου του Παγγαίου και Αθ. Παπαδόπουλος – Κεραμεύς, Εκθεσις παλαιογραφικών και φιλολογικών ερευνών εν Θράκη και Μακεδονία, γενόμενων κατά το έτος 1885 δια την Μαυροκορδάτειον βιβλιοθήκην*) και αναδημοσιεύθηκε από τον Χρήστο Κοζαρίδη, στο βιβλίο του με τίτλο *Επαρχία Νέστου*, σ. 112. Με βάση την αναφορά αυτή μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι η περιοχή του Δουκαλίου ανήκε στην μητρόπολη Φιλίππων στα όρια της οποίας βρισκόταν εξάλλου και η μονή της Παναγίας της Αχειροποιήτου, στο Παγγαίο. Φαίνεται δε να επιβεβαιώνεται ο ακαδημαϊκός Αθανάσιος Αγγελόπουλος, ο οποίος θεωρεί ότι τα όρια της σημερινής Μητρόπολης Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου συμπίπτουν με τα όρια της παλιάς – ιστορικής μητρόπολης Φιλίππων (Αθ. Αγγελόπουλου,, «Διαμόρφωση των ορίων της Μητρόπολης Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου», εισήγηση στο *Συμπόσιο Τοπικής ιστορίας της Καβάλας*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 171). Η εκκλησιαστική ιστορία του χωριού αυτού σχετίζεται με αυτή του χωριού Βασιλάκι, καθώς φαίνεται ότι χαρακτηρίστηκαν την ίδια περίοδο ως πατριαρχικά και το εξαρχικό τους καθεστώς έληξε το 1721, όταν αμφότερα εντάχθηκαν στη μητρόπολη Ξάνθης. Από παλαιότερο σιγίλιο του Οικουμενικού Πατριάρχη Τιμόθεου, τον Ιούνιο του 1614, πληροφορούμαστε ότι τα έξι χωριά που είχαν αποσπάσει οι μητροπόλεις Καβάλας και Περιθωρίου, επανέρχονται στην κανονική δικαιοδοσία της μητρόπολης Φιλίππων. Τα χωριά αυτά ήσαν το Βασιλάκι, το Κουρί, το Ζυγοστό, το Δούκαλο, η Μπόμπλιανη και το Πολύστυλο. Η αναφορά αυτή αποτελεί και την πρώτη επίσημη αναφορά στο χωριό Δούκαλο. Για το χωριό Κουρί, το οποίο περιλαμβάνεται και αυτό στην εν λόγω αναφορά, τοπικοί ερευνητές (Χ. Κοζαρίδης και Π. Ξανθοπούλου – Αργυρίου) το ταυτίζουν με το σημερινό χωριό Αγίασμα της επαρχίας Νέστου. Μάλιστα από πληροφορίες που έχουν συγκεντρώσει, πιστεύουν ότι στο χωριό αυτό υπήρχαν στάβλοι του Σουλτάνου και οι Έλληνες κάτοικοι του εξαιρούνταν της στράτευσης. Δυστυχώς

τέσσερα ονόματα. Το Ορφάνι είναι όμως πιθανόν να συγκαταλέγεται ανάμεσα σε αυτά και η Αμφίπολη, καθώς μαζί με το Ορφάνι, επανήλθαν στη μητρόπολη Φιλίππων το 1614¹⁶⁹.

Τον 17^ο αιώνα επί αρχιερατείας του Φιλίππων Κλήμεντος (1619, Μάρτιος 1622, 1624) επιστρέφονται στη μητρόπολη Φιλίππων γεωγραφικά διαμερίσματα τα οποία ανήκαν σε αυτήν κατά το παρελθόν και είχαν αποσπασθεί¹⁷⁰. Πιο συγκεκριμένα τούτο συμβαίνει κατά τα έτη 1608, 1614 και 1618. Ειδικότερα, το 1608, επί της δεύτερης πατριαρχείας του Νεόφυτου του Β' (1602 -1603 και 1607 - 1612) επανέρχονται στην κανονική δικαιοδοσία του μητροπολίτη Φιλίππων Κλήμη, τα χωριά Πράβι (σημ. Ελευθερούπολη) και Αικησιανη (σημ. Νικήσιανη)¹⁷¹. Το θέμα της καταπάτησης των χωριών αυτών από τη μητρόπολη Δράμας είχε απασχολήσει τον πατριάρχη Νεόφυτο Β', ο οποίος και είχε ορίζει τους πλησιόχωρους αρχιερείς, Σερρών Δαμασκηνό και Ζιχνών Ιάκωβο, να εξετάσουν επιτόπου το θέμα και να υποβάλλουν σχετική αναφορά στο Πατριαρχείο. Πράγματι, οι παραπάνω δύο αρχιερείς αφού εξέτασαν το θέμα αποφάνθηκαν ότι τα χωριά αυτά ανήκαν στη Μητρόπολη Φιλίππων¹⁷². Για το ίδιο θέμα ο Τ. Γριτσόπουλος αναφέρει ότι καμία επιτόπια έρευνα δεν πραγματοποιήθηκε καθώς ο μεν Σερρών Δαμασκηνός, είχε μόλις εκλεγεί μητροπολίτης και δεν είχε μεταβεί ακόμη στην έδρα του, ενώ ο Ζιχνών ενδεχομένως να υπέκυψε σε πιέσεις

δεν κατέστη δυνατό να διερευνηθεί περαιτέρω η πληροφορία αυτή, ούτε όμως και να ταυτοποιηθεί το χωριό αυτό με το χωριό Κουρί.

¹⁶⁹ E.Legrand, *Bibliographie Hellinique des XVe et XVIe siecles ou description raisonnee de notices biographiques, tables, chronologiques, notes, documents et index*, vol. III, Paris 1903, σ. 15 κ.ε.

¹⁷⁰ Α. Αγγελόπουλος, «Διαμόρφωσις των ορίων της Μητροπόλεως Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου», Εισήγηση στο Συμπόσιο Τοπικής Ιστορίας της Καβάλας, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 171.

¹⁷¹ Ο.π.

¹⁷² Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή*, σ. 291.

του Κλήμεντος¹⁷³. Η άποψη μας επί του θέματος είναι ότι άσχετα από τον τρόπο που έγινε η έκδοση σιγιλίου, εκείνο που πρέπει να αναγνωρίσουμε είναι η επιθυμία του μητροπολίτη Φιλίππων Κλήμεντος να ξαναδώσει στη φθίνουσα μητρόπολη του, κάτι από την παλιά της αίγλη, παίρνοντας πίσω όσα εδάφη είχαν «σφετερισθεί» άλλοι, γειτονικοί μητροπολίτες.

Μετά από λίγα χρόνια και πάλι μέσω σιγιλίου που εξέδωσε ο πατριάρχης Τιμόθεος Β', το οποίο εκδόθηκε τον Ιούνιο του 1614¹⁷⁴ επανέρχονται στην δικαιοδοσία της μητρόπολης Φιλίππων άλλα έξι χωριά, τα οποία είχε αποσπάσει λίγα χρόνια νωρίτερα ο μητροπολίτης Ξάνθης Γαβριήλ¹⁷⁵.

Τα χωριά αυτά είναι τα κάτωθι:

- Βασιλάκιον = Αμισιανά (σημ.)
- Κουρουντζού = Κρουονέρι (σημ.)
- Ζυγοστού = Ζυγός (σημ.)
- Μπόμπλιανη = Ακροπόταμος (σημ.)
- Πολύστυλον = Πολύστυλο (σημ.)
- Δουκαλού = Πετροπηγή (σημ.)¹⁷⁶

---

¹⁷³T. Γριτσόπουλος, «Σημειώσεις σχετικά με την ιστορία των ιζ' κυρίως αιώνα Εκκλησιών Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου», Β' τοπικό συμπόσιο, Η Καβάλα και η περιοχή της, τ. 1, Καβάλα 1987, σ. 89-93.

¹⁷⁴Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή*, σ. 291. Περαιτέρω, στις σ. 292 και 293 του βιβλίου του δημοσιεύεται και το σχετικό σιγγίλιο με το οποίο τα έξι αυτά χωριά επανέρχονται στη δικαιοδοσία της Μητρόπολης Φιλίππων

¹⁷⁵ Ο.π.

¹⁷⁶Για την ταυτοποίηση των χωριών αυτών χρησιμοποιήθηκε το βιβλίο της Κ.Ε.Δ.Κ.Ε με τίτλο "Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων τ.20 Ν. Καβάλας". Σε αυτό περιλαμβάνονται τα παλαιά ονόματα χωριών και πόλεων αλλά και νέα. Σε ότι αφορά το χωριό Δουκαλού ο Π. Γεωργαντζής θεωρεί ότι το χωριό αυτό ταυτίζεται με το χωριό Δάτο το οποίο βρίσκεται κοντά στους Φιλίππους. Φρονώ όμως ότι ο ισχυρισμός αυτός δεν ευσταθεί καθώς το όνομα Δουκάλιο αποτελούσε το επίσημο όνομα της κοινότητας Πετροπηγής μέχρι το 1961, όπως μας πληροφορεί το σχετικό βιβλίο της Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. Για το ίδιο θέμα ανατρέξαμε και στο βιβλίο του Τούρκου ερευνητή Sefer Guvenç με τίτλο *KUZEY YUNANISTAN YER ADLARI ATLASI*, σ. 30, στο οποίο το χωριό Πετροπηγή αναφέρεται και ως Δουκάλιο, πέρα από την τουρκική ονομασία του. Αυτή την άποψη περί Δουκαλίου εξέφρασε και ο καθ. Απ. Γλαβήνας σε δημοσίευση του στην επιστημονική, περιοδική επιθεώρηση *Περί Θράκης* 2 (Ξάνθη 2002) 72-73, με τίτλο «Τρία

Η αναφορά στο χωριό Δουκαλού έχει ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία της περιοχής, καθώς είναι η δεύτερη αναφορά που γίνεται στο χωριό αυτό. Η πρώτη βρίσκεται σε χειρόγραφο του 17^{ου} αιώνα και αφορά τη σφαγή καλόγερων στον “τόπο” Δοκάλου, το 1507, από τους Τούρκους (σχετ. λεπτομερή αναφορά στην ανωτέρω υποσημείωση 176 για το χωριό Δουκάλιο).

Ο μητροπολίτης Φιλίππων φαίνεται ότι δεν ικανοποιήθηκε από την επιστροφή των παραπάνω χωριών στη μητρόπολη του όπως και νωρίτερα του Πραβίου και της Αικίσιανης. Η δημογραφική συρρίκνωση του χριστιανικού στοιχείου της περιοχής, οι μαζικοί εξισλαμισμοί των χριστιανών και η πίεση από τις όμορες μητροπόλεις Ξάνθης, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου, αλλά και από τον «προστάτη Έξαρχον» της Καβάλας οδηγούσαν σε «ασφυξία» τη μητρόπολη, καθώς κύρια η δημογραφική συρρίκνωση σήμαινε οικονομική καχεξία και αδυναμία ανταπόκρισης στις απαιτήσεις της Υψηλής Πύλης, του Πατριαρχείου, αλλά και των τοπικών αξιωματούχων¹⁷⁷. Για το λόγο αυτό και ζήτησε να προσαρτηθεί στη μητρόπολη Φιλίππων η πόλη της Καβάλας, η οποία είχε ερημωθεί ήδη από το 1391, καθώς καταστράφηκε συθέμελα από τους Οθωμανούς κατακτητές¹⁷⁸.

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Τιμόθεος Β' και η περί αυτόν Σύνοδος αναγνώρισαν το δίκαιο των αιτημάτων του και παρά την αντίδραση άλλων μητροπολιτών, εξέδωσαν τον Δεκέμβριο του 1617 σιγίλιο με το οποίο ενωνόταν η παλαιά μητρόπολη Καβάλας και ήδη διοικούμενη από «προστάτην Έξαρχο», με την αποστολική και ιστορική μητρόπολη Φιλίππων¹⁷⁹. Το σιγί-

---

έγγραφο από τη Νομική Συναγωγή του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσιθέου για την εκκλησιαστική ιστορία της Ξάνθης κατά τον 17^ο αιώνα».

¹⁷⁷ Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή*, σ. 296.

¹⁷⁸ Σ. Λάμπρου., *Κατάλογος των εν ταις βιβλιοθήκαις του Αγίου Όρους Ελληνικών Κωδίκων*, τ.β', University Press, Cambridge 1899, σελ 418 και Χιόνη Κώστα, *Η ιστορία της Καβάλας*, Καβάλα 1968.

¹⁷⁹ Α. Αγγελόπουλος, *Διαμόρφωσις*, σ. 172.

λιο αυτό, ως αιτιολογία αναφέρει τα εξής: *Επειδή η μητρόπολις Καβάλας από χρόνων πολλών ηρημώθη εις το παντελές και επιστάτην ίδιον αρχιερέα ου δύναται έχειν, ως ευλογίαν και αγιασμόν των εκεί καταληφθέντων ολίγων χριστιανών, τούτου χάριν η μετριότης ημών αποφαίνεται, ίνα η Καβάλα, ως είρηται, υπάρχει ηνωμένη εις την αγιωτάτην μητρόπολιν Φιλίππων*¹⁸⁰.

Το 1618 με άλλο σιγίλιο του πατριάρχη Τιμόθεου Β' περιέρονται στη δικαιοδοσία της μητρόπολης Φιλίππων και τα χωριά Αμφίπολη, Στρομώνας και τα άλλα χωριά “πλησίον αυτών”¹⁸¹.

Τέλος, το 1619, η μητρόπολη πλέον ενώνεται με τη μητρόπολη Δράμας με σχετικό συνοδικό τόμο και πάλι επί Πατριαρχείας Τιμόθεου του Β'. ο οποίος τόμος επιβεβαιώθηκε με πατριαρχικό γράμμα του πατριάρχη Άνθιμου Β' το 1623, για λόγους «καιρικών ανωμαλιών» και «ένδειας» που έπληξαν ιδιαίτερα την Μητρόπολη Φιλίππων, όπως αναφέρει το εν λόγω γράμμα¹⁸².

Το 1663 η ενιαία πλέον Μητρόπολη Φιλίππων και Δράμας συγχωνεύεται με τη μητρόπολη Ζιχνών και Νευροκοπίου, λόγω ένδειας καθώς δεν μπορούσαν να συντηρούν δύο αρχιερείς αλλά ούτε και έναν μετά τη συγχώνευση τους, όπως πληροφορούμαστε από τα αρχεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου τα οποία και παραθέτει ο Αθ. Αγγελόπουλος¹⁸³.

Περί τα τέλη του 17^{ου} αιώνα ανασυνιστώνται οι δύο εξαρχίες του Ορφανού και της Καβάλας και εν συνεχεία άλλες τρεις, της Νικήσιανης, του Παλαιοχωρίου και της Κορμιστάς, υπό την μονή Εικοσιφοίνισας και παράλληλα ιδρύεται και η επισκοπή της Ελευθερούπολης¹⁸⁴.

---

¹⁸⁰ Ο.π.

¹⁸¹ Ο.π.

¹⁸² Ο.π., σ. 173.

¹⁸³ Ο.π.

¹⁸⁴ Α. Αγγελόπουλος, *Διαμόρφωσις*, σ. 174

Από τα αρχεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου πληροφορούμαστε ότι οι εξαρχίες Ορφανίου και Καβάλας παραχωρήθηκαν επί πατριαρχείας του Παρθένιου Α' (1639 - 1644) στον πρώην Μητροπολίτη Φιλίππων και Δράμας Γερμανό, προς συντήρηση του, καθώς είχε παραιτηθεί για λόγους υγείας το 1673¹⁸⁵.

---

¹⁸⁵ Αρχεία Οικουμενικού Πατριαρχείου, κώδικας α' Κυπρίου, σ. 388 – 389 «Σιγγιλιώδες γράμμα, δι ου προς συντήρησιν του μητροπολίτου πρώην Φιλίππων και Δράμας κυρ. Γερμανού ...παρέχονται αυτώ εξαρχικών αι δυο πατριαρχικαί εξαρχίαι Ορφανίου και Καβάλα» και Αθ. Αγγελόπουλος, Διαμόρφωσις, σ. 174.

Από τον 18^ο αιώνα μέχρι και το 1924

Το 1721 η εξαρχία Καβάλας καταργείται “δια της τέλειας ενώσεως...μετά της Αγιωτάτης Μητροπόλεως Ξάνθης” σύμφωνα με πατριαρχικό σιγίλιο του Πατριάρχη Ιερεμιά¹⁸⁶, προκειμένου να αντιμετωπισθούν επιτυχώς τα οικονομικά προβλήματα της μητρόπολης Ξάνθης και Περιθωρίου. Ορίζεται δε προς τούτον το σκοπό να καταβάλει η εξαρχία Καβάλας “ογδόντα γρόσια” κάθε χρόνο¹⁸⁷. Μάλιστα ο Πατριάρχης και η σύνοδος ονοματίζουν και τα χριστιανικά χωριά που θα υπάγονται στην εξαρχία αυτή. Τα χωριά αυτά είναι:

Καβάλα = Καβάλα (σημ.)

Πολύστυλον = Πολύστυλο (σημ.)

Δούκαλον = Πετροπηγή (σημ.)

Κουρί = Κρουνέρι (σημ.)

Βοσορόπι = Μεσορόπι (;)

Ποδογόργιανη = Ποδοχώρι (σημ.)

Πισιλιάνου = Πυργοχώρι (;)

Τζάνου = ;

Βασιλάκι = Αμισιανά

Μοκοσύλου = Μελισσοκομείο (;)

Σφαμένος = (στην ανατολική όχθη της λίμνης του Αχινού) ¹⁸⁸.

Έκτοτε οι περιοχές Καβάλας και Νέστου παρέμειναν στη μητρόπολη Ξάνθης μέχρι το 1924, όταν και χωρίστηκαν από τη μητρόπολη Ξάνθης

---

¹⁸⁶ Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή*, σ. 341.

¹⁸⁷ Ο.π.

¹⁸⁸ Αθ. Αγγελόπουλος, *Διαμόρφωσις*, σ. 176.

και σχημάτισαν πλέον τη νέα μητρόπολη Καβάλας (αρχικά)¹⁸⁹. Σύμφωνα δε με το περιοδικό «Ανατολική Επιθεώρηση» Αθηνών [τευχ. 93 -95 (6, 13 και 30 Αυγούστου 1885)] και την εφημερίδα «Ανατολικός Αστήρ» Κωνσταντινουπόλεως [αριθ. 20 – 22 (12,19 και 26 Φεβρουαρίου 1886)]¹⁹⁰ περί της εκπαιδευτικής κίνησης στην Εκκλησιαστική Περιφέρεια της Μητρόπολης Ξάνθης, η εκκλησιαστική περιφέρεια της Ξάνθης περιλαμβάνει τέσσερα τμήματα :

- Το τμήμα της Ξάνθης
- Το τμήμα Αχή Τσελεμπή
- Το τμήμα Σαρή Σαμπάν που περιλαμβάνει την ομώνυμη πρωτεύουσα, το λιμάνι της Κεραμωτής, το χωριό Νόρατλη (;), το χωριό Οργάντζιλαρ (σημ. Χρυσοχώρι) και το χωριό Καγιά Μπουνάρ (σημ. Πετροπηγή)
- Το τμήμα Καβάλας

Δυστυχώς η απώλεια του Κώδικα της Ελληνορθόδοξης Κοινότητας Σαρή Σαμπάν, μας στέρησε την δυνατότητα να δούμε αν στην περιοχή υπήρχε αντιπρόσωπος του Μητροπολίτη Ξάνθης, κατά την περίοδο που συγκροτήθηκε η Ελληνορθόδοξη κοινότητα, από το 1891 ημερομηνία που εγκαινιάσθηκε η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου από τον μητροπολίτη Ξάνθης Διονύσιο Β' (1885 – 1891), μέχρι και το 1924 οπότε δημιουργήθηκε η σημερινή μητρόπολη Φίλιππων, Νεαπόλεως και αργότερα και Θάσου.

---

¹⁸⁹ Όπως πληροφορούμαστε από την επίσημη ιστοσελίδα της Ιεράς Μητρόπολης Φίλιππων, Νεαπόλεως και Θάσου www.im-philippon.gr, στην οποία και παρατίθεται ο σχετικός τόμος ίδρυσης της Μητρόπολης

¹⁹⁰ Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή*, σ. 148 -149.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η συμβολή των Λαϊστινών στη διαμόρφωση της τοπικής ιστορίας μέχρι το 1912

Περί της Λάιστας

Η ειδική αναφορά στη Λάιστα¹⁹¹ δεν γίνεται τυχαία. Οι Βλάχοι¹⁹² μετανάστες του χωριού αυτού ήταν οι πρώτοι Χριστιανοί που εγκαταστάθη-

---

¹⁹¹Για την ιστορία της ευρύτερης περιοχής του Ζαγορίου έγραψαν σχετικά ο Π. Αραβαντινός, στο έργο του *Χρονογραφία της Ηπείρου*, τ. Β', Αθήνα 1856, Εκδόσεις Ρίζου, Αθήνα 1969, σ. 54 -58· ο Α. Κουκούδης στο έργο του *Οι μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων*, εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 153- 157, 173, 446 και ο Γ. Θεοχαρίδης *Ιστορία της Μακεδονίας κατά τους μέσους χρόνους 285-1354*, Ε.Μ.Σ 55, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 286, δίνοντας ο καθένας ένα ξεχωριστό κομμάτι της πράγματι ενδιαφέρουσας και πολυκύμαντης ιστορίας της περιοχής, η παρουσίαση της οποίας όμως ξεφεύγει από το θέμα της παρούσης εργασίας.

¹⁹²Για την καταγωγή των Βλάχων ιστορικοί και εθνολόγοι έχουν εκφράσει και υποστηρίξει διάφορες απόψεις που συνοψίζονται στις εξής θέσεις:

- Ότι οι Βλάχοι κατάγονται από Ρωμαίους κτηνοτρόφους και στρατιωτικούς αποίκους (το δέχεται ο γάλλος περιηγητής Cousinery επισημαίνοντας τη διγλωσσία τους - σχετ. Cousinery E., *Voyages en Macedoine*, 1839, σ. 18).
- Η δεύτερη άποψη θέλει τους Βλάχους δακορουμάνικο παρακλάδι.
- Η τρίτη άποψη πάλι θέλει τους Βλάχους να είναι απόγονο των αρχαίων Θρακών και ειδικότερα των Βησσών (την άποψη αυτή υιοθετεί και ο ιστορικός Tomaschek – W. Tomaschek, *Zur Kunde der Hamus – Halbinsel*, Wien 1882, σ. 493-494).

Επικρατέστερη όμως και επιστημονικότερα τεκμηριωμένη είναι η άποψη εκείνη που υποστηρίζει ότι οι Βλάχοι είναι αυτόχθονες Έλληνες, γλωσσικώς εκλατινισθέντες από τους Ρωμαίους. Την άποψη αυτή μεταξύ άλλων δέχονται οι Έλληνες ιστορικοί και μελετητές Αχ. Λαζάρου (Λαζάρου Α., *Βαλκάνια και Βλάχοι*, Εκδόσεις Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, Αθήνα 1993, σ. 17-33), Ευάγγελος Αβέρωφ – Τσιτίτσας, Άρης Πουλιανός (Πουλιανού Α., *Η προέλευση των Ελλήνων*, Αθήνα 1968, σ. 171 κ.ε), ο Νικόλαος Μέρτζος (Μέρτζου Ν., *Οι Αρμάνοι Βλάχοι*, Θεσσαλονίκη 2010, Φιλόπτωχος Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2010 σ. 14 κ.ε) και ο κοσμήτορας της Θεολογικής σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τρίτος Μιχαήλ (Τρίτου Μ., *Εθνικά θέματα σχετιζόμενα με τις χώρες τις χερσονήσου του Αίμου*, Θεσσαλονίκη, σ. 12-

καν, στα νεώτερα χρόνια, στην περιοχή του Σαρή Σαμπάν (σημ. Χρυσούπολη), όπου υπήρχε μόνο ένα χριστιανικό ελληνόφωνο χωριό, το Καγιά Μπουνάρ (σημερινή Πετροπηγή).

Σύμφωνα λοιπόν με τον Αστέρη Κουκούδη¹⁹³ η Λάιστα εμφανίσθηκε στο προσκήνιο γύρω στο 1580, με τη συνοίκηση στον προϋπάρχοντα οικισμό, που ονομαζόταν Λάκκα, των κατοίκων του γειτονικού οικισμού που ονομαζόταν Λάσετε¹⁹⁴.

Ο Γ. Μέρτζος¹⁹⁵ αναφέρει ότι το όνομα Λάιστα προήλθε από την συγχώνευση των ονομάτων των χωριών Λάκα και Λάσετε. Η Λάκκα (ελληνόφωνη) βρισκόταν στην ίδια θέση που βρίσκεται σήμερα η Λάιστα. Το

---

13 και *Βλάχοι των Βαλκανίων και Ορθοδοξία*, εκδόσεις Π.Σ. Πουρναράς, Θεσ/κη 2009, του ίδιου. Αλλωστε η διάδοση της λατινικής γλώσσας αποτέλεσε άμεση επίπτωση της Ρωμαιοκρατίας στη Βαλκανική, όπως αποδεικνύει ο ακαδημαϊκός Μ. Garasanin (Garasanin M., *Sources archeologiques de civilization europeenne*, Bucarest, 1970) η οποία ευδοκμεί ταχύτερα, όπου προηγείται ελληνική επίδραση σύμφωνα πάντα με τον ίδιο ακαδημαϊκό. Σύμφωνα με τον Ρουμάνο καθηγητή του Βουκουρεστίου και του Bochum, Cicerone Poghirc, η έναρξη εκλατίνισης των Ελλήνων – άρα της γέννησης του όρου ΒΛΑΧΟΣ που σημαίνει τον λατινόφωνο, εντοπίζεται στη Βόρεια Ήπειρο, μάλιστα πριν ακόμη από την υποδούλωση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους, ήδη από το 229 π.χ. (Poghirc C., *Romanisation* σ. 18 και Λαζάρου Α., *Εθνολογικά και Πολιτισμικά Βαλκανικής*, Αθήνα 1997). Αρκετά κατατοπιστικό είναι και το ιστολόγιο <http://vlahofonoi.blogspot.com>. Σύμφωνα με τον καθηγητή Απ. Βακαλόπουλο «την άποψη περί εκλατίνισμού των εντόπιων ελληνικών πληθυσμών την διατύπωσε πριν από 150 κιόλας χρόνια ο πρώτος Νεοέλληνας ιστορικός, ο Κωνσταντίνος Κούμας, με πολύ απλούς και πειστικούς συλλογισμούς, αλλά το έργο του δεν μελετήθηκε έκτοτε συστηματικά και οι παρατηρήσεις του πέρασαν απαρατήρητες και ανεκμετάλλευτες» (σχετ. Απ. Βακαλόπουλος, *Ο γλωσσικός εκλατίνισμός των κατοίκων της ηπειρωτικής Ελλάδος*, σ. 50 και αναδημοσίευση από Αχ. Λαζάρου, *Βλάχοι Ελλάδος και Ευρωπαϊκή Ένωση*, Επιτροπή ενημέρωσης για τα εθνικά θέματα, Αθήνα 1996). Τέλος, οι Αχ. Λαζάρου, *Βλάχοι Ελλάδος και Ευρωπαϊκή Ένωση*, Επιτροπή ενημέρωσης για τα εθνικά θέματα, Αθήνα 1996, σ. 4 και *Η Αρωμονική*, Αθήνα 21986, σ. 131 -133, Α. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*, Bruxelles 1950, σ. 399 κ.ε και αναδημοσίευση από Αχ. Λαζάρου, *Βλάχοι Ελλάδος και Ευρωπαϊκή Ένωση*, Επιτροπή ενημέρωσης για τα εθνικά θέματα, Αθήνα 1996, σ. 8, Γ. Έξαρχου, *Αυτοί είναι οι Βλάχοι*, εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα 1994, σ. 35 κ.ε, ξεκαθαρίζουν αρκετά πράγματα γύρω από την προέλευση της λέξης Βλάχος.

¹⁹³Α. Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις*, σ. 163.

¹⁹⁴Για την γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής του Ζαγορίου κάνουν αναφορές ο Κ. Κουστάλης στο έργο του *Απαντα, Οι Βλάχοι της Πίνδου*, Εθνική Παιδαγωγική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1950, σ. 440-441» και ο Α. Κουκούδης στο έργο του *Οι μητροπόλεις*, σ. 153».

¹⁹⁵Γ. Μέρτζιος, *Λάιστα Ζαγορίου*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 21

Λάσσετε (βλαχόφωνο) βρισκόταν στη τοποθεσία κάτω από τον Άγιο Χαράλαμπο και οι κάτοικοι του είχαν εγκατασταθεί εκεί εγκαταλείποντας τη δυσκολοδιαβίωτη Τσούκα. Στη συνέχεια οι κάτοικοι του Λάσσετε μετακόμισαν στη Λάκκα και έτσι από την ένωση των δύο τοπωνυμίων προήλθε η ονομασία Λάστα. Αργότερα προστέθηκε στη λέξη Λάστα το ι και προέκυψε η Λάιστα. Όταν συνενώθηκαν τα δυο παραπάνω χωριά σε ένα, μεταφέρθηκαν σε αυτό και άλλοι τριγύρω συνοικισμοί και μικροχώρια της γύρω περιοχής. Οι οικισμοί αυτοί ήταν οι εξής: 1) Μπιστρίτσι, 2) Σκαρπέτι, 3) Κουκουρούτζου, 4) Ράσιανε, 5) Γκρέσκα, 6) Γκαλεμπάρια, 7) Αγίνι, 8) Τσιούκα (όπου και τα ερείπια του ναού της Αγίας Παρασκευής), 9) Γειτονιά και 10) Λιούτα (υπήρχε εκκλησία στο όνομα του Αγίου Ματθαίου)¹⁹⁶. Από τα ανωτέρω συμπεραίνουμε ότι οι συνοικισμοί που συγκρότησαν τη Λάιστα είχαν ιστορία τουλάχιστον 700 χρόνων. Η τελική ονομασία του χωριού πρέπει να τοποθετηθεί στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Σαν αίτιο για τη συνένωση των οικισμών αναφέρονται «τα ερπετά» αλλά στη λέξη αυτή πρέπει να αποδώσουμε συμβολική μάλλον σημασία γιατί με αυτή φαίνεται να εννοούσαν αλληγορικά εχθρούς και ληστοσυμμορίες που δρούσαν στην περιοχή¹⁹⁷.

Κατά το 1800 ο Αλή Πασάς επιχείρησε να κατακτήσει τη Λάιστα με σκοπό να την καταστήσει τιμάριο. Οι Λαϊστινοί όμως συναντήθηκαν μαζί του για διαπραγματεύσεις σε μια προσπάθεια να κερδίσουν χρόνο, καθώς είχαν στείλει συγχωριανούς τους στο Μοναστήρι (Βιτώλια) για να ζητήσουν βοήθεια. Πράγματι, οι άρχοντες των Βιτωλίων διέταξαν τον Αλή να αφήσει ήσυχο το χωριό¹⁹⁸.

---

¹⁹⁶Z. Παπαθανασίου, *Συμβολή στην ιστορία της Λάιστας Ζαγορίου*, Ηπειρωτική Εστία, 1955, σ. 777 -779.

¹⁹⁷Γ.Μέρτζιος, *Λάιστα...ο.π.*, σ. 21.

¹⁹⁸Ο.π., σ. 29.

Στους απελευθερωτικούς αγώνες των Ελλήνων (1821 – 1913) οι ξενιτεμένοι Λαϊστινοί βοήθησαν οικονομικά μέσω δωρεών αλλά και με τη διάδοση λαχείων προς ενίσχυση του Ελληνικού στόλου¹⁹⁹.

Αλλά και κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα η συμβολή τους ήταν τεράστια, καθώς οι προξενικές αρχές στη σκλαβωμένη Μακεδονία είχαν στη διάθεση τους μεγάλα χρηματικά ποσά – δωρεές- των Λαϊστινών οικογενειών Λαλαζήση, Ράπτη, Παπαθανασίου (Κύρζα), Μέρτζιου, Παυλίδη και Γούδα. Μάλιστα η συμμετοχή τους δεν περιορίστηκε, σε αρκετές περιπτώσεις, μόνο σε οικονομική ενίσχυση αλλά και στη μεταφορά και φύλαξη οπλισμού για την ενίσχυση των Ελληνικών ένοπλων ομάδων. Όμως η πατριωτική τους δράση εκδηλώθηκε και στην περιοχή της Χρυσούπολης, στη δεύτερη τους πατρίδα, στην οποία τα σπίτια των αδελφών Παπαθανασίου στην Κεραμωτή και στη Χρυσούπολη Καβάλας είχαν μετατραπεί σε κέντρα φύλαξης και διανομής οπλισμού που προμηθεύονταν από την Θάσο²⁰⁰. Ύστερα από προδοσία ο Κώστας Παπαθανασίου, σύρθηκε στις φυλακές και γλύτωσε ύστερα από μεγάλα βασάνα²⁰¹.

Θα ήταν όμως μέγιστη αβλεψία αν δεν γινόταν αναφορά και σε έναν άλλο Ελληνολάτρη Λαϊστινό κάτοικο του Σαρή Σαμπάν, τον Θεόδωρο Σαχρόνη, ο οποίος πλήρωσε με την ίδια του τη ζωή, τα ελληνικά του φρονήματα και την εμμονή του να δηλώνει Έλληνας παρά το φρικτά βασανιστήρια στα οποία υπεβλήθη από τους Βουλγάρους²⁰².

Πέρα από τον βαρύ φόρο αίματος που κατέβαλε η Λάιστα στον πόλεμο του 1940, στέλνοντας πολλά παιδιά της στην πρώτη γραμμή του με-

---

¹⁹⁹Γ.Μέρτζιος, *Λάιστα...ο.π.*, σ. 50

²⁰⁰Κ. Χιόνης, «Η Θάσος και η δράση των Θάσιων κατά τον Μακεδονικό Αγώνα», *Θασιακά* 1, 1991, σ.σ. 67 -84.

²⁰¹Γ. Μέρτζιος, *Λάιστα*, σ. 30.

²⁰²Π. Γεωργαντζής, «Ο Ελληνισμός της περιοχής Νέστου κατά τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα», *Πρακτικά Σεμινάριου τοπικής ιστορίας, Δήμος Καβάλας, Καβάλα* 2010.

τώπου, μεγάλη ήταν και η προσφορά των Λαϊστινών οι οποίες συνέδραμαν με πολεμοφόδια και τρόφιμα τον Ελληνικό Στρατό, όταν το θέατρο των επιχειρήσεων μεταφέρθηκε στα χωριά Βρυσοχώρι, Ηλιοχώρι και Λάιστα²⁰³. Στα χρόνια της κατοχής, στις 18 Οκτωβρίου 1943, κατά τη διάρκεια εκκαθαριστικών επιχειρήσεων εναντίων αντάρτικων ομάδων που δρούσαν στην περιοχή, οι Γερμανοί έκαψαν 80 σπίτια του χωριού και άλλα είκοσι έπαθαν μεγάλες ζημιές, εκτελώντας μάλιστα και τέσσερις Λαϊστινούς τους οποίους κατηγόρησαν ως συνεργάτες – τροφοδότες των ανταρτών²⁰⁴. Τα ονόματα τους είναι τα εξής: Γατσέλος Κώστας, Ράσσας Πολυχρόνης, Κάσος Αναστάσιος και Τοπάλης Βασίλης²⁰⁵.

Η οικονομία του Βλαχοζάγορου

Κατά τον 18^ο αιώνα και μέσα στο κλίμα ασφάλειας που δημιουργήθηκε εντός της «Ζαγορίτικης Ομοσπονδίας»²⁰⁶, τέθηκαν τα θεμέλια ανάπ-

---

²⁰³Γ. Μέριτζιος, *Λάιστα*, σ. 31

²⁰⁴Ο.π., σ. 31

²⁰⁵Η οικογένεια Τοπάλη διατηρεί αρτοποιείο στη Χρυσούπολη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Με τις αφηγήσεις τους επιβεβαίωσαν την αναφορά για την εκτέλεση των τεσσάρων Λαϊστινών

²⁰⁶Για την Ζαγορίσια Ομοσπονδία έγραψαν σχετικά ο Γ. Παπαγεωργίου στο έργο του με τίτλο, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μετασχηματισμοί στον ορεινό χώρο. Ζαγόρι μέσα 18^{ου} και αρχές 20^{ου} αιώνα*, Ριζάρειος Σχολή, Ιωάννινα· Κ. Βακαλόπουλος ο οποίος στο βιβλίο του *Νεοελληνική Ιστορία (1204 – 1940)*, εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 47 αναφέρει τα εξής: *τα χωριά του Ζαγορίου αποτέλεσαν κατά τα έτη 1681 – 1684 μια ομοσπονδία 47 χωριών και διατηρήθηκαν έτσι έως το 1868. Οι κάτοικοι της προνομιακής αυτής περιοχής του Ζαγορίου απαγόρευσαν την εκεί παρουσία Τούρκων, δεν προσέφευγαν στα Τουρκικά δικαστήρια για την εκδίκαση των υποθέσεων τους και ασκούσαν ελεύθερα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα»* αλλά και ο Κ. Κρυστάλης που αναφέρει χαρακτηριστικά στο βιβλίο του «*Οι Βλάχοι της Πίνδου*», 'Απαντα, Αθήνα 21959 σ. 446 *“Κινδυνεύοντα δε και τα χωριά ταύτα, απολέσαντα και την αυτονομίαν και την αυτοδιοίκησην αυτών ένεκα των αυθαιρεσιών και πιέσεων των Σπαχήδων ιδία, προσαρτήθηκαν βαθμηδόν (1681 – 1684), δια της επιρροής και ισχύος του Ζαγορίου, παρά τοις εν Κωνσταντινουπόλει μεγίστασιν, εις το κυρίως Ζαγόρι και συναπετέλεσαν μετ'αυτού μια και μόνην ομοσπονδίαν μέχρι του 1868, διατηρείθησαν, καίπερ εν πολλοίς και περί τα άκρα κατά τον ΙΗ' αιώνα ακρωτηριασθείσαν”*. Η Ομοσπονδία θα είχε θρησκευτικό και

τυξης της οικονομίας του Ζαγορίου, η οποία ήταν αγροτοκτηνοτροφική, καθώς η περιοχή ήταν “τόσον ωραία και προσφορότατη και εις βοσκήν και εις καλλιέργειαν”²⁰⁷. Ο πληθυσμός κατοικούσε στα χωριά μόνιμα και η κτηνοτροφία είχε τη μορφή του ημινομαδισμού χωρίς να φτάσει ποτέ τα επίπεδα κτηνοτροφίας των χωριών του Γράμμου και των Γρεβενών. Η οικονομική ανάπτυξη της Μοσχόπολης δεν συμπαρέσυρε το Ζαγόρι. Έτσι αρχικά οι Έλληνες κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής του Ζαγορίου αναζητήσαν διέξοδο στην μετανάστευση και στο εμπόριο. Οι περιορισμένοι πόροι κυρίως λόγω του υπερπληθυσμού αδυνατούσαν να καλύψουν τις ανάγκες όλου του πληθυσμού και έτσι οι άνδρες έφευγαν προς τα μεγάλα αστικά κέντρα των Βαλκανίων μέχρι την Κωνσταντινούπολη, εργαζόμενοι εκεί για μεγάλα χρονικά διαστήματα ως φουρνάρηδες, χανιτζήδες, μπακάληδες, ταβερνιάρηδες αλλά και ως πρακτικοί γιατροί²⁰⁸. Οι πιο ικανοί από αυτούς σταδιακά μετατρέπονται σε μεγαλέμπορους, μεγαλοκτηματίες ή φοροεισπράκτορες. Αυτή την περίοδο επικράτησε στην Ήπειρο και κυρίως στα χωριά του Ζαγορίου η ευχή «και εις την Πόλιν κουλουρτζής» που σήμαινε ότι το όνειρο κάθε Ζαγορίτη ήταν να διαπρέψει στην αρτοποιία στην Πόλη, καθώς το επάγγελμα αυτό ήταν πολύ προσοδοφόρο²⁰⁹.

Σύμφωνα με τον Rouqueville οι Βλάχοι του Ζαγορίου, κατά τα τέλη του 18^{ου} και αρχές του 19^{ου} αιώνα, στράφηκαν περισσότερο προς τις μεταφορές παρά προς το εμπόριο και μετέφεραν εμπορεύματα για λογαριασμό

πολιτικό αρχηγό της το Νεόφυτο Δούκα ο οποίος υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους λογίους και δασκάλους του 19ου αιώνα, που συνέβαλε με το έργο του στην εθνική αυτογνωσία των Ελλήνων και στην προετοιμασία τους για πολιτική αποκατάσταση.

²⁰⁷Κ. Κρυστάλλης, *Οι Βλάχοι*, σ. 441.

²⁰⁸Η αναφορά στην οικονομική ζωή του Βλαχοζάγορου δεν γίνεται τυχαία καθώς τα επαγγέλματα που ασκούσαν στην Ξενιτιά είναι και τα επαγγέλματα που ασκούν στην περιοχή της Χρυσούπολης μετά την εγκατάστασή τους σε αυτή.

²⁰⁹Θ. Χατζηγεωργίου, *Η αποδημία των Ηπειρωτών*, Λαογραφική Μελέτη, Ηπειρωτική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1958, σ. 56.

τρίτων στη Θεσσαλονίκη τις Σέρρες, την Πόλη, το Βουκουρέστι, τη Βιέννη αλλά και την Μικρά Ασία²¹⁰.

Ο Κ. Κρυστάλης περιγράφει έξοχα αυτή τη δραστηριότητα των Ζαγορίσιων με τα εξής λόγια: *Οι Βλάχοι του Ζαγορίου εσχάτως επιμελήθησαν να μιμηθώσι τους Έλληνας συντοπίτας των, και μόνον εις τα εμπορικάς επιχειρήσεις, συστήσαντες και εν Ηπείρω και εν τω εξωτερικώ ευκατάστατα τίνα καταστήματα, ενώ επί Αλή Πασά πάντες ήσαν αγωγείς μεταφέροντες δια φορτηγών ζώων, διάφορα εμπορεύματα, από της Ηπείρου μέχρι Σερρών, Κωνσταντινουπόλεως, Βουκουρεστίου και τανάπαλιν. Το επάγγελμα των τούτο είναι απομίμησις των γειτόνων των σαμμαριναίων καρβανάρηδων, με τη διαφορά ότι μιμούμενοι και τους ξενητευμένους Ζαγοραίους έκαμνον ταξίδια πολύ μακρυνότερα ως βλέπομεν, εκείνων²¹¹.*

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, αυτά τα ταξίδια θα οδηγήσουν τους Βλαχοζαγορίσιους στη δημιουργία μόνιμων και ομαδικών εγκαταστάσεων στα μέρη που ταξίδευαν, κατά το πρότυπο των Γκραίκων Ζαγορίσιων²¹². Ένα από τα μέρη αυτά θα ήταν και η περιοχή του Σαρή Σαμπάν (Χρυσούπολη).

Ο ρόλος των Λαϊστινών και τα νέα δεδομένα που προέκυψαν μετά την εγκατάστασή τους στην Χρυσούπολη Καβάλας

Η διασπορά των Ηπειρωτών σε όλες τις γωνίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και όχι μόνο, είναι σχετικά γνωστή και οι κάτοικοι της Λάιστας, με τη μεγάλη έφεση στο εμπόριο και τα γράμματα, δεν θα μπορούσαν

---

²¹⁰ Ο.π., σ. 63.

²¹¹ Κ. Κρυστάλης, *Οι Βλάχοι*, σ. 451.

²¹² Α. Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις*, σ. 175.

να αποτελέσουν εξαίρεση σε αυτό²¹³. Σαν έμποροι ταξίδευαν σε όλα τα εμπορικά κέντρα της Βόρειας Ελλάδας μέχρι και τη Θράκη και τη Κωνσταντινούπολη. Σήμερα βρίσκουμε εγκαταστάσεις τους στην Χρυσούπολη Καβάλας, στην Ξάνθη, την Αλεξανδρούπολη ακόμη και στη Φιλιππούπολη και τη Σόφια της Βουλγαρίας.

Οι περισσότερες οικογένειες βρέθηκαν στη Χρυσούπολη τον 19^ο αιώνα, όπως προκύπτει από έγγραφα του Ελληνικού Υποπροξενείου Καβάλας, αλλά και από τον Κώδικα της Ελληνορθόδοξης Κοινότητας του Σαρή Σαμπάν, απετέλεσαν δε τον πρώτο χριστιανικό πληθυσμό και έπαιξαν τεράστιο ρόλο στην ίδρυση και ανάπτυξη της σημερινής πόλης. Ιδιαίτερη αξία έχει για την ιστορία της περιοχής η αναφορά του Γενικού Επιθεωρητού των Σχολείων Δ. Μ. Σάρου η οποία συντάχθηκε το 1906 και εκθέτει την

---

²¹³ Με την καταστροφή της πατρίδας τους οι Μοσχολίτες ενίσχυσαν τις Ελληνικές εμπορικές κοινότητες της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης. Για την ιστορία της Μοσχόπολης και την οικονομική της ανάπτυξη και ευημερία, έγραψε σχετικά ο κοσμήτορας της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ Τρίτος Μιχαήλ σε εισήγηση του με θέμα «Η ιστορική Μοσχόπολη της Β. Ηπείρου και η συμβολή της στην πολιτισμική και οικονομική ανάπτυξη της Χερσονήσου του Αίμου» (*Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στο παρελθόν και στο παρόν, συλλογικό έργο*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 253) ο Ίων Δραγούμης στο βιβλίο του με τίτλο *Μαρτύρων και Ηρώων Αίμα*, εκδόσεις Νέα Θέσις, Αθήνα 1992, σ.50 καθώς και ο Τηλέμαχος Κατσουγιάννης, *Περί των Βλάχων των Ελληνικών Χωρών – εκ του βίου και της ιστορίας των Κουτσόβλαχων επί οθωμανική περίοδο*, Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών. Ο Αστέρης Κουκούδης στο έργο του, *Οι μητροπόλεις*, σ. 338, επισημαίνει το γεγονός ότι αυτή η ευμάρεια της Μοσχόπολης ήταν δυστυχώς εδραιωμένη πάνω σε σαθρά θεμέλια, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τον F. Rouqueville, *Ταξίδι στην Ελλάδα, Μακεδονία – Θεσσαλία*, Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1995, σ. 96. Τέλος, αναφορά για τα αίτια που προκάλεσαν την καταστροφή της πόλης γίνεται από τον Αρς Γκριγκόρι, *Η Αλβανία και η Ηπειρος στα τέλη του ΙΗ' και τις αρχές του ΙΘ' αιώνα*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1994, σ. 61 κ.ε. Για τις αιτίες των μεταναστεύσεων έγραψε σχετικά ο Α. Κουκούδης παραθέτοντας και σχετικά πληθυσμιακά δεδομένα των χωριών του Ζαγορίου *Οι μητροπόλεις*, σ. 176, ο Δ. Μάνος, *Αλή Πασάς Τεπενεβλής*, εκδόσεις Άλφα, Αθήνα 1966, σ.372 καθώς ο Ι. Βασδραβέλης (επιμ.), *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας*, Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1952, έγγραφο με αριθ. 325 (1821). Σε ότι αφορά τα πληθυσμιακά δεδομένα της Λάιστας όπως αυτά διαμορφώθηκαν κατά τα έτη 1856 έως 1928 κάνει αναφορά ο Γ. Μέρτζιος με σχετικό πίνακα, *Λάιστα*, σ. 21.

εθνολογική κατάσταση της περιοχής του καζά Σαρή Σαμπάν²¹⁴ μετά την εγκατάσταση των Λαϊστινών στην περιοχή και το πώς επέδρασε αυτή στον εθνολογικό χάρτη της περιοχής. Η αναφορά έχει ως εξής:

Εν Θεσ-κη τη 30 Απριλίου 1906

Καζάς Σαρίσαμπάν

Εν τω υπό Οθωμανών κυρίως κατοικουμένω τούτω καζά δύο μόνες οάσεις ελληνικάς απαντώμεν. Τα παλαιόν ελληνικόν χωρίον Καγιά Μπουνάρ και τη νεοπαγής ελληνική κοινότητα Σαρίσαμπαν²¹⁵.

Είναι όμως καθ'όλα τα 18 οθωμανικά χωριά του καζά εγκατεστημένοι ως παντοπώλαι βλαχόφωνοι ως επί το πολύ Έλληνες Ηπειρώται, οίτινες και κτηματική περιουσίαν εκαστάχου έχουσιν, κατερχόμενοι καθ' εβδομάδαν εις την εν τη πρωτευούση του καζά κατά πάσαν Τετάρτην γινόμενην αγορά, εν η συρρέουσι πολλοί και εκ Καββάλας και Ξάνθης.

Εκτός τούτων και εις το Τσαρπαντί τσιφλίκ παραχειμάζουσι 26 οικογένειαι Σαρακατσαναίων ελληνοφώνων εκκλησιαζόμενοι εις το Καγιά Μπουνάρ, ως και εις το Βοϊνίκιολι Δαλάνια 20. Το καλοκαίρι ανέρχονται οι Σαρακατσαναίοι ούτοι εις το Ραζλόκ. Και εις τα Δαλάνια Βάσοβας εργάζονται εν των ιχθυοτροφείω τον μεν χειμώνα 80-100 ελληνόφωνοι το δε θέρος περί το-υς 30.

---

²¹⁴ Π. Γεωργαντζής, *Προξενικά Αρχεία Θράκης*, τ. 3, έκδοση Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2000, σ. 465 -467.

²¹⁵ Σύμφωνα με τον συμπολίτη μας φιλόλογο Ιορδ. Βλαχόπουλο, η ονομασία Σαρίσαμπάν σημαίνει στα τουρκικά «ο κίτρινος Σαμπάν». Θεωρεί λοιπόν ότι η περιοχή της Χρυσούπολης ήταν τσιφλίκι κάποιου μπέη με το όνομα Σαμπάν ο οποίος ήταν «κιτριλιάρης» λόγω της ελονοσίας η οποία και μάλιστα την περιοχή από αρχαιότατων χρόνων [Βλαχόπουλος Ι., «Περί Σαρισαβανίου», περιοδικό *Υπόστεγο* 6, Καβάλα 1992 και αναδημοσίευση από το ιστολόγιο του ιατρού Αργυρίου Αργύρη *Argiriou.blogspot.com*. Κατά μια άλλη άποψη οι λέξεις Σαρή Σαμπάν σημαίνουν χρυσό άροτρο, ενώ τέλος κατά μια άλλη άποψη η λέξη Σιαμπάν στους οθωμανικούς μήνες αντιστοιχεί στο μήνα Αύγουστο και επειδή Sarrı = κίτρινος, άρα κίτρινος Αύγουστος που είναι η εποχή που θερίζουν τα σιτάκια στην περιοχή, ίσως να δηλώνει την πλούσια παραγωγή σιτηρών στην περιοχή (βλ. σχετ. Χρ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστον*, Ξάνθη 2004, σ. 127).

Το Σαρήσαμπάν προοδεύει κτιζομένων εν αυτώ νέων οικοδομών και εγκαθισταμένων οσημέραι περισσότερων βλαχοφώνων εξ Ηπείρου ομογενών αλλά και Βουλγαροφώνων, δυστυχώς υπόπτων²¹⁶, εκ Καστορίας και Αχή Τσελεμπή Θράκης. Εις την εκεί συρροήν και πρόοδον των Χριστιανών συντελεί και το ήμερον και ανεκτικόν των εντόπιων Οθωμανών. Ακριβή στατιστικά της πρωτευούσης και του όλου καζά, των κατοίκων, της γλώσσης και των επαγγελμαμάτων αυτών υπεσχέθη ότι θα υποβάλη εις το Προξενείον Καβάλας ο εν τω Σαρίσαμπαν εγκατεστημένος βλαχοφώννος Ηπειρώτης δημαρχιακός ιατρός κ. Ράπτης, όστις περιέρχεται όλον τον καζά.

Καγιά Μπουνάρ.

Οικίαι ελληνικάι και ελληνόφωνοι και τουρκική 1. Ψυχαί δε 138.

Το χωρίον τούτο ηρίθμει άλλοτε περί τας 800 οικίας, μετοικήσασαι εις Καββάλαν και Βολούστραν (Αβδηρα), δια τούτο έχει και μεγάλην έκτασιν εξικνουμένην μέχρι της θαλάσσης και κατά το πλείστον μένουσαν ακαλλιέργητον. Έχει εισόδημα 60 περίπου λίρας εκ βοσκησίμων γαιών, αν δε οι κάτοικοι ήσαν φιλόπονοι θα ευημέρουν. Ατυχώς μεγάλη ακαταστασία κρατεί παρ' αυτοίς. (προ οκταετίας έχουσι καταλάβει οι Τούρκοι τας πλησίον Καρατζάκιοϊ²¹⁷ βοσκήσιμους αυτών γαίας, αποφέρουσαι εισόδημα 50 λιρών)²¹⁸. Οι πλείστοι αγράμματοι. Το σχολείον τους ισόγαιον, άστρωτον, ετοιμόρροπον και

---

²¹⁶Ο χαρακτηρισμός αυτός προκύπτει από την δράση των βουλγάρων στα διαμερίσματα της Ροδόπης, εκατέρωθεν του Νέστου, δηλ. στην Ανατολική Μακεδονία και στη Δυτική Θράκη. Στα διαμερίσματα της Ξάνθης και του Σαρήσαμπάν παρατηρείται διείσδυση σλαυόφωνων (ψαράδων, γαλακτοπωλών, ξυλεμπόρων, γεωργών,καπνεργατών και κτιστών, επισημαίνει ο Ίωνας Δραγούμης σε αναφορά του προς το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος της 24^{ης} Ιουλίου 1906 (πηγή: Π. Γεωργαντζής, *Προξενικά Αρχεία Θράκης*, τ. Α', έκδοση Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2000, σ. 502 -504).

²¹⁷Σημερινή Πέρνη, γειτονικό χωρίο της Πετροπηγής. Πηγή: *Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων*, Ν. Καβάλας, επιμέλεια Υπουργείο Εσωτερικών, Αθήνα 1962, σ. 122.

²¹⁸ Η παραπάνω αναφορά επιβεβαιώνεται και από τα πρακτικά της Δημογεροντίας της Μητρόπολης Ξάνθης, Α' τόμος, σ. 29., όπως αυτά εκδόθηκαν με πρωτοβουλία της ιεράς μητρόπολης Ξάνθης και ειδικότερα στον πρώτο τόμο, στο μητροπολιτικό συμβούλιο συζητείται αναφορά των κατοίκων του Καγιά Μπουνάρ (σημ. Πετροπηγή) για το θέμα αυτό.

ρυπαρόν λειτουργεί κάκιστα. Ενεγράφησαν εφέτος 26 μαθηταί διδασκόμενοι υπό του εκ Λευκάδος ιερομοναχού παπά Ευσέβιου όστις φαίνεται όλως αναίσθητος και άμοιρος εθνικού φρονήματος και γνώσεως. Λαμβάνει μισθόν 27 λιβρών και άλλας 15 εκ των εγχωρίων. Πληρώνει και εις διαίτην το χωρίον 7 λίρας.

Το χωρίον τούτο ευρισκόμενον εν μέσω τουρκικών οικισμών είναι όλως εγκαταλελειμένον. Πολλοί παραπονούνται ότι δεν ευρίσκουσι γυναίκας να νυμφευθώσι, μένοντες ως εκ τούτου εν ακουσία αγαμία. Όλοι πλέον είναι συγγενείς αναμεταξύ τους. ...

Σαρίσαμπαν.

Οικογένειαι Ορθόδοξοι 55, εξ αυτών 25 βλαχόφωνοι Ηπειρώται. Εν ταύταις και 5 ελληνόφωνοι Μακεδόνες, αι δε λοιπαί σλαυόφωνοι, ως ύποπται εκ βουλγαρικούς φρονήμασι 5. Τουρκικαί οικογένειαι 30.

Οι Τούρκοι εντοπίους Έλληνας ενταύθα δεν αναγνωρίζουσιν ακόμη, εγγράψαντες αυτούς ως παρεπιδήμους, ει και οι πλείστοι έχουσι αξιόλογα κτίρια και ικανήν περιουσίαν.

Η ελληνική κοινότης ήρχισε να καταρτίζεται τω 1884, ότε εκτίσθη και η ημετέρα κομψή εκκλησία δαπάνη και φροντίδι κυρίως των Ηπειρωτών, απάντων σχεδόν παντοπολών²¹⁹. Επειδή δε οι πλείστοι των εκεί ημετέρων μέχρι τούδε είχαν τας οικογένειας των εν τω πατρίδι των, δια τούτο δεν ενεγράφησαν ενταύθα θεωρούμενοι και υπό των Τούρκων ως ξένοι. Τελευταίως όμως άρχισαν να εγκαθίστανται οικογενειακών ενταύθα, μέλλοντες αποτελέσωσι πλούσιαν ελληνικήν κοινότητα, καθόσον είναι κτηματία και ευπορούσι. Περισσεύουσι δ' εκ των εισπράξεων της Εκκλησίας 75 -80 λίρας, διατιθεμέναις ως εξής:

---

²¹⁹ Πρόκειται για την παλιά εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στην Χρυσούπολη, ένα λαμπρό οικοδόμημα, η οποία κατεδαφίστηκε το 1968, επί δημαρχίας Δελικάρη. Δυστυχώς το μόνο που απέμεινε από τη λαμπρή αυτή εκκλησία ήταν το καμπαναριό.

Εις μισθόν και ενοίκιον του ιερέως λιρ. « 26

Εις μισθόν του ψάλτου – διδασκάλου « 36

Εις μισθόν του καντηλανάπτου « 10

Το όλον « 72

Διδακτήριον η κοινότης δεν έχει. Χρησιμεύει ως σχολεῖον δωμάτιον τι εν τω χανιώ του Ηπειρώτη Παπαδόπουλου (sic)²²⁰ παρεχόμενου υπ'αυτού δωρεάν, εν ω φοιτώσι 13 μαθηταί ων τρεις μαθήτριαι, διδασκόμεναι υπό του παντελώς αγράμματος ψάλτου, όστις ομολογεί και ο ίδιος ότι είναι μόνον ψάλτης ουχί δε και διδάσκαλος. Αναγνωρίζουσι και οι ίδιοι την ανάγκη ίδρυσης σχολικού κτιρίου. Κατάλληλος τόπος υπάρχει εν τω περιβόλω της εκκλησίας.²²¹ Δι'ο είναι πρόθυμοι να καταβάλωσι περί τας 50 ίσως και περισσότερας λίρας. Ημείς προτρέψαμεν αυτούς, υποσχεθέντας ότι θα φέρωσιν εις πέρας το έργον. Έχουσιν ανάγκην ωθήσεως εκ μέρους του Μητροπολίτου και των εν Καβάλλα, οίτινες δια μιας επισκέψεως των ελπίζω ότι πολύ θα συντελέσωσι προς βελτίωσιν των κακώς εχόντων.

...Εν Σαρίσαμπαν εργάζονται και περί τους 100 βουλγαρόφωνοι ύποπτοι, ων οι 10 κατά απογραφήν εδήλωσαν ότι είναι Βούλγαροι. Οι λοιποί ηναγκάσθησαν να εγγραφώσι ως Ρούμ. Τούτων οι 60 κηπουροί, 20 αραμπατζήδες, 3 σαγματοποιοί και άλλοι κτίσται. Περί τους 15 των βουλγαροφώνων έχουσι ιδία κτηματικήν περιουσίαν. ...Έχομεν ενταύθα και δυο ομογενείς ιατρούς τον Αντώνιον Ράπτην Βλαχόφωνον Ηπειρώτην και τον πρακτικόν Οικονομίδην²²², Ελληνοφώνων εκ Λαίστης.

---

²²⁰Αφορά το χάνι του Λαϊστίνου Παπαθανασίου το οποίο υπήρξε στο νότιο άκρο της πόλης. Τούτο επιβεβαιώνεται και από τις μαρτυρίες των ίδιων των Λαϊστινών, όπως τις συγκέντρωσε η φιλόλογος Ξανθοπούλου-Αργυρίου Παρασκευή.

²²¹Πράγματι το σχολείο κατασκευάσθηκε στον περίβολο της Εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου και σώζεται μέχρι και σήμερα.

²²²Το πατριωτικό φρόνημα του ιατρού Οικονομίδη εξαίρεται και σε αναφορά του υποπρόξενου της Καβάλας το 1906 στο αριθ. 150/10-4-1906 έγγραφο προς τον Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδος Α. Σκουζέ. Ειδικότερα για τον Οικονομίδη αναφέρει ότι μέχρι σήμε-

Τρία χρόνια μετά την αναφορά αυτή, το 1909, οι Λαϊστινοί κάτοικοι της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης ίδρυσαν στην Καβάλα σύλλογο με την επωνυμία «Σύλλογος Λαϊστίων»²²³ με έδρα την Καβάλα και σκοπό την φροντίδα των κοινοτικών πραγμάτων στην ιδιαίτερη πατρίδα τους τη Λάιστα, ενώ μετά το 1912, ο Σύλλογος αυτός διαλύθηκε, προφανώς λόγω των πολεμικών γεγονότων του 1912-1913, αλλά και της πατριωτικής δράσης που επεδείκνυε. Το 1914 οι Λαϊστινοί κάτοικοι του Σαρή Σαμπάν προχώρησαν στην ίδρυση του *Ελληνικού Πατριωτικού Συνδέσμου Λαϊστίων* με έδρα το Σαρή Σαμπάν και σκοπούς μεταξύ άλλων την αλληλοβοήθεια των ξενιτεμένων Λαϊστινών και την παροχή κάθε είδους βοήθειας προς την κοινότητα Λάιστας²²⁴.

Οι σύλλογοι αυτοί ανέπτυξαν και αξιόλογη πατριωτική δράση καθώς όλα σχεδόν τα μέλη του συλλόγου ήταν και μέλη του Ελληνικού Κομιτάτου που δρούσε στην περιοχή και η δράση τους προκύπτει από σειρά επισήμων εγγράφων του υποπροξενείου Καβάλας²²⁵.

Περί της ελληνικής εθνικής τους συνείδησης αξίζει να αναφερθεί ότι κατά την Οθωμανική γενική απογραφή του πληθυσμού της Μακεδονίας και της Θράκης, το 1905, και παρά την Ρουμάνικη προπαγάνδα που προσπάθησε να προσεταιρισθεί κάποιον συμπατριώτη τους που διέμενε στην Καβάλα, ώστε αυτοί να δηλώσουν Βλάχοι, εντούτοις πάντες εδήλωσαν εαυτούς Ρούμ ορθόδοξους, δηλαδή ότι είναι Έλληνες πατριαρχικοί²²⁶.

ρα έχει επιδείξει πολλά δείγματα ακραιφνούς πατριωτισμού (Πηγή: Π. Γεωργαντζής, *Προξενικά Αρχεία Θράκης*, τ. β', έκδοση Δήμος Ξάνθης, σ. 461.

²²³ Γ. Μέριτζιος, *Λάιστα*, σ. 90.

²²⁴ Δυστυχώς, δεν κατέστη δυνατόν να βρεθεί το καταστατικό του συλλόγου αυτού, γραμματέας του οποίου ήταν ο Νούσης, οι απόγονοι του οποίου δυστυχώς δεν γνωρίζουν τίποτα για την τύχη αυτού. Ομοίως δεν γνωρίζει τίποτα και ο Πρόεδρος του Συλλόγου Ηπειρωτών επαρχίας Νέστου κ. Γκόρδης Χρήστος.

²²⁵ Π. Γεωργαντζής, *Προξενικά Αρχεία Θράκης*, τ.β', έκδοση Δήμος Ξάνθης, σ.459 κ.ε.

²²⁶ Π. Γεωργαντζής, «Ο Ελληνισμός της περιοχής Νέστου κατά τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα», *Πρακτικά Σεμινάριου τοπικής Ιστορίας*, Δήμος Καβάλας, Καβάλα

Για να αντιληφθούμε τον ρόλο που διαδραμάτισαν με την εγκατάσταση τους στην περιοχή, πέρα από τα επίσημα διπλωματικά έγγραφα, παραθέτουμε στις επόμενες δυο σελίδες σχετικούς πίνακες με τη σύνθεση του πληθυσμού των επαρχιών του τότε νομού Δράμας, στον οποίο υπάγονταν και η περιοχή, κατά τα έτη 1912 και 1915.

A/A	Επαρχίες 1912	Ελληνόφωνοι- Έλληνες	Ξενόφωνοι- Σλαβόφωνοι	Σύνολο Ελλήνων	Βούλγαροι σχισματικοί	Μωαμε- θανοί	Σύνολο
1	Δράμας	10.606	3.430	14.036	19.287	77.091	110.414
2	Θάσου	14.830	...	14.830	...	...	14.830
3	Καβάλας	9.354	...	9.354	...	17.139	28.493
4	Πραβίου	8.274	...	8.274	...	10.881	19.195
5	Σαρή Σαμπάν	400	...	400	...	19.563	20.083
	Σύνολο	43.464	3.430	46.894	19.407	124.674	192.975

A/A	Επαρχίες 1915	Ελληνό- φωνοι- Έλληνες	Ξενόφω- νοι- Σλαβό- φωνοι	Εγκατασ- ταθέντες πρόσφυ- γες	Σύνολο Ελλήνων	Σχισματι- κοί ως το 1912, ορθό- δοξοι το 1915	Βούλ- γαροι	Μωαμε- θανοί	Σύνολο
1	Δράμας	10.696	3.904	17.861	32.461	13.281	...	74.684	120.426
2	Θάσου	15.226	...	...	15.226	...	...	...	15.226
3	Καβάλας	10.500	...	21.560	32.060	...	...	20.831	55.191
4	Πραβίου	8.475	...	3.842	12.317	...	...	9.932	22.249
5	Σαρή Σαμπάν	461	...	3.537	3.998	...	...	19.453	23.451
	Σύνολο	45.358	3.904	46.800	86.062	13.281	19.407	124.900	236.533

2010. Άλλωστε αναφορά στη Ρουμάνικη προπαγάνδα γίνεται και στο αριθ. 150/10-4-1906 έγγραφο του Υποπροξενείου Καβάλας όπου και αναφέρεται χαρακτηριστικά: *Ρουμάνικη επίδραση καλλιεργούμενη υπό τίνος εν Καβάλλα εμπορευομένου, συμπατριώτου (Λαϊστίνου που έμενε στην Καβάλα) όστις αποπειράται και εν Καβάλλα να υψώσει μεταξύ των Ηπειρωτών την ασθενή φωνήν του υπέρ Ρουμάνικης ιδέας.*

Οι πρώτοι Λαϊστινοί φαίνεται πως ήρθαν στο Σαρή Σαμπάν στις αρχές του 19^{ου} αιώνα²²⁷. Κάτι τέτοιο προκύπτει από αναμνήσεις –μαρτυρίες Ηπειρωτών κατοίκων της περιοχής, μεγάλης ηλικίας, που συνέλεξε η φιλόλογος Ξανθοπούλου–Αργυρίου Παρασκευή.

Έτσι, σύμφωνα με την πρώτη μαρτυρία στο χωριό Χρυσόχωρι (Οργάντζιλαρ) που απέχει περί τα 4 χλμ. από την Χρυσούπολη – σε σπίτι που ανήκε στη Λαϊστινή οικογένεια Σαχρόνη–Σιούρη, σε έναν τοίχο του σπιτιού υπήρχε η χρονολογία “1826”. Ο εγγονός της οικογένειας Μιχάλης Σιούρης διαβεβαιώνει ότι το σπίτι κτίσθηκε από τον παππού της μητέρας του²²⁸.

Σύμφωνα με τη δεύτερη μαρτυρία, ο Θεμιστοκλής Βενέτης, ο οποίος γεννήθηκε στα 1890 από Λαϊστινούς γονείς στο χωριό Κεραμωτή βεβαίωσε ότι και ο παππούς του ήταν εγκατεστημένος εκεί, στο χωριό Κερεμετλί (το τούρκικο όνομα της Κεραμωτής), όπου εργαζόταν έχοντας στην κατοχή του φούρνο, μαγαζί και χάνι. Η Κεραμωτή ήταν από τότε, παραθαλάσσιο διαμετακομιστικό κέντρο με μεγάλη κίνηση. Ενδεικτικό της κίνησης αυτής ήταν το γεγονός ότι υπήρχαν τρεις φούρνοι και ανάλογα χάνια χωρίς όμως να διαμένουν στο χωριό πολλές οικογένειες²²⁹.

Ο Γεώργιος Παύλου σύμφωνα με την τρίτη μαρτυρία, κάτοικος Χρυσόχωριου, αναφέρει ότι οι πρόγονοι του ήρθαν από την Καστοριά γύρω στα 1778. Ο εν λόγω δεν είναι Λαϊστινός, αλλά παρατίθεται η μαρτυρία του προκειμένου να καταδείξουμε ότι ήδη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα υπήρξαν εγκαταστάσεις Βλάχων στην περιοχή, άρα οι Λαϊστινοί, στην μετανάστευ-

---

²²⁷ Π. Ξανθοπούλου – Αργυρίου και Γ. Αργυρίου, *Ερευνα για τον Ελληνισμό της επαρχίας Νέστου από τον 19^ο αιώνα μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους*, Χρυσούπολη 1976, σ. 5.

²²⁸ Την μαρτυρία αυτή επικαλείται και ο Karl Thede, καθηγητής του Πανεπιστημίου Munster της Γερμανίας σε άρθρο του που δημοσιεύθηκε στα *Λαϊστινά Νέα* 10 (1998) με τίτλο «Ο ρόλος των Λαϊστινών στην ίδρυση και ανάπτυξη της Χρυσούπολης Καβάλας»

²²⁹ Για τον Βενέτη και την εγκατάσταση του στην Κεραμωτή κάνει λόγο και ο Χ. Κοζαρίδης στο βιβλίο του με τίτλο *Επαρχία Νέστου, από τα ομηρικά χρόνια μέχρι το 1940*, Ξάνθη 2004, σ. 117

ση τους προς τον καζά του Σαρή Σαμπάν δεν επεδίωξαν μόνο ένα ασφαλές περιβάλλον διαβίωσης και επαγγελματικής δραστηριοποίησης, σε μια περιοχή που δεν τους ήταν άγνωστή, αλλά βρήκαν έστω και μικρούς πυρήνες ανθρώπων που μιλούσαν το ίδιο γλωσσικό ιδίωμα με αυτούς.

Τέλος στο σπίτι της οικογένειας Βαρώνα (ξενοδοχείο πριν από λίγα χρόνια), στη Χρυσούπολη, υπάρχουν δυο μαρμάρινες πλάκες με επιγραφές η πρώτη: «Αθαν. Α. Ράπτου και Γιαν. Χ Παπαγεωργίου, Ηπειρωτών 1886» και η δεύτερη γράφει «Οίκος Ιωάννου Χ. Παπαγεωργίου – Μπαρώνα 1905»

230 .

Θρησκευτική οργάνωση των νέων κατοίκων της περιοχής

Η ελληνορθόδοξη συνείδηση των Λαϊστινών δεν θα μπορούσε να δεχτεί την έλλειψη ναού, καθώς η εκκλησία του Καγιά Μπουνάρ (σημ. Πετροπηγή) δεν αρκούσε για να καλύψει τις θρησκευτικές τους ανάγκες, όχι μόνο λόγω του μεγέθους της, αλλά εξαιτίας των δυσκολιών της μετακίνησης από το Σαρή Σαμπάν προς το Καγιά Μπουνάρ. Το υποτυπώδες οδικό δίκτυο και η ύπαρξη παραπόταμων και ρεμάτων του Νέστου που διέσχιζαν την περιοχή έκαναν τη μετακίνηση προς το χωριό μια μικρή περιπέτεια²³¹.

---

²³⁰Για πρώτη φορά τεκμηριώνεται η ύπαρξη συγγενικών δεσμών των Λαϊστινών της Χρυσούπολης με οικογένειες Λαϊστινών που εγκαταστάθηκαν στην Θάσο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η οικογένεια Ζήδρου, με καταγωγή από τη Λάιστα, που εγκαταστάθηκε στον Θεολόγο της Θάσου, η οποία είχε συγγενικούς δεσμούς με την οικογένεια Ματζάρη, επίσης από την Λάιστα, που εγκαταστάθηκε στην Χρυσούπολη. Η έρευνα για το θέμα αυτό είναι σε εξέλιξη. (Σχετική και η εργασία μας για την ακμάζουσα κοινότητα Ηπειρωτών στην Θάσο που παρουσιάστηκε στο Συμπόσιο Θασιακών Μελετών τον Σεπτέμβριο του 2011).

²³¹Κ. Thede, *Ο ρόλος των Λαϊστινών...ο.π.*

Έτσι, για να καλύψουν τις θρησκευτικές τους ανάγκες οι πρώτοι 70 Λαϊστινοί Ηπειρώτες²³² κάτοικοι, ξεκίνησαν στις 12 Μαρτίου του 1884 το χτίσιμο του ναού του Αγίου Δημητρίου. Η ενθυμητική πλάκα στο καμπαναριό της εκκλησίας αναφέρει τα εξής: ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΣΑΡΙΣΑΜΠΙΑΝ 1884 Μαρτίου 12. Κάποια από τα ονόματα των Ηπειρωτών Λαϊστινών που συμμετείχαν στο κτίσιμο του ναού ήταν: 1) Καρπούζης, 2) Ράσας, 3) Ράπτης, 4) Χατζηγεωργίου, 5) Μπαρώνας ή Βαρώνας (όπως και είναι γνωστός στην περιοχή), 6) Παπαθανασίου, 7) Παπαντωνίου, 8) Μπόλας, 9) Ποάλας, 10) Πλατατάρης, 11) Σαχρόνης, 12) Νούσης, 13) Μόκας, 14) Δεβελέγκας, 15) Σιούρης, 16) Πάντος, 17) Παπαργύρης, 18) Γκόρδης, 19) Ζαβογιάννης, 20) Σαφαρίκας, 21) Μαντζάρης κ.α.²³³.

Για να γίνει πλήρως αντιληπτός ο θρησκευτικός ρόλος της παρουσίας των χριστιανών Λαϊστινών στην περιοχή, πρέπει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με το αριθ. 336/19-9-1904 έγγραφο του Υποπροξενείου Καβάλας προς το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας²³⁴ ο καζάς του Σαρή Σαμπάν είχε 20.349 οθωμανούς κατοίκους²³⁵. Η οικοδομή της εκκλησίας σε ζαγορί-

---

²³² Τα μέλη που αναφέρονταν στον ισολογισμό του Συνδέσμου των Λαϊστίων ήσαν εβδομήντα όπως αναφέρει η Π. Ξανθοπούλου – Αργυρίου και ο Γ. Αργυρίου, *Ο Ελληνισμός*, σ. 6.

²³³ Ο.π.

²³⁴ Π. Γεωργαντζής, *Προξενικά*, τ. Β', σ. 520

²³⁵ Οι σχέσεις των Ελλήνων με τους Οθωμανούς κατοίκους της περιοχής, ήσαν σε γενικές γραμμές, καλές, όπως μαρτυρούν οι απόγονοι των Λαϊστινών. Οι καλές σχέσεις αποτυπώνονται και σε σχετικά δημοσιεύματα εφημερίδων της εποχής με πιο χαρακτηριστικό το δημοσίευμα της εφημερίδας της Καβάλας *ΕΡΜΗΣ* και ειδικότερα στο 2^ο φύλλο της 20 Ιουλίου 1908, στο οποίο και υπάρχει σχετικό σχόλιο για την άφιξη των εκ Σαρή Σαμπάν διαδηλωτών με αφορμή την επανάσταση των Νεοτούρκων. Ειδικότερα αναφέρεται ότι πρόκριτοι της πόλης και μέγα πλήθος απλών ανθρώπων με Ελληνικές και Τουρκικές σημαίες κατευθύνονταν στην πόλη της Καβάλας με σκοπό να γιορτάσουν την επανάσταση των Νεότουρκων. Μαζί με το πλήθος, κατευθύνθηκαν προς την Καβάλα και ο τοπικός επίτροπος της επανάστασης λοχαγός Ταλχάτ Βέης και ο μητροπολίτης Ξάνθης με τον διοικητή του Σαρή Σαμπάν. Το πλήθος υποδέχθηκε στην είσοδο της πόλης ο Τούρκος διοικητής και πλήθος τοπικών αξιωματούχων.

σιο αρχιτεκτονικό ρυθμό, με κεραμίδια και πέτρες, τελείωσε σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα (σε μια βραδιά αναφέρουν οι απόγονοι των Λαϊστινών!!!), ενώ είχαν καταφέρει να μεταφέρουν και τρεις καμπάνες από τα Γιάννενα²³⁶. Για να αμβλύνουν τις αντιδράσεις των πολυάριθμων μουσουλμάνων της κωμόπολης είχαν ενημερώσει τις αρχές του τόπου ότι θα έκτιζαν απλώς ένα καινούργιο χάνι²³⁷. Οι αντιδράσεις των Οθωμανών κάμφθηκαν χάρη στην παρέμβαση του Αμέτ Εφέντη, τοπικού προύχοντα, με φιλελληνικά αισθήματα, κατά κάποιους, ή απλώς δωροδοκούμενου κατ' άλλους, ο οποίος φρόντισε να περιορίσει τις αντιδράσεις των μουσουλμάνων της περιοχής²³⁸. Πρόβλημα ωστόσο προέκυψε και με το χτύπημα της καμπάνας αλλά και πάλι η παρέμβαση του Αμέτ Εφέντη ηρέμησε την κατάσταση²³⁹.

Στο πρακτικό των εγκαινίων της εκκλησίας, που έγιναν το 1891, το οποίο και συντάχθηκε από τον Μητροπολίτη Ξάνθης Διονύσιο διαβάζουμε τα εξής: *“Προσκληθέντες παρά του εσναφίου των ενταύθα παρεπιδημούντων φιλοχριστιανών προς εγκαινιασμόν της νεοδημητού ιεράς εκκλησίας της σεμνυνομένης επ' ονόματι του Αγίου και ενδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου του μυροβλήτου και θαυματουργού και τον χριστιανικών αυτών ζήλον, επηνέσαντες, ελθόντες εκ της έδρας ημών Ξάνθης επετελέσαμεν σήμερον εν ευλάβεια και συρροή πλήθους χριστιανών τα ιερά ταύτης εγκαινία κατά την*

---

²³⁶ Ο Χρ. Κοζαρίδης στο βιβλίο του *Επαρχία Νέστου*, αναφέρει ότι η καμπάνα της εκκλησίας έγινε μέσα σε κάσες από κεριά, σ. 120.

²³⁷Κ. Thede, *Ο ρόλος των Λαϊστινών...ο.π.*

²³⁸ Η δράση του Αμέτ Εφέντη καταγράφεται και στο σχετικό άρθρο του Κ. Thede (ό.π.) αλλά και στη μελέτη των Π. Ξανθοπούλου – Αργυρίου και Γ. Αργυρίου για τον Ελληνισμό της Επαρχίας Νέστου.

²³⁹ Σύμφωνα με μαρτυρία του Προέδρου του Συλλόγου Ηπειρωτών Επαρχίας Νέστου Γκόρδη οι χριστιανοί που χτύπησαν την καμπάνα της εκκλησίας για πρώτη φορά, για να αποφύγουν την οργή των Τούρκων, αναζήτησαν καταφύγιο σε σπίτια ισχυρών Τούρκων παραγόντων στο Κινέζ (σημερ. Προάστειο) και εμφανίσθηκαν και πάλι όταν ηρέμησαν τα πράγματα και κάμφθηκαν οι αντιρρήσεις των Τούρκων.

επίσημον ημέραν του αντιπάσχα Κυριακήν του ενδόξου αποστόλου Θωμά και εις ένδειξιν εγένετο το παρόν πρακτικόν εν τω κώδικι τούτω.

Εν Σαρισαβανίω τη 28^η Απριλίου 1891 έτει.

Ξάνθης Διονύσιος αποφαινεται²⁴⁰."

Έτσι, αφού, μετά από αρκετές δυσχέρειες, οι Λαϊστινοί κατάφεραν να κτίσουν την εκκλησία τους κάλεσαν στη συνέχεια και το μητροπολίτη της Ξάνθης να την εγκαινιάσει. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός που συνέβη την Κυριακή του Πάσχα του 1906 όταν κατά την ακολουθία της δευτέρας Ανάστασης διαβάστηκε το ευαγγέλιο από σχισματικό – μη κληρικό - στη Βουλγαρική γλώσσα παρότι στην περιοχή δεν κατοικούσαν παρά ελάχιστοι πιθανόν σχισματικοί Βούλγαροι χριστιανοί και μάλιστα στα νεώτερα χρόνια. Το περιστατικό περιγράφει ο Υποπρόξενος της Ελλάδας στην Καβάλα Μαυρουδής, σε αναφορά του προς τον Υπουργό των Εξωτερικών Σκουζέ²⁴¹, στην οποία γίνεται μνεία και στα δημογραφικά δεδομένα της περιοχής:

Εκ Σαρί Σαμπάν του ομωνύμου καζά πληροφορούμαι ότι την Κυριακήν του Πάσχα κατά την τελετήν της δευτέρας Αναστάσεως ανεγνώσθη εντός του Ορθοδόξου Ναού το Ευαγγέλιον και Βουλγαριστί παρά τίνος σχισματι-

---

²⁴⁰ Αναδημοσίευση από τη μελέτη των Π. Ξανθοπούλου – Αργυρίου και Γ. Αργυρίου με τίτλο: *Έρευνα για τον Ελληνισμό*, σ. 6. Δυστυχώς όμως ο Κώδικας της Εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου δεν βρίσκεται πλέον στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου και από το 2009 αγνοείται η τύχη του. Η απώλεια του στέρησε από τους μελετητές της ιστορίας της Χρυσούπολης ένα πολύτιμο εργαλείο, καθώς σε αυτό υπήρξαν μαρτυρίες για την προκοπή του Ελληνικού στοιχείου του Σαρή Σαμπάν. Έτσι αναγκαστικά στην προσπάθεια να παρουσιάσουμε την εισφορά των Λαϊστινών στην ανάπτυξη της περιοχής αναδημοσιεύουμε από άλλες εργασίες αποσπάσματα από τον κώδικα αυτό.

²⁴¹ Αντίγραφο του συγκεκριμένου εγγράφου, όπως και άλλων εγγράφων του Υποπροξενείου Καβάλας υπάρχουν στα Γενικά Αρχεία του Κράτους στην Καβάλα. Φέρει αριθμό πρωτοκόλλου 1618, ελείφθη στο Υπουργείο Εξωτερικών στις 12 Μαΐου 1906 και είναι χαρακτηρισμένο ως εμπιστευτικό. Ο διευθυντής της υπηρεσίας κ. Λυκουρίνος Κυριάκος είχε την ευγενική καλοσύνη να μου επιτρέψει την πρόσβαση σε αυτό το αρχειακό υλικό, τμήμα του οποίου αποτελεί και το έγγραφο που μνημονεύουμε. Απόσπασμα αυτού έχει δημοσιευθεί στο βιβλίο του Χ. Κοζαρίδη, *Επαρχία Νέστου*, σ. 212.

κού μη κληρικού. Κατά τας αυτάς πληροφορίας εκ του πραξικοπήματος τούτου εντύπως δεν υπήρξεν όσον έδει ζωηρώς δυσάρεστος παρά τοις εκεί χριστιανοίς. Έσπευσα να ζητήσω δι' επιστολής λεπτομέρειας παρά του Μητροπολίτου Ξάνθης, όστις λαβών ήδη γνώσιν της επιβλαβούς και σκανδαλώδους ανοχής του ιερέως και των επιτρόπων του εν Σαρί Σαμπάν ναού θα έχει ήδη ελπίζω, προβή εις ανακρίσεις και τιμώρησιν των υπευθύνων, θέλω δε διαβιβάσει Υμίν δια του προσεχούς ταχυδρομείου την προς την επιστολήν μου ταύτην απάντησιν της Α. Σεβασμιότητας.

Ο καζάς Σαρί Σαμπάν μελετάται τελευταίως μετά ιδιαιτέρας προσοχής υπό του ενταύθα Υποπροξενείου, καθ' όσον γυμνός εις Χριστιανικόν πληθυσμόν προκαλεί και ελκύει προπαγανδιστικήν ενέργειαν, ην δέον να εξουδετερώση σκόπιμος κατεύθυνσις της ημετέρας Εθνικής εργασίας. Η επίσημος στατιστική ...σημειούσα επί ολικού αριθμού κατοίκων 22.093 χιλιάδων, τους Μουσουλμάνους εις 21.289 χιλ., τους Ρούμ εις 549 (Σ.Σ Εννοεί τους χριστιανούς κατοίκους του Καγιά Μπουνάρ (Πετροπηγή) και Σαρή Σαμπάν) και τους Βουλγάρους εις 225 ων, κατά ταύτην, ουδείς εντόπιος, είναι ολιγώτερον αποθαρρυντική...

Οι Βούλγαροι δεν είναι ως φέρονται εν τη Στατιστική – άπαντες παρεπίδημοι. Εις διάφορα χωριά του καζά ευρίσκονται εγκατεστημένοι 15 μωλοθροί και κηπουροί κτηματίαι και έλθοντες μετά των πολυμελών οικογενειών των εκ των χωρίων Νεστράμ και Κορνίτσης της Καστορίας. Σχισματικοί κατοικούσι τον καζά εν όλω 50, περίπου, ων οι 25 εκ Θράκης θεωρούνται επί του παρόντος ως προσωρινώς διαμένοντες....

Η συνεισφορά των Λαϊστινών στα εκπαιδευτικά πράγματα της περιοχής

Η κατάσταση της εκπαίδευσης σε ό,τι αφορά βέβαια τα ελληνικά γράμματα ήταν δραματική πριν από την ενίσχυση του ελληνικού στοιχείου της περιοχής από τους εκ Λαϊστής Ηπειρώτες, αλλά και κατά τα πρώτα

χρόνια της εγκατάστασης τους, αφού όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως το μόνο αμιγώς ελληνικό χωριό που υπήρχε ήταν το Καγιά Μπουνάρ²⁴², σύμφωνα με την στατιστική απογραφή που διενήργησε το Υποπροξενείο Καβάλας στις 30 Δεκεμβρίου 1885²⁴³. Από έγγραφο της Επιτροπής προς Ενίσχυση της Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας, με αριθ. πρωτ. 320/8-8-1896, προκύπτει ότι για το σχολικό έτος 1896 -1897 τα σχολεία του Σαρή Σαμπάν και του Καγιά Μπουνάρ χρηματοδοτούνταν με έξι οθωμανικές λίρες έκαστο²⁴⁴, ενώ το ίδιο ποσό λαμβάνουν και κατά τα έτη 1899 -1900, όπως προκύπτει από σχετικό έγγραφο του Υποπροξενείου Καβάλας²⁴⁵. Η αναφορά του επιθεωρητή της εκπαίδευσης Σάρου δυστυχώς περιγράφει με τα μελανότερα χρώματα την κατάσταση, καθώς κατά το 1906, τόσο στο Καγιά Μπουνάρ όσο και στο Σαρή Σαμπάν έχουμε κτίρια ακατάλληλα για σχολεία αλλά και διδασκάλους οι οποίοι δεν είναι σε θέση να προάγουν σε καμία περίπτωση την εθνική συνείδηση των μικρών μαθητών της περιοχής²⁴⁶.

Οι ετήσιες σχολικές συνδρομές της προξενικής Περιφέρειας Καβάλας (τα σχολεία δηλαδή που χρηματοδοτούσε το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, δια μέσου του Υποπροξενείου Καβάλας) για το σχολικό έτος 1904 -1905 ήταν και για το Καγιά Μπουνάρ και για το Σαρή Σαμπάν δύο οθωμανικές λίρες, η χαμηλότερη ενίσχυση της εν λόγω προξενικής περιφέρειας ²⁴⁷ και μειωμένη σε σχέση με τα σχολικά έτη 1896-1897 και 1899-1900.

---

²⁴²Για το Καγιά Μπουνάρ το οποίο αναφέρεται ως χριστιανικό χωριό υπάρχει το αριθ. 266/19-7-1876 έγγραφο του Υποπροξενείου Καβάλας στο οποίο και αναφέρει επί λέξει τα εξής ο υποπρόξενος "χριστιανικό χωρίον ευρίσκεται παντόθε απειλούμενον να καταστραφή παρά των γειτονικών οθωμανικών χωρίων...".

²⁴³ Χ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστον*, σ. 202.

²⁴⁴ Ο.π., σ. 206.

²⁴⁵ Ο.π., σ. 207.

²⁴⁶ Π. Γεωργαντζής, *Προξενικά...*, τ. Γ', σ. 467

²⁴⁷ Ο.π...,

Παρά την ελλιπή χρηματοδότηση οι κάτοικοι της περιοχής κατάφεραν τη δεύτερη δεκαετία και πάντως πριν από την έλευση των προσφύγων το 1922 να κτίσουν σχολείο στο χώρο μπροστά από την Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, καθώς η αίθουσα στο χάνι του Παπαθανασίου δεν αρκούσε για να καλύψει τις ανάγκες των μαθητών.

Αξίζει εδώ να αναφέρουμε ότι περί το 1891 αποφασίστηκε η ίδρυση στο Σαρή Σαμπάν (Χρυσούπολη) Ημιαστικής Σχολής για την οποία δεν έχουμε όμως αναφορές αν λειτούργησε ποτέ ή όχι. Ο Κανονισμός της σχολής αυτής ωστόσο διασώθηκε και αναφέρει τα εξής²⁴⁸:

“Κανονισμός Ημιαστικής Σχολής Σαρισαβανίου

Α^{ον}: Συνίσταται αδελφότης υπέρ διατηρήσεως της σχολής εις ην θα συνεισφέρει έκαστο μέλος αυτής ετησίως ότι προαιρεείται ευχαρίστως και απαραβιάστως τον οβολόν του και θα υπογράψει ιδιοχείρως έκαστος εν τω κώδικι της σχολής.

Β^{ον}: Τα εν τω παρόντι κώδικι υπογραμμένα μέλη άτινα συνεισφέρουσι είτε ετησίως είτε εφάπαξ, έχουσι το δικαίωμα να συνέρχονται κατά την λήξιν του έτους της εφορίας και εκλέγωσιν νέαν εφορίαν.

Γ^{ον}: Τα εκλεγόμενα μέλη θα ώσι κατά το μάλλον και ήττον ευπαίδευτα και ευνπόληπτα θα διαρκή ο διορισμός και ο χρόνος της εφορίας επί έν έτος.

Δ^{ον}: Της εφορίας πενταμελούς ούσης και ανεξαρτήτου συνάμα εις ότι πράξη κατά το διάστημα του έτους ουδείς εκ των μελών της αδελφότητος δύναται να επέμβη.

Ε^{ον}: Εισιτήρια των ευπορούντων μαθητών θα είναι μια λίρα οθωμανική, των δε απόρων και ορφανών δωρεάν.

Στ^{ον}: Αν οι κατά καιρόν έφοροι εγκρίνωσι προσθήκας τίνας όπως προσθέσωσιν εν τω παρόντι κανονισμώ περι βελτιώσεως της Σχολής θα έχωσι το δικα-

---

τ. Β', σ. 505.

²⁴⁸ Π. Ξανθοπούλου – Αργυρίου και Γ. Αργυρίου, *Ο Ελληνισμός*, σ. 7.

ίωμα να προσθέτωσιν άνευ της εγκρίσεως της αδελφότητος αν δε θέλωσιν αφαιρέσωσι δεν θα έχωσι το δικαίωμα άνευ της εγκρίσεως της αδελφότητος.

Z^{ov}: Οι λαμβάνοντες μετά τας εξετάσεις μαθηταί ενδεικτικά υποχρεούνται να πληρώνωσι ήμισι μετζίτιον αργυρούν έκαστος.

Όθεν συνετάχθη ο ρηθείς κανονισμός υπογραφείς υπό των μελών της εφορίας και επικυρωθείς υπό του Αρχιερατικού επιτρόπου εν Σαρισαβάνιω εν μήνι Ιουλίω 1891.

Οι έφοροι

Οικονομίδης, Μανόλης Μιχάλης, Αθανάσιος Μούσιος, Νικόλαος Παπαθανασίου, Ρίζος Βασιλείου

Ο Αρχιερατικός επίτροπος του Αγίου Ξάνθης

Παπακωνσταντίνου Σακελλάριος επιβεβαιοί"

Από τον παραπάνω «Κανονισμό» μαθαίνουμε για την ίδρυση φιλεκπαιδευτικής αδελφότητας με στόχο την ίδρυση της Ελληνικής Σχολής. Δυστυχώς δεν γνωρίζουμε περισσότερα για την οργάνωση και δράση της αδελφότητας αυτής, ούτε φυσικά για το χρονικό διάστημα λειτουργίας της. Ωστόσο, δεν θα ήταν αυθαίρετο το συμπέρασμα ότι οι Λαϊστινοί του Σαρή Σαμπάν προκειμένου να δώσουν ελληνική αγωγή στα παιδιά τους και να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τόσο τη ρουμάνικη²⁴⁹, όσο και τη βουλγάρικη προπαγάνδα, έβαλαν βαθιά το χέρι στην τσέπη προκειμένου να ιδρύσουν σχολείο, να το συντηρήσουν, να πληρώνουν τα έξοδα του διδασκάλου, αλ-

---

²⁴⁹Για την Ρουμανική προπαγάνδα και την προσπάθεια δημιουργίας "Κουτσοβλάχικου Ζητήματος" έχει γράψει και ο αείμνηστος Ευάγγελος Αβέρωφ – Τοσίτσας στο έργο του με τίτλο: *Η Πλευρά του Κουτσοβλάχικου Ζητήματος*, Ίδρυμα Ευάγγελου Αβέρωφ – Τοσίτσας, Τρίκαλα ³1992. Αξίζει πάντως να αναφερθεί ότι η Ρουμάνικη προπαγάνδα στην Λάιστα συνάντησε τη σφοδρή αντίδραση των κατοίκων του χωριού και εξαιτίας αυτής, δεν τόλμησαν να προχωρήσουν στην ίδρυση σχολείου στο χωριό αυτό. Το ερέθισμα για τη μελέτη του έργου του Αβέρωφ –Τοσίτσας δόθηκε ύστερα από τη μελέτη του συγγράμματος του Μ. Τρίτου, με τίτλο: *Εθνικά θέματα σχετιζόμενα με τις χώρες τις χερσονήσου του Αίμου*, Θεσσαλονίκη.

λά και να κτίσουν στη συνέχεια νέο σχολείο για να καλύψουν τις αυξημένες ανάγκες για τη μόρφωση των παιδιών τους.

Οικονομική δραστηριότητα των Λαϊστινών στο Σαρή Σαμπάν

Ο τόπος που βρίσκεται σήμερα η Χρυσούπολη, ήταν ο ενδιαμέσος σταθμός του δρόμου που οδηγούσε από την Καβάλα προς την Ξάνθη. Για τους ταξιδιώτες της τότε εποχής ήταν απαραίτητη η ύπαρξη χανίων, δηλαδή κατάλληλων εγκαταστάσεων ξεκούρασης και ανεφοδιασμού. Το γεγονός αυτό οδήγησε τους Λαϊστινούς να στραφούν σε δραστηριότητες εμπορικές και υποστηρικτικές ακριβώς αυτής της σημαντικής θέσης του Σαρή Σαμπάν, ως ενδιαμέσου σταθμού, δημιουργώντας χάνια²⁵⁰ κάποια από τα οποία διατηρήθηκαν στην πόλη μέχρι το 1955. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τα χάνια του Βαρώνα, του Παπαθανασίου, του Κοκόνουγλου, του Μάντζαρη, του Μέρτζου, του Σαρίκα, ενώ χάνι υπήρχε και δίπλα στο χάνι του Βαρώνα με είσοδο από πελεκητή πέτρα²⁵¹.

Πολλοί Λαϊστινοί δούλευαν μαγαζιά με τριπλή ιδιότητα, δηλαδή φούρνος – ταβέρνα – χάνι γεγονός το οποίο, τα χρόνια εκείνα, αποτελούσε χαρακτηριστικό συνδυασμό επαγγελματικής δραστηριότητας²⁵². Χαρακτη-

---

²⁵⁰ Σχετική και η αναφορά του Π. Γεωργαντζή, στο βιβλίο του με τίτλο: *Συμβολή εις την ιστορίαν της Ξάνθης*, εκδ. Σπανίδης, Ξάνθη 1990, σ. 138 όπου αναφέρει επί λέξει: *Με την έναρξιν του ΙΘ' αιώνος (1807) ...εν τω μεταξύ λόγω της τεράστιας ζητήσεως των περιβόητων καπνών της περιοχής, άρχισε να κατακλύζεται υπό Ηπειρωτών και Μακεδόνων οι οποίοι φεύγοντες την στυγνήν καταπίεσιν του Αλή Πασά των Ιωαννίνων ήλθον και εγκαταστάθηκαν εις Ξάνθη και Γεννισέαν και δια της διακρινούσης αυτούς οικονομίας και εργατικότητας, ήρχισαν να οικοδομούν μύλους, πανδοχεία και άλλα καταστήματα. Αυτό φυσικά ίσχυσε και σε άλλες περιοχές στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σύμφωνα δε με τη Θ. Χατζηγεωργίου η οποία και συνέγραψε τη λαογραφική μελέτη: *Η αποδημία των Ηπειρωτών*, Ηπειρώτικη Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1958, σ. 63 κ.ε., όπου υπήρχαν Χάνια σε όλη την αυτοκρατορία αυτά είχαν ιδρυθεί από Ηπειρώτες.*

²⁵¹ Χρ. Κοζαρίδης, *Επαρχία Νέστου*, σ. 117.

²⁵² Σύμφωνα με την άποψη του Π. Γεωργαντζή αρχικός πόλος έλξης των Λαϊστινών για να εγκατασταθούν στο Σαρή Σαμπάν ήταν το μεγάλο παζάρι που γίνονταν κάθε Τετάρτη

ριστικό της συνέχειας των επαγγελματικών δραστηριοτήτων των ανθρώπων αυτών είναι το γεγονός ότι κάποιες επιχειρήσεις εξακολουθούν να λειτουργούν, ακόμα και σήμερα, στη Χρυσούπολη όπως το αρτοποιείο ΗΠΕΙΡΟΣ της οικογένειας Τοπάλη. Μάλιστα, ο πρόγονος τους αγόρασε τον φούρνο από Τούρκο κάτοικο της περιοχής, συνεπώς η ιστορία του μαγαζιού, ως αρτοποιείου, είναι ιστορία τουλάχιστον δυο αιώνων.

Ο Ν. Σχινάς περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα αναφέρει στο Σαρή Σαμπάν 3 χάνια χωρούντα ανά 100 κτήνη και 150 άνδρας, έχοντας αποθήκας προς διατροφή των ανωτέρω κτηνών, χόρτου μεν δια δύο μήνας, κριθής δε επί δεκαήμεριαν...²⁵³. Όσοι από αυτούς δεν δούλευαν στα χάνια, συνέχισαν να ασχολούνται με τις παραδοσιακές επαγγελματικές ασχολίες που είχαν στη Λάιστα, όπως υφαντά, γαλακτοκομικά, χωράφια, φρούτα. Κτηνοτρόφοι δεν υπήρχαν αρκετοί στη Λάιστα οπότε και δεν ασχολήθηκαν με την κτηνοτροφία²⁵⁴. Αρκετοί επίσης δούλεψαν και σε νερόμυλους ή έκτισαν δικούς του δίπλα σε παραπόταμους στο Νέστο, στο Χρυσοχώρι και στο Προάστειο. Για την οικονομική δραστηριότητα και την κοινοτική οργάνωση των Λαϊσ-

---

ενώ την Κυριακή του Θωμά, λάμβανε χώρα μεγάλη γεωργοκτηνοτροφική πανήγυρι. Αυτό ακριβώς το παζάρι ισχυρίζονται τοπικοί ερευνητές, υπήρξε πόλος εγκατάστασης των Ηπειρωτών που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή και δημιούργησαν τα πρώτα καταστήματα, παντοπωλεία, χάνια και φούρνους. Ωστόσο, από συζητήσεις με τους απογόνους των Λαϊστινών μου ανέφεραν ότι αυτό που τους έλκυσε στην περιοχή ήταν το γεγονός ότι ο ποταμός Νέστος ήταν συχνά πλημμυρισμένος, με αποτέλεσμα οι ταξιδιώτες προς τα ανατολικά να αποκλείονται στην περιοχή της Χρυσούπολης και να αντιμετωπίζουν πρόβλημα διαμονής και διατροφής. Αυτές τις ανάγκες λοιπόν ήρθαν να καλύψουν οι Λαϊστινοί με το «τρίπτυχο» χάνι, φούρνος, μπακάλικο. Θεωρούμε ότι αυτό το γεγονός αποτελούσε ισχυρό κίνητρο εγκατάστασης σε μια περιοχή που δεν υπήρχαν άλλοι Έλληνες, πλην των κατοίκων του Δουκαλίου, και η οποία όμως μαστίζονταν από την ελονοσία. Επιπροσθέτως η οικονομία της περιοχής λόγω της καλλιέργειας του καπνού ήταν ακμάζουσα καθιστώντας την όποια επαγγελματική ενασχόληση στον τομέα των υπηρεσιών ιδιαίτερα επικερδή.

²⁵³ Π. Ανδρουδής, *Χάνια και Καραβάν – Σεράγια στον Ελλαδικό χώρο και στα Βαλκάνια*, έκδοση Πολιτιστική Ολυμπιάδα-Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού Α.Ε, Αθήνα, σ. 20 κ.ε.

²⁵⁴ Κ. Thede, «Ο ρόλος των Λαϊστινών...ο.π.

τινών στη νέα τους πατρίδα η εφημερίδα Νέα Αλήθεια σε δημοσίευμα της αναφέρει χαρακτηριστικά:

Εις τετράωρον από της Καβάλας κείται το Σαρή-Σαμπάν εν ω εδρεύει υποδιοικητής και κατοικείται μόνο υπό των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών, ολίγων Μωαμεθανών και ορθοδόξων οικογενειών εκ Λαϊστής της Ηπείρου. Εν αυτώ δε γίνεται εβδομαδιαία αγορά εις ην κατέρχονται οι κάτοικοι 60 περίπου Μωαμεθανικών καπνοπαραγωγικών χωριών, των ομογενών Λαϊστής κατεχόντων το εμπόριον.

Κατά το 1884 οι φιλογενείς Λαϊστινοί ανίδρυσαν ιερόν ναόν τιμώμενον επ'ονόματι του μεγαλομάρτυρος Αγίου Δημητρίου, διατηρούντες ιερέα όστις περιερχόμενος και τα πέριξ χωρία μεταδίδει εις τους πιστούς τα φώτα της Ορθοδόξου θρησκείας, συντηρούντες και ελληνικήν σχολήν μεθ'ενός διδασκάλου.

Προς αξιοπρεπή συντήρησιν και βελτίωσιν των ιερών και εκπαιδευτικών τούτων καθιδρυμάτων οι φιλογενείς Λαϊστινοί συνέστησαν Ελληνικόν Πατριωτικόν Σύνδεσμον εις ον ενεγράφησαν μέλη άπαντες εν Σαρή Σαμπάν και τοις πέριξ διεσκορπισμένοι Λαϊστινοί και εν Καβάλλα τοιούτοι, όστινος τα εγκαίνια γενήσονται κατ' αυτά.

Επισκεφθείς και ιδών εκ του σύνεγγυς τα φιλογενή και φιλόμουσα αισθήματα των Λαϊστινών Σαρή Σαμπάν σπένδω και δημοσία να συγχαρώ αυτούς²⁵⁵.

---

²⁵⁵.Εφημερίδα Νέα Αλήθεια - «Σαρή Σαμπάν- Σύνδεσμος Λαϊστέων», Κυριακή 5-4-1909/3.

Η συνεισφορά των Λαϊστινών κατά τον Μακεδονικό Αγώνα

Για τη συνεισφορά των Λαϊστινών του Σαρή Σαμπάν, κατά τον Μακεδονικό Αγώνα, καταβλήθηκε προσπάθεια να συγκεντρωθεί υλικό από προφορικές μαρτυρίες αλλά και γραπτές αναφορές ερευνητών γύρω από την ιστορία της περιοχής. Στο ερώτημα πολλών αν υπήρξε εδώ στην περιοχή Μακεδονικός Αγώνας ή αν υπήρξε έστω και περιορισμένη δράση Μακεδονομάχων στην περιοχή, η απάντηση είναι ότι, όπως προκύπτει από τα επίσημα έγγραφα του Υποπροξενείου Καβάλας, τα οποία και αναφέραμε παραπάνω και στην περιοχή αυτή έδρασε η Βουλγάρικη, αλλά και η Ρουμάνικη προπαγάνδα.

Ο μικρός αριθμός Ελλήνων δεν αποτέλεσε εμπόδιο για κάποιους να δραστηριοποιηθούν διακινώντας οπλισμό, είτε από το λιμάνι της Κεραμωτής προς την Καβάλα και την Ξάνθη είτε από το δέλτα του Νέστου²⁵⁶. Τέλος το μεγάλο παραποτάμιο δάσος του Νέστου, το μεγαλύτερο των Βαλκανίων, μέχρι την καταστροφή του τις δεκαετίες του '50 και του '60, αποτελούσε το ιδανικό καταφύγιο για όσες ομάδες ήθελαν να ξεφύγουν από τα καταδιωκτικά αποσπάσματα των Τούρκων.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Μιχάλη Πούλιου, ο οποίος γεννήθηκε το 1899 στο Καγιά Μπουνάρ (σημ. Πετροπηγή), Μακεδονομάχοι με τον χαρακτηριστικό μαύρο σκούφο και τον κίτρινο σταυρό, έρχονταν στο χωριό τους από το Πράβι (σημ. Ελευθερούπολη), κουβαλώντας όπλα στους Έλ-

---

²⁵⁶ Οι πρώτοι που ανέφεραν για τον Μακεδονικό Αγώνα στην περιοχή μας, ήταν οι καθηγητές μου Π. Ξανθοπούλου – Αργυριού και Γ. Αργυρίου, στην μελέτη τους *Ο Ελληνισμός*, σ. 9. Ειδικότερα αναφέρουν ότι όταν ιδρύθηκε το Κέντρο Καβάλας για τον Μακεδονικό Αγώνα, δεν έμειναν άπραγοι οι λίγοι Έλληνες της περιοχής. Αρχισε η διαφώτιση και η οργάνωση τους ενάντια στη δράση των Βουλγάρων κομιτατζήδων. Προμηθεύονταν όπλα τύπου «Γκρά» πληρώνοντας το ποσό των πέντε οθωμανικών λιρών το καθένα. Μάλιστα, ο Γεώργιος Κουτσούμπαλης, ιδιοκτήτης καφεενείου, πιάστηκε από τους Τούρκους να διακινεί όπλα και τιμωρήθηκε με ανελέητο ξυλοδαρμό, σε σημείο να κινδυνεύσει η ζωή του.

ληνες του χωριού²⁵⁷. Σε αυτήν την εθνική προσπάθεια των υπόδουλων Ελλήνων πρωτοστατούσε ο αρχιδιάκονος του μητροπολίτη Δράμας Χρυσόστομου Καλαφάτη (μετέπειτα Σμύρνης) Χρυσόστομος Χατζησταύρου, μετέπειτα μητροπολίτης Καβάλας και εν συνεχεία αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος. Ο «καπετάν Θεμιστοκλής», όπως ονομαζόταν, φιλοξενήθηκε πολλές φορές από την οικογένεια Παπαντωνίου, στις κρυφές επισκέψεις του στο Σαρή Σαμπάν, όπως βεβαιώνεται από την Βασιλική Παπαντωνίου και της τα είχε αφηγηθεί ο πεθερός της Ι. Παπαντωνίου. Από ομολογία του ίδιου του μητροπολίτη, αργότερα, στον Χαράλαμπο Κιρκασιάδη, μαθαίνουμε ότι η δράση του έφτανε πέρα από το ποτάμι του Νέστου μέχρι και τα Άβδηρα. Μάλιστα μια φορά, ανέφερε, κινδύνεψε να πνιγεί στα ορμητικά νερά του ποταμού Νέστου, όταν θέλησε να περάσει στην απέναντι όχθη του ποταμού και να συνεχίσει την πορεία του προς Ξάνθη²⁵⁸.

Σύμφωνα με τον Γιώργο Μέρτζιο²⁵⁹, στα σπίτια των αδερφών Παπαθανασίου στην Κεραμωτή και την Χρυσούπολη εισήχθησαν και φυλάχθηκαν κοντόκανοι «γκράδες», όμως η εισαγωγή προδόθηκε στους Τούρκους και ο Κώστας Παπαθανασίου σύρθηκε στις τουρκικές φυλακές. Απελευθερώθηκε μετά από αρκετά βάσανα και αρκετές δωροδοκίες σε Οθωμανούς αξιωματούχους. Τέλος η θυσία του Θεόδωρου Σαχρόνη²⁶⁰ ο οποίος πλήρωσε με την ίδια του της ζωή την φιλοπατρία του, αποτελεί μαζί με τις παρα-

---

²⁵⁷ Π. Ξανθοπούλου – Αργυριού και Γ. Αργυρίου, *Ο Ελληνισμός*, σ. 6.

²⁵⁸ *Ο.π.*, σ. 3.

²⁵⁹ Γ. Μέρτζιος, *Λάϊστα*, σ. 30.

²⁶⁰ Π. Γεωργαντζής, «Ο Ελληνισμός της περιοχής Νέστου κατά τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα», *Πρακτικά Σεμινάριου τοπικής ιστορίας, Δήμος Καβάλας, Καβάλα 2010*.

πάνω αναφορές τεκμήριο, ότι όχι μόνο υπήρξε δραστηριοποίηση την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα αλλά και ότι υπήρξαν και θύματα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'

Καστέλλης Μαργαρίτης, ένας διαπρεπής Λαϊστίνος μουσικοσυνθέτης που γεννήθηκε στη Χρυσούπολη

Γεννήθηκε το 1907 στη Χρυσούπολη. Ο πατέρας του είχε μεταναστεύσει εκεί από την Λάϊστα και ασχολούνταν με το επάγγελμα του τσαγκάρη. Πέθανε όταν ο Μαργαρίτης ήταν 10 χρονών. Τότε τον μικρό Μαργαρίτη τον έστειλαν στα Γιάννενα, στο ορφανοτροφείο «Γ. Σταύρου». Στο ορφανοτροφείο αρχίζει να ασχολείται με τη μουσική και μαθαίνει όργανα της μπάντας.

Στο στρατό το 1927 γίνεται λόγω της κλίσης του στη μουσική, μόνιμος επιλοχίας μουσικός. Μετατίθεται στην Αθήνα και σπουδάζει μουσική με τον Μανώλη Καλομοίρη που τον επηρεάζει πολύ.

Το 1928 δημιουργεί την πρώτη του σύνθεση «Βουνοπλαγιές του Ζαγορίου» με συρραφή σκοπών από Ηπειρώτικα τραγούδια.

Το 1939 δίνει εξετάσεις για ανθυπολοχαγός και έρχεται πρώτος. Βρίσκεται συχνά στην Αθήνα αλλά και στην επαρχία, στη Λάρισα, στα Τρίκαλα και αλλού. Στη στρατιωτική του εξέλιξη φθάνει στο βαθμό του αντισυνταγματάρχη της στρατιωτικής μουσικής, βαθμό που δημιουργήθηκε αποκλειστικά για αυτόν. Στο τέλος γίνεται αρχιμουσικός του Επιτελείου παίρνοντας τον ανώτερο τίτλο: Γενικός Επιθεωρητής Στρατιωτικών Φιλαρμονικών.

Το 1953 καταφέρει και δημιουργεί ορχήστρα και στην ΕΙΡΤ και την μετέπειτα ΥΕΝΕΔ.

Το 1959 κατά το φεστιβάλ στρατιωτικών φιλαρμονικών του ΝΑΤΟ στο Μπάρι της Ιταλίας με την ευκαιρία του Τουριστικού «Μαρς» του Μπάρι, πήρε το Α' βραβείο με τον «Σταυραητό» του Κ. Κρυστάλλη, που ο ίδιος ο Μ. Καστέλλης είχε μελοποιήσει. Ο Λαϊστίνος Μ. Καστέλλης κατόρθωσε να πάρει το χρυσό βραβείο αφού η μπάντα του συναγωνίσθηκε η στρατιωτική του μπάντα με άλλες αξιόλογες μπάντες όπως των Η.Π.Α, της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Μ. Βρετανίας. Μετά τη βράβευση ο Μ. Καστέλλης με τη μπάντα του παρελαύνει στην κεντρική οδό του Μπάρι, χειροκροτούμενος από τους Ιταλούς.

Στον Καστέλλη χρωστάμε την πιο σωστή εκτέλεση του Εθνικού μας Ύμνου καθώς όπως ακούγεται τώρα είναι δικό του γράψιμο.

Το 1962 διορίζεται στο Εθνικό Ωδείο καθηγητής ενοργάνωσης.

Το 1966 τον καλούν στην Κεφαλονιά για να οργανώσει και να μελετήσει μουσικούς των πνευστών οργάνων. Έτσι ιδρύθηκε η μπάντα της Κεφαλονιάς.

Το 1967 ένα ατύχημα και μια πάθηση του σπονδύλου τον οδηγούν στο Νοσοκομείο για εγχείρηση.

Το 1969 εξακολουθεί να διδάσκει στο Εθνικό Ωδείο.

Το 1972 πέθανε στην Αθήνα.

Ο Μ. Καστέλλης θεωρήθηκε σαν ένας από τους εξοχότερους ενορχηστρωτές της Ευρώπης. Από τους κριτικούς μουσικής θεωρήθηκε, και όχι άδικα, ως ο Κρυστάλλης της μουσικής, για το πηγαίο και καθαρά ελληνικό στοιχείο της μουσικής του με περισσότερες από 80 συνθέσεις.

(αναδημοσιεύθηκε από το βιβλίο του φίλου Γιώργου Μέρτζιου με τίτλο *Λάιστα Ζαγορίου Ιωαννίνων*, Θεσσαλονίκη 1991)

**Πίνακας με ονόματα Λαϊστινών που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του
καζά Σαρή Σαμπάν**

α/α	Επώνυμο	Όνομα	Πατέρας	Μητέρα	Κατοικία	Ημ. Γεν.
1	Αντότσου	Άννα	Ιωάννης	Σταματία	Πέρονη	08/04/1886
2	Αντότσου	Ιωάννης		Άννα	Πέρονη	12/06/1862
3	Αντότσου	Σταματία	Αθανάσιος	Μαρία	Πέρονη	25/03/1864
4	Βαρώνα	Σουλτάνα	Χρήστος	Ευσταθία		11/02/1909
5	Βαρώνας	Ιωάννης	Χρήστος	Σουλτάνα	Χρυσ/λη	06/10/1900
6	Βενέτης	Αθανάσιος	Νικόλαος	Χαρίκλεια	Θες/νίκη	14/02/1879
7	Γκόρδης	Μαργαρίτης	Στέργιος	Καλλιόπη	Χρυσ/λη	26/11/1873
8	Γκόρδης	Πολυχρόνης	Αθανάσιος	Μαρία	Χρυσ/λη	19/12/1897
9	Γουβίτσας	Ιωάννης	Δημήτριος		Χρυσ/λη	19/10/1873
10	Γούδας	Αθανάσιος	Μιχαήλ	Καλλιόπη	Δράμα	16/03/1903
11	Δαμακίδου	Σουλτάνα	Μιχαήλ	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	20/01/1904
12	Δεβελέγκας	Ιωάννης	Στυλιανός	Σταματία	Χρυσ/λη	07/03/1882
13	Διαμαντής	Εμμανουήλ	Ιωάννης	Σύρμω	Χρυσ/λη	16/08/1895
14	Δόρδη	Μαρία	Παναγιώτης		Καβάλα	15/07/1895
15	Δόρδης	Ιωάννης	Μιχαήλ	Γιαννούλα	Καβάλα	11/03/1889
16	Καπετάνη	Σταματία	Εμμανουήλ	Χαρίκλεια	Ερατεινό	16/02/1910
17	Καπετάνης	Αντώνιος	Ιωάννης	Μαρία	Ερατεινό	09/06/1897
18	Καπετανόπουλος	Αθανάσιος	Ιωάννης	Σουλτάνα	Καβάλα	10/09/1916
19	Καπετανόπουλος	Ιωάννης	Χρήστος	Μαρία	Χρυσ/λη	04/08/1883
20	Λαζάρου	Γεώργιος	Ιωάννης	Σταματία	Χρυσ/λη	06/06/1884
21	Λεοντιάδης	Χρήστος	Αντώνιος	Σουλτάνα		10/04/1890
22	Μαντζάρη	Σύρμω	Στυλιανός		Χρυσ/λη	25/10/1894
23	Μόκα	Δέσποινα	Ιωάννης	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	13/06/1903
24	Μόκα	Σταματία	Ιωάννης	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	25/08/1909
25	Μόκα	Χαρίκλεια	Αθανάσιος	Αναστασία	Χρυσ/λη	10/11/1880
26	Μόκας	Ιωάννης	Νικόλαος	Δέσποινα	Χρυσ/λη	21/04/1870
27	Μπακόπουλος	Ιωάννης	Θεοδόσιος	Άννα	Πέρονη	04/11/1915
28	Μπακοπούλου	Άννα	Ιωάννης	Σταματία	Πέρονη	08/04/1886
29	Μπακοπούλου	Μαρίκα	Θεοδόσιος	Άννα	Πέρονη	29/05/1912
30	Νικολαΐδης	Δημήτριος			Χρυσ/λη	13/09/1862
31	Νότας	Αντώνιος	Γεώργιος	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	12/03/1882
32	Νούση	Χαρίκλεια	Στέργιος		Χρυσ/λη	23/04/1912
33	Νούσης	Γεώργιος	Δημήτριος	Σταματία	Χρυσ/λη	26/01/1901
34	Νούσης	Ιωάννης	Εμμανουήλ	Σταματία	Χρυσ/λη	12/12/1880
35	Πάντος	Ιωάννης	Πανταζής	Χρυσή		13/10/1903
36	Πάντος	Πανταζής	Ιωάννης	Χαίδω	Χρυσ/λη	04/10/1867
37	Παπαθανασίου	Αθανάσιος	Μιχαήλ	Μαρία	Χρυσ/λη	13/05/1898
38	Παπαθανασίου	Μιχαήλ	Νικόλαος	Χρυσή	Χρυσ/λη	05/04/1887
39	Παπαντωνίου	Μαργαρίτης	Ιωάννης	Χρυσούλα	Χρυσ/λη	17/01/1896
40	Παπαποστόλου Λαμπράκη	Δέσποινα	Νικόλαος			20/06/1898
41	Παπαποστόλου Λαμπράκης	Σωκράτης	Απόστολος	Δέσποινα		12/03/1882
42	Παπαργύρης	Δημήτριος	Εμμανουήλ	Χαρίκλεια		01/12/1907
43	Παπαργύρης	Εμμανουήλ	Νικόλαος	Χαίδω	Λάιστα	07/04/1870
44	Παπαργύρης	Μιχαήλ	Εμμανουήλ	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	14/08/1914
45	Παπαργύρης	Νικόλαος	Εμμανουήλ	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	01/08/1905
46	Παπαργυρίου	Μιχαήλ	Γεώργιος	Σουλτάνα	Χρυσ/λη	14/08/1880
47	Πατρόπουλος	Αθανάσιος	Αναστάσιος	Σύρμω	Χρυσ/λη	04/05/1887
48	Πετρά	Μαρίκα	Θεοδόσιος	Άννα	Πέρονη	29/05/1912
49	Πλατάρης	Εμμανουήλ	Ζήσης	Μαρία	Χρυσ/λη	14/08/1872
50	Ράπτης	Κων\νος	Δημήτριος	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	12/05/1880
51	Σαφαρικά	Σουλτάνα	Εμμανουήλ	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	05/09/1879

52	Σαφαρίκας	Αντώνιος	Αδάμ	Σταματία	Χρυσ/λη	18/09/1905
53	Σαφαρίκας	Αντώνιος	Νικόλαος	Χρυσούλα	Χρυσ/λη	26/03/1914
54	Σαφαρίκας	Ζήσης	Χρήστος	Πανδώρα	Χρυσ/λη	19/10/1870
55	Σαφαρίκας	Νικόλαος	Αδάμ	Σταματία	Χρυσ/λη	14/08/1899
56	Σδέκας	Ιωάννης	Εμμανουήλ	Δέσποινα	Πηγές	02/08/1877
57	Σαφαρίκας	Ζήσης	Χρήστος	Σύρμω-Πανδώρα	Χρυσ/λη	11/08/1870
58	Σιούρη	Καλλιόπη	Μιχαήλ	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	08/06/1904
59	Σκράπαρης	Κων\νος	Χρήστος	Ελισάβετ	Χρυσ/λη	23/05/1906
60	Τοπάλης	Αθανάσιος	Βασίλειος	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	18/02/1897
61	Τσουφίδης	Γεώργιος	Δημήτριος	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	06/03/872
62	Τσουφίδης	Στέργιος	Δημήτριος	Χαρίκλεια	Χρυσ/λη	05/09/1879
63	Χουρμουζιάδου	Δέσποινα	Ιωάννης	Χαρίκλεια	Χρυσοχώρι	13/06/1903

(Ο Πίνακας συντάχθηκε με βάση στοιχεία που δώθηκαν από τον ερευνητή Χ. Κοζαρίδη και τους απογόνους των Λαϊστινών)

Ονόματα οικισμών της περιοχής με τα αντίστοιχα τους ελληνικά μετά την απελευθέρωση της περιοχής το 1913

α/α	Όνομα Οικισμού (Ελληνικό)	Όνομα Οικισμού (Τουρκικό)	Τουρκική Λέξη	Ερμηνεία
1	Αβραμηλιά	Τσομπανλή	Cobanlı	Βοσκοχώρι
2	Αγίασμα	Κουρί	Kuri (?)	Τάφος (;)
3	Αγιοβούνι	Ντεντέ Νταγ	Dede Dag	Αγιοβούνι
4	Άγιος Κοσμάς	Καραμανλή	Karamanlı	Καραμανλή
5	Αχλαδινή	Αλχανλή	Alhanlı	Κόκκινο Χάνι
6	Γέροντας	Μποϊνού Κιζίλ	Buynu Kışlı	Κοντολαίμης
7	Γραβούνα	Δοϊρανλή	Doyranlı	Τόπος του ευεργέτη
8	Διαλεκτός	Μπεκλεμής	Beklemis	Αυτός που περιμένε
9	Διπόταμος	Τσαϊλίκ	Caglayık	Καταράκτης
10	Δουκάλιο	Καγιά Μπουνάο	Kaya Binar	Πέτρινη Πηγή
11	Δρυμιά	Κίζ - Μπουκιού	?	
12	Δρυμούσα	Μπέτζιλη	Bey Cılık	Τόπος των ακολούθων του Μπέη
13	Δύσβατο	Νεδερλή	Nederli	Nadir:σπάνιος, δυσεύρετος
14	Ελαφοχώρι	Καρατζόβα	Karaca Ova	Πεδιάδα Ζαγκαδιών
15	Ζαγκαδιά	Καράτζιλαο	Karacilar	Στρατιώτης Ξηράς
16	Κεραμωτή	Κερεμελί	Keremetli	Μεγάθυμος
17	Κωνσταντινιά	Κώτσογλαο	?	?
18	Λεκάνη	Μούτζινος	?	?
19	Λιθοχώρι	Καρά-Καδιολή	Kara Kadırlı	?
20	Μακρουχώρι	Ουζούν Κιόϊ	Uzun Koy	Μακρύ Χωριό
21	Μοναστηράκι	Ρεσίτ Μπέη	Resit Bey	Ρεσίτ Μπέης
22	Νέα Καρυά	Κάρα Μπεη	Kara Bey	Μαύρος Μπέης
23	Νέα Κώμη	Γενήκιοϊ	Yeni Koy	Νέο Χωριό
24	Ξεριά	Κουρού Ντερέ	Kuru Dere	Ξεροπόταμος
25	Παλαιά Κώμη	Εσκή Κιόϊ	Eski Qoi	Παλιό Χωριό
26	Παράδεισος	Ιντζές	Incez	Κομφός
27	Περιστερώνας	Τοΐλαο	Toylar	Συμπόσια (;)
28	Πηγές	Σουσουρκιοϊ	?	
29	Πλαταμώνας	Ολατζάκ	Olajak	Να γίνει ²⁶¹
30	Προάστειο	Κινέζ	Kinez	
31	Σκοπός	Μουρατλή	Muratlı	Τόπος των σκοπών του Μουράτ
32	Στεγνό	Μουσταφά Ογλάο	Mustafa Oglar	
33	Στενωπός	Μπαϊρακλή	Bayraklı	Σημαία (;)
34	Χρυσόχωρι	Οργάντζιλαο	Orgajilar	Παπλωματάδες
35	Χρυσούπολη	Σαρή Σαμπάν	Sari Saban	Ξανθός ή χρυσός (κίτρινος) κάμπος

(Τα στοιχεία με τις ονομασίες των Χωριών προέρχονται από σχετική έκδοση της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Καβάλας με τίτλο «Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων - Νομός Καβάλας», Αθήνα, Μάιος 1962, σελ. 78 - 131).

²⁶¹Σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων του χωριού Πλαταμώνας, κατά τη διάρκεια πολιτορχίας του κάστρου που βρίσκεται πλησίον του σημερινού χωριού, οι Οθωμανοί ζήτησαν από τους αμυνόμενους να αλλαξοπιστήσουν με αντάλλαγμα την σωτηρία τους. Οι κάτοικοι όμως συνέχισαν να αμύνονται, με αποτέλεσμα, με την κατάληψη του κάστρου να φονευθούν άπαντες. Σε ανάμνηση του γεγονότος αυτού και της απαίτησης των Οθωμανών να αλλάξουν την πίστη τους οι κάτοικοι του χωριού, επικράτησε το όνομα Olajak. Τα οστά των υπερασπιστών ανακαλύφθηκαν από κατοίκους του χωριού, κατά την εκτέλεση εργασιών διάνοιξης δρόμου, τη δεκαετία του '50.

Όπως προκύπτει από αρκετές ονομασίες χωριών της περιοχής, οι πρώτοι οθωμανοί κάτοικοι της περιοχής ήσαν πολεμιστές των κατακτητών, στους οποίους δώθηκαν οι περιοχές αυτές, ως αντάλλαγμα των υπηρεσιών τους (σχετ. και οι αναφορές της Αιμ. Στεφανίδου για τις εγκαταστάσεις Γιουρούκων στην περιοχή στην διατριβή της με τίτλο *Η πόλη λιμάνι της Καβάλας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας*, εκδ. ΙΛΑΚ, Καβάλα 2007, σ. 46).

Στατιστικός Πίνακας πληθυσμού της περιοχής Σαρή Σαμπάν το έτος 1912

α/α	Οικισμός	Όνομα	Τούρκοι	Έλληνες	Βούλγαροι	Σύνολο
1	Αβραμηλιά	Τσομπανλή	1097	-	-	1097
2	Αγίασμα	Κουρί	220	-	-	220
3	Αγιοβούνι	Ντεντέ Νταγ	121	-	-	121
4	Άγιος Κοσμάς	Καραμανλή	720	-	-	720
5	Αχλαδινή	Αλχανλή	300	-	-	300
6	Γέροντας	Μποϊνού Κιζίλ	21	-	-	21
7	Γραβούνα	Δοϊρανλή	41	-	-	41
8	Διαλεκτό	Μπεκλεμής	720	-	-	720
9	Διπόταμος	Τσαϊλίκ	1097	-	-	1097
10	Δουκάλιο	Καγιά Μπουνάορ	-	200	-	200
11	Δρυμιά	Κίζ-Μπουκιού	96	-	-	96
12	Δρυμούσα	Μπέτζιλη	220	-	-	220
13	Δύσβατο	Νεδερλή	590	-	-	590
14	Ελαφοχώρι	Καρατζόβα	409	-	-	409
15	Ζαρκαδιά	Καράτζιλαορ	460	-	-	460
16	Κεραμωτή	Κερεμετλί	-	-	-	-
17	Κωνσταντινιά	Κώτσογλαορ	370	-	-	370
18	Λεκάνη	Μούτζινος	1940	-	-	1940
19	Λιθοχώρι	Καρά-Καδιογή	190	-	-	190
20	Μακρουχώρι	Ουζούν Κίοϊ	1020	-	-	1020
21	Μοναστηράκι	Ρεσίτ Μπέη	-	-	-	-
22	Νέα Καρούα	Κάρα Μπεη	-	-	-	-
23	Νέα Κώμη	Γενήκιοϊ	180	-	-	180
24	Ξεριά	Κουρού Ντερέ	380	-	-	380
25	Παλαιά Κώμη	Εσκή Κίοϊ	60	-	-	60
26	Παράδεισος	Ιντζές	511	-	-	511
27	Περιστερώνας	Τόϊλαορ	80	-	-	80
28	Πηγές	Σουσούρκιοϊ	227	-	-	227
29	Πλαταμώνας	Ολατζάκ	950	-	-	950
30	Προάστειο	Κινέζ	375	-	-	375
31	Σκοπός	Μουρατλή	650	-	-	650
32	Στεγνό	Μουσταφά Ογλάορ	260	-	-	260
33	Στενωπός	Μπαϊρακλή	300	-	-	300
34	Χρυσοχώρι	Οργάντζιλαορ	229	-	-	229
35	Χρυσούπολη	Σαρή Σαμπάν	280	200	120	600
ΣΥΝΟΛΟ			14.114	400	120	14.634

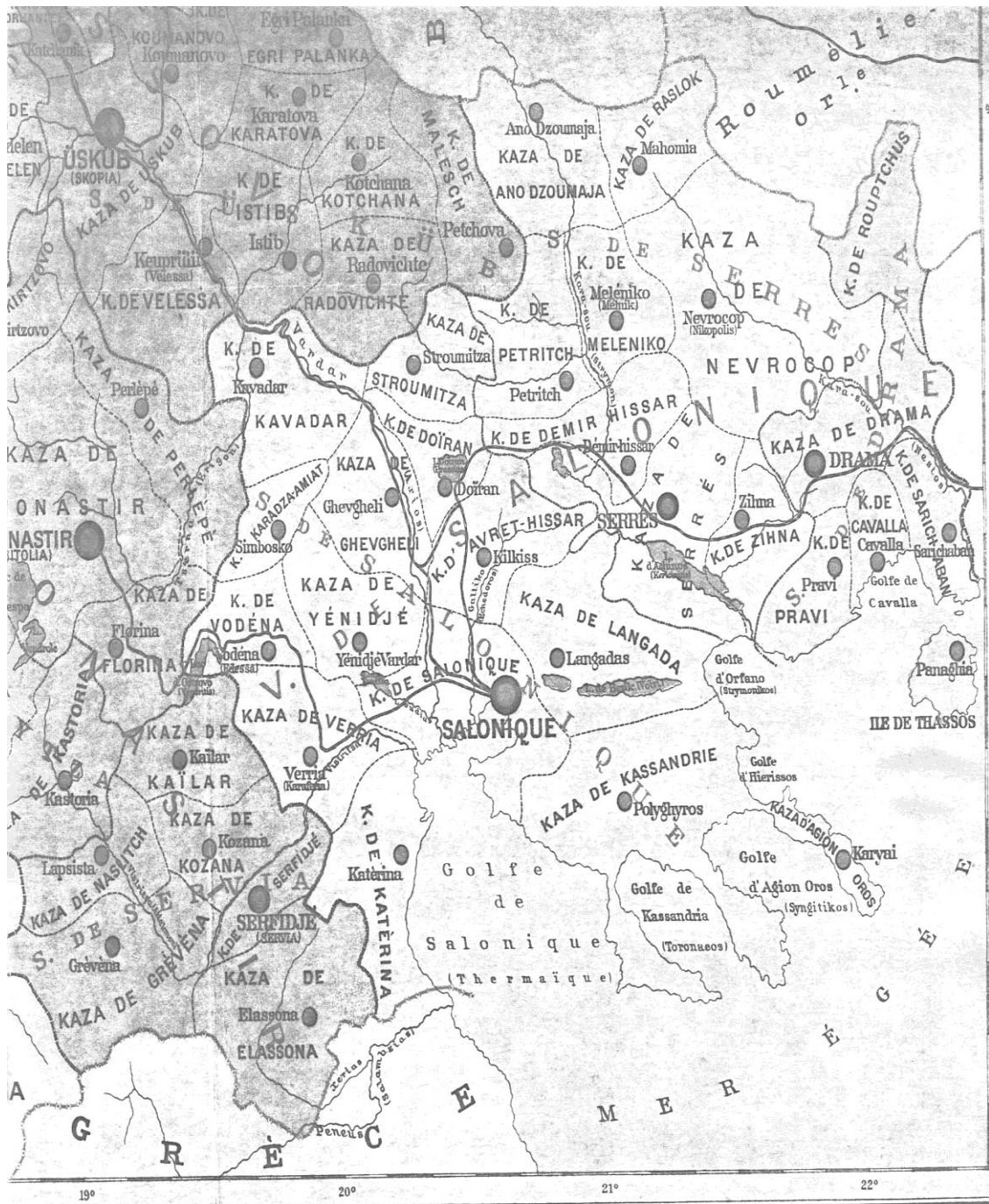
*Πηγή: Επιτελική Υπηρεσία του Ελληνικού Στρατού, Στατιστικοί πίνακες του πληθυσμού κατ' εθνικότητα των Νομών Σερρών, Δράμας και Καβάλας.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι ουσιαστικές πληθυσμιακές μεταβολές είχαμε στην περιοχή μας μετά το 1922, καθώς, όπως προκύπτει από τον εν λόγω πίνακα, το 1915, η μόνη μεταβολή που πραγματοποιήθηκε ήταν στα χωριά Οργάντζιλαρ (Χρυσοχώρι) και Ρεσίτ Μπέη (Μοναστηράκι), στα οποία και εγκαταστάθηκαν 303 και 194, αντίστοιχα, πρόσφυγες από την Ανατ. Θράκη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

Εικόνα 1. Επεξεργασία καπνού (παστάλιασμα) στο χωριό Γραβούνα (από τη συλλογή Βλαχόπουλου – Κοζαρίδη).

ISTITUTO GEOGRAFICO DE AGOSTINI ROMA

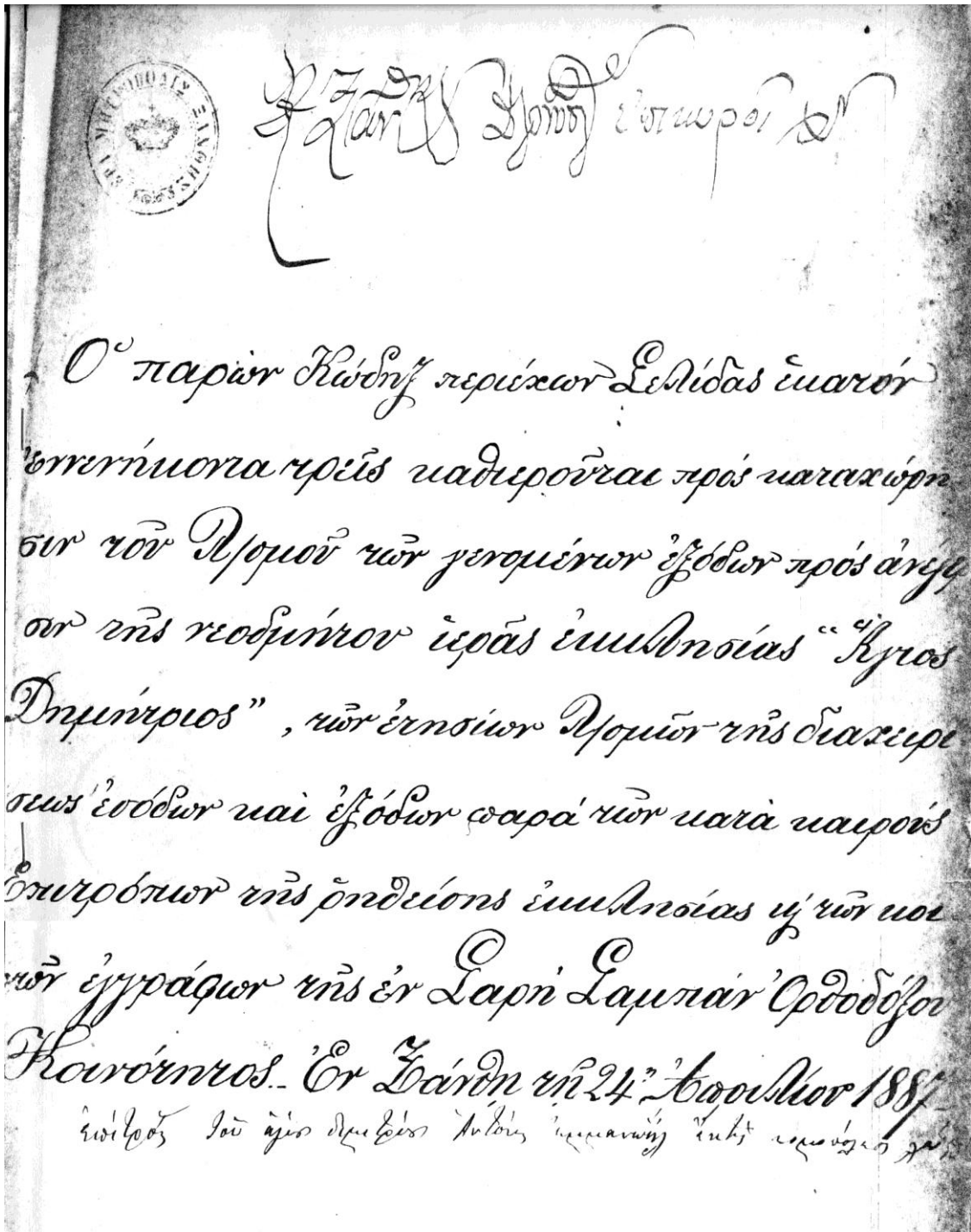
Εικόνα 2. Ιταλικός χάρτης αναφορικά με τη διοικητική διαίρεση της Μακεδονίας κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα (από τη συλλογή Βλαχόπουλου).

Εικόνα 3. Λάιστα Ζαγορίου.

Εικόνα 4. Οικογένεια Μαντζάρη – Λάιστα, αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Εικόνα 5. Πρακτικό εγκαινίων του Ιερού Ναού Αγίου Δημητρίου από το μητροπολίτη Εάνθης.

Εικόνα 6. Επαγγελματίες της Χρυσούπολης, έξω από τα καταστήματα τους.

Εικόνα 7. (πάνω φωτογραφία) Το χάνι Δεβελέγκα - (κάτω φωτογραφία) Το καφε-
νείο ΒΥΖΑΝΤΙΟ του Μήτσου Παπαργύρη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με την παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να φωτιστεί η ιστορία της περιοχής με αναφορές από την αρχαιότητα μέχρι και το 1913, όταν η περιοχή ενσωματώνεται οριστικά στον εθνικό κορμό της Ελλάδας. Σημαντικό κομμάτι όμως της ιστορίας της αποτελεί και η συνεισφορά των Λαϊστινών Ηπειρωτών στα τοπικά δρώμενα, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν σταδιακά στην περιοχή μας, από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι περίπου τις αρχές του 20^{ου}, συγκροτώντας μια ακμάζουσα κοινότητα που έπαιξε ρόλο και στα εθνολογικά δεδομένα της περιοχής.

Η αναφορά στην πεδινή περιοχή της επαρχίας Νέστου, περιοχή η οποία αποτελεί και το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, στην γεωγραφία της περιοχής, στην οικονομία, στο κλίμα της, καθώς και στο οδικό δίκτυο έγιναν για να καταδειχθεί η ιδιαίτερα σημαντική θέση της, η οποία δεν έχασε την αξία της κατά το πέρασμα των αιώνων και προσέλκυσε πλήθος επιδρομέων που εποφθαλμιούσαν την πλούσια κοιλάδα του ποταμού Νέστου και τα παρακείμενα μεταλλεία σιδήρου και άλλων μετάλλων, χωρίς να παραβλέπουν όμως και την στρατηγική σημασία των «Σαππαίων Στενών» προκειμένου να ελέγχουν το πέρασμα από την δύση προς την ανατολή.

Η μελέτη της ιστορίας της περιοχής και των μορφών διοικητικής και εκκλησιαστικής οργάνωσης, ανά τους αιώνες, έγινε με σκοπό να φωτισθεί μια μεγάλη περίοδος της τοπικής ιστορίας, που ακόμη δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς.

Η εκκλησιαστική ιστορία της πεδινής περιοχής της επαρχίας Νέστου εξετάσθηκε αρχικά σε συνάφεια με την ιστορία της πόλης της Τοπείρου

και μετά την καταστροφή αυτής από τους Σλάβους επιδρομείς, σε συνάφεια με την ιστορική μητρόπολη Φιλίππων.

Τέλος, εξετάσθηκε η συμβολή των Λαϊστινών στην ιστορία της περιοχής, κάνοντας μια σύντομη αναφορά στην Λάιστα και στην ιστορία της. Εξετάσθηκαν οι λόγοι που τους οδήγησαν να μεταναστεύσουν από την περιοχή τους στην περιοχή της Χρυσούπολης, η θρησκευτική και εκπαιδευτική τους οργάνωση στη νέα πατρίδα. Η αναφορά σε αυτούς περιέλαβε και τη συνεισφορά τους στον Μακεδονικό Αγώνα, συνεισφορά σε συνθήκες ιδιαίτερα αντίξοες για αυτούς, λόγω της συντριπτικής πληθυσμιακής υπεροχής των Οθωμανών.

Συμπερασματικά η παρούσα εργασία έρχεται να προσθέσει ένα μικρό λιθαράκι στην τοπική ιστορία φωτίζοντας πτυχές της που ίσως δεν είχαν φωτισθεί αρκετά από προηγούμενους μελετητές.

SUMMURY

One of the mostly magnificent areas in Greece is the area of Chrysoupoli which combines the beauty of river Nestos with the big forest of Coja Orman, the glory of ancient city Topiros, the history of Thasos Island and the beauty of the country side. The goal of this essay was to introduce the reader with the history of this area, especially with the unknown ecclesiastical history which is strictly connected with the destroyed city of Topiros during the 6th century. After that period our territory was associated with ecclesiastical metropolis of Phillipoi, which was erected by Apostle Paul.

The strategical situation of the area, as it was the link between east and west, attracted many invaders. Persians, Slavs, Catalans and finally, Turks destroyed cities and villages at both sides of river Nestos.

The liberation of the territory from Turks and Bulgarians, who occupied Hrisoupoli during 2th Balkan War, happened at 1913. A new age started for this place.

However, a part of the history of this city is connected with the contibution of the immigrants from a village of Iperus which called Laista, at Zagori area. These people arrived in Sarri Saban (the Turkish name of Hrisoupoli) during the 19th century. They were great merchants and this was their main occupation. They were the first Greek people who arrived at Sarri Saban which was a typical Turkish village. The only Greeks until then were stayed at village Kaja Pinar (the Turkish name of village Petropigi) and were a small Christian minority of 130 people in an area where Turks were the 98% of the total population.

After their arrival built the church of Saint Dimitrios and managed to organize their community and the education of their children. Always they were loyal Greeks and Christians despite the fact that they faced a lot of challenges mainly from Bulgarians and secondly by Romanian propaganda.

Nowadays, only the steeple of Saint Demetrius reminds to the people of Hrisoupoli the contribution of these people who changed the history of our place.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Α

1. Αβέρωφ Τοσίτσας Ευ., *Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού ζητήματος*, Επανεκδοση από το ίδρυμα Ευάγγελου Αβέρωφ – Τοσίτσα, Τρίκαλα 1992.
2. Ακριτίδης Ν., *Εκκλησιαστική Γεωγραφία του Οικουμενικού Πατριαρχείου (από τον 9^ο αιώνα μέχρι το 1453)*, Διδακτορική Διατριβή στο Τμήμα Θεολογίας του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2003.
3. Αναγνωστόπουλος Ν., *Σιτοκαλλιέργεια και Σιτάρκεια εν Ελλάδι*, Αθήναι 1930.
4. Ανδρουδής Π., *Χάνια και Καραβάν – Σεράγια στον Ελλαδικό χώρο και στα Βαλκάνια*, έκδοση Πολιτιστική Ολυμπιάδα – Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού Α.Ε, Αθήνα.
5. Αραβαντινός Π., *Χρονογραφία της Ηπείρου*, τ. Β', Αθήνα 1856, εκδόσεις Ρίζου, Αθήνα 1969.
6. Αρς Γκριγκόρι, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του ΙΗ' και τις αρχές του ΙΘ' αιώνα*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1994.
7. Αποστολόπουλου – Μιχαηλάρη, *Η νομική συναγωγή του Δοσίθεου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο*, 1, Αθήνα 1987.
8. Αρχεία Οικουμενικού Πατριαρχείου, κώδικας α' Κυπρίου, σ. 388 – 389 «Σιγγιλιώδες γράμμα, δι ου προς συντήρησιν του μητροπολίτου πρώην Φιλίππων και Δράμας κυρ. Γερμανού ...παρέχονται αυτώ εξαρχικών αι δυο πατριαρχικάι εξαρχίαι Ορφανίου και Καβάλα».

Β

9. Βακαλόπουλος Α., *Ιστορία της Μακεδονίας*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1988.
10. Βακαλόπουλος Κ., *Νεοελληνική Ιστορία (1204 – 1940)*, εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1999.
11. Βλαχόπουλος Ι. , «Περί Σαρισαβανίου», περιοδικό Υπόστεγο 6 (Καβάλα 1992) ...-.....

Γ

12. Γερμανός Σάρδεων, «Επισκοπικοί κατάλογοι Ανατολικής και Δυτικής Θράκης», *Θρακικά* 6, 1935, σ.σ. 85 - 87.
13. Γεωργαντζής Π., *Συμβολή εις την Ιστορίαν της Ξάνθης*, εκδόσεις Σπανίδη, Ξάνθη 1990.

14. Γεωργαντζής Π., *Συμβολή στην Εκκλησιαστική Ιστορία της Ιεράς Μητρόπολης Ξάνθης και Περιθωρίου, Έκδοση Ιεράς Μητρόπολης Ξάνθης και Περιθωρίου, Ξάνθη 2009.*
15. Γεωργαντζής Π., «Ο Ελληνισμός της περιοχής Νέστου κατά τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα», *Πρακτικά Σεμιναρίου τοπικής ιστορίας, Δήμος Καβάλας, Καβάλα 2010.*
16. Γεωργαντζής Π., *Προξενικά Αρχεία Θράκης, τ. Γ', έκδοση Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2000.*
17. Γιαννακόπουλος Κ., *Μεσαιωνικός Δυτικός Πολιτισμός και οι κόσμοι του Βυζαντίου και του Ισλάμ, εκδοτικός οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1993.*
18. Γλαβήνας Απ., *Τρία έγγραφα από τη Νομική Συναγωγή του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσιθέου για την εκκλησιαστική ιστορία της Ξάνθης κατά τον 17^ο αιώνα, τ. 2, Ξάνθη 2002.*
19. *Γνωρίζοντας τους υγροτόπους, Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Αθήνα 1997.*
20. Γριτσόπουλος Τ., «Σημειώσεις σχετικά με την ιστορία των ιζ' κυρίως αιώνα Εκκλησιών Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου», *Β' τοπικό συμπόσιο, Η Καβάλα και η περιοχή της – Πρακτικά, τ. 1, Καβάλα 1987, σ.σ. 88 – 92.*

Δ

21. Δραγούμης Ι., *Μαρτύρων και Ηρώων Αίμα, εκδόσεις Νέα Θέσις, Αθήνα 1992.*
22. Δρακούλης Δ., *Η Περιφερειακή Οργάνωση της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας κατά την πρώιμη Βυζαντινή Περίοδο, τ. 1, Διδακτορική Διατριβή στο Πολυτεχνείο ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2008.*

Ε

23. *Ενθυμήσεις, Σύλλογος Ηπειρωτών Επαρχίας Νέστου, φωτογραφικό λεύκωμα, Χρυσούπολη.*
24. Έξαρχου Γ., *Αυτοί είναι οι Βλάχοι, εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα 1994.*

Ζ

25. Ζακυνθινός Δ., *Βυζαντινή Ιστορία 324 -1071, Αθήνα 1977.*
26. Ζακυνθινός Δ., «Μελέται περί της Διοικητικής Διαίρεσης και της επαρχιακής Διοικήσεως εν τω Βυζαντινώ κράτει», *ΕΕΒΣ, (1941) 208 - 274*

Η

27. Ηρόδοτος, *Ηροδότου Ιστορίαι, εκδ. Hude, Herodoti Historiae, Oxford 1960, τομ. Ι – ΙΙ και Ηρόδοτος, Ηροδότου Ιστορίες, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1994.*

Θ

28. Θεοχαρίδης Γ. «Ιστορία της Μακεδονίας κατά τους μέσους χρόνους 285-1354», *Μακεδονική Βιβλιοθήκη*, τ.55, Θεσσαλονίκη 1980 ...-....
29. Θεοχαρίδης Γ. *Κατεπανίκια της Μακεδονίας – Συμβολή εις την Διοικητικήν Ιστορίαν και Γεωγραφίαν της Μακεδονίας κατά τους μετά την Φραγκοκρατίαν Χρόνους*, έκδοση της Εταιρίας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1954.
30. Θεοχαρίδης Γ. «Μόρουνατς, το δήθεν σλαβικό όνομα της Καβάλας», *Μακεδονικά* 6 (Θεσσαλονίκη 1965) σ.σ.77 - 79
31. Θράκη, *Ιστορία - Πολιτισμός – Τέχνη*, Μπάκας Ι., Χριστιανική Θράκη. Η ιστορία της ορθόδοξης εκκλησίας από τους αποστολικούς χρόνους έως σήμερα – Η εκκλησιαστική οργάνωση της Θράκης από τον 4^ο έως τον 11 μ.χ. αιώνα, Συλλογικό έργο, Μέρος Α', Αθήνα 2010, σ.σ 142 - 150.
32. ΘΡΑΚΗ, έκδοση Γενικής Γραμματείας Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Κομοτηνή 1994.

Ι

33. *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας – Α' Αρχείον Θεσσαλονίκης 1695 – 1912*, επιμέλεια Ιωαν. Βασδραβέλη, Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1952.

Κ

34. Καπλανέρης Σ., *Ανέκδοτα έγγραφα για την εκκλησία της Θάσου κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα*», *Θασιακά* 7 (1992).
35. Καραθανάσης Αθ., *Ο κόλπος του Ορφανού και η περιοχή του*, Δήμος Ορφανού 2002.
36. Καρπόζηλος Α., *Βυζαντινοί ιστορικοί και χρονογράφοι*, εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2002.
37. Κατσουγιάννης Τ, *Περί των Βλάχων των Ελληνικών Χωρών – εκ του βίου και της ιστορίας των Κουτσόβλαχων επί της οθωμανικής περιόδου*, Θεσσαλονίκη 1966.
38. Κοζαρίδης Χ., *Η επαρχία Νέστου. Από τα ομηρικά χρόνια μέχρι το 1940 - Συμβολή στην τοπική ιστορία*, Ξάνθη 2004.
39. Κοντοστέλιος Δ. Εμμανουήλ, «Ηπειρώτες στη Θάσο», *Η Θάσος δια μέσον των αιώνων: Ιστορία - Τέχνη – Πολιτισμός*, Στ' Συμπόσιο Θασιακών Μελετών, Θάσος, 17 -19 Σεπτεμβρίου 2011.
40. Κοτζαγεώργης Φ., *Η Χρυσούπολη και η Ιστορία της κατά τους 15^ο -17^ο αιώνες* (μελέτη)
41. Κουκούδης Α., *Οι μητροπόλεις και η διασπορά των βλάχων*, εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2000.
42. Κουκούλη – Χρυσανθάκη Χ., *Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών* 5 1972, σ.σ. 202 – 206.

43. Κρουστάλης Κ., *Απαντα, Οι βλάχοι της Πίνδου*, Εθνική Παιδαγωγική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1950
44. Κυριαζόπουλος Χ., *Η Θράκη κατά τους 10^ο -12^ο αιώνες. Συμβολή στην μελέτη της πολιτικής, διοικητικής και εκκλησιαστικής εξέλιξης*, Διδακτορική Διατριβή στο Τμήμα Ιστορία και Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1997
45. Κυριακίδης Στ., «Θρακικά Ταξίδια, Μπουρού – Καλέ – Αναστασιούπολις – Περιθώριον», *Ημερολόγιον Μεγ. Ελλάδος* 1931.

Λ

46. Λαζαρίδης Δ., «Κατάλογος στρατηγών Θράκης», *Αρχαιολογική Εφημερίς* 1953 – 1954, Μέρος Α', Αθήναι 1955.
47. Λαζάρου Αχ., *Η Αρωμουνική*, Β' έκδοση, Αθήνα 1986.
48. Λαζάρου Αχ., *Βλάχοι Ελλάδος και Ευρωπαϊκή Ένωση, Επιτροπή ενημέρωσης για τα εθνικά θέματα*, Αθήνα 1996
49. Λαζάρου Α., *Βαλκάνια και Βλάχοι*, Εκδόσεις Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, Αθήνα 1993.
50. Λαζάρου Α., *Εθνολογικά και Πολιτισμικά Βαλκανικής*, Αθήνα 1997.
51. Λάμπρου Σ., *Κατάλογος των εν ταις βιβλιοθήκαις του Αγίου Όρους Ελληνικών Κωδίκων*, τ. 2, University Press, Cambridge 1899.

Μ

52. *Μακεδονία 4000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1982.
53. Μάνος Δ., *Αλή Πασάς Τεπενενλής*, εκδόσεις Άλφα, Αθήνα 1966.
54. Μέρτζιος Γ., *Λάϊστα Ζαγορίου*, Θεσσαλονίκη 1991.
55. Μέρτζιος Κ.Δ., *Μνημεία Μακεδονικής Ιστορίας*, Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1947.
56. Μέρτζιος Ν., *Οι Αρμάνοι Βλάχοι, Φιλόπτωχος Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 2010.
57. Μιχαηλάρη Π. – Παϊζη Αποστολοπούλου Μ., *Η νομική συναγωγή του Δοσίθεου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο*, 1, Αθήνα 1987.
58. Μπακαλάκης Γ., «Παρανέστιες Αρχαιότητες», *Θρακικά* 8, 1937, σ. 15.

Ν

59. Νεράντζης Νεράντζης, «Η Βυζαντινή μεταλλευτική και μεταλλουργία στην Ανατολική Μακεδονία», περιοδικό *ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ* 103 (2007) σ. 70 – 76.
60. Νικολαΐδου – Πατέρα Μ., «Αρχαία Νεάπολη», *Εισήγηση σε συμπόσιο για την τοπική ιστορία της Καβάλας*, Καβάλα 2001.
61. Νικολαΐδης Δ., *Οθωμανικοί κώδικες, ήτοι συλλογή των εν ενεργεία νόμων, κανονισμών, διαταγμάτων και οδηγιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Κωνσταντινούπολις, τυπογραφείο Επταλόφου 1869.

Ξ

62. Ξανθοπούλου – Αργυρίου Π., *Ιστορία της επαρχίας Νέστου*, Χρυσούπολη 1999.
63. Ξανθοπούλου – Αργυρίου Π. και Αργυρίου Γ., *Έρευνα για τον Ελληνισμό της επαρχίας Νέστου από τον 19^ο αιώνα μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους*, Χρυσούπολη Καβάλας, Άνοιξη 1976.

Ο

64. Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στο παρελθόν και στο παρόν, Τρίτος Μ., Η ιστορική Μοσχόπολη της Β. Ηπείρου και η συμβολή της στην πολιτισμική και οικονομική ανάπτυξη της Χερσονήσου του Αίμου, συλλογικό έργο, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, σ.σ. 253 – 271.
65. *Οδοιπορικό στον ποταμό Νέστο*, έκδοση Δ' Σώματος Στρατού, Αλεξανδρούπολη 1998.

Π

66. Παϊζη - Αποστολοπούλου Μ., *Ο Θεσμός της Πατριαρχικής Εξαρχίας 14^ο – 19^ο αιώνας*, Αθήνα 1995.
67. Παϊζη-Αποστολοπούλου Μ., *Ανεπίσημα από το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης. Παρασχέδια και μαρτυρίες του 1476*, Αθήνα 1988.
68. Παϊζη-Αποστολοπούλου Μ., «Η Θάσος ως Πατριαρχική Εξαρχία», *Θασιακά* 7, Καβάλα 1992, σ.σ 155 – 160.
69. Παπαρηγόπουλος Κ., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.5, εκδόσεις Φάρος, Αθήνα 1984.
70. Παπαγεωργίου Γ., *Οικονομικοί και κοινωνικοί μετασχηματισμοί στον ορεινό χώρο. Ζαγόρι μέσα 18^{ου} και αρχές 20^{ου} αιώνα*, Ριζάρειος Σχολή, Ιωάννινα χχ.
71. Παπαθανασίου Ζ., «Συμβολή στην ιστορία της Λάιστας Ζαγορίου», *Ηπειρωτική Εστία*; (1955) ...
72. Παπαθανασίου Ι., *Ιστορία των Βλάχων*, εκδόσεις Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη 1994.
73. Rouqueville F., *Ταξίδι στην Ελλάδα, Μακεδονία – Θεσσαλία*, Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1995.
74. Πουλιανός Α., *Η προέλευση των Ελλήνων*, Αθήνα 1968.
75. Πούλιος Β., «Τα μέταλλα της Θασιακής Περαίας», *Ελληνογαλλικές έρευνες* I, μνήμη Δ. Λαζαρίδη, Θεσσαλονίκη 1990, (Πρακτικά αρχαιολογικού συνεδρίου).
76. Προκόπιος, *Περί Κτισμάτων*, Lipsiae 1913.
77. Προκόπιος, *Υπέρ των Πολέμων Λόγοι*, Lipsiae 1969.

Ρ

78. Ράλλης Γ. – Ποτλής Μ., *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τ. 2, Αθήνα 1852 -1859.

Σ

79. Σακελαριάδης Σπ., *Πόλεις και Θέσμια Θράκης και Ιωνίας*, τ. α', Αθήνα 1929.
80. Σαμοθράκης Α., *Λεξικόν γεωγραφικόν και ιστορικόν της Θράκης*, Αθήνα 1963.
81. Σαμσάρης Δ., «Το οδικό δίκτυο της Ανατολικής Μακεδονίας από τα αρχαϊκά χρόνια ως τη ρωμαϊκή κατάκτηση», *Μακεδονικά* 14,1974, σ.σ. 123 - 137
82. Σβορώνος Ν., *Η Βυζαντινή επαρχία*, εκδόσεις Σχολές Μωραϊτή, Αθήνα 1991.
83. Σιμόπουλος Κ., *Ξένοι ταξιδευτές στην Ελλάδα 333 – 1700*, τ. α', Αθήνα 1976.
84. Σκληρός Σ., *Νέα Ελλάς*, εκδόσεις Πτολεμαίος, Αλεξάνδρεια 1913.
85. Στεφανίδου Αιμ., *Η πόλη – λιμάνι της Καβάλας κατά την περίοδο της Οθωμανική περιόδου – Πολεοδομική και ιστορική διερεύνηση (1391 - 1912)*, Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας, Καβάλα 2007.
86. *Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων* (τ. 20 Νομός Καβάλας), έκδοσις της Κεντρικής Ενώσεως Δήμων και Κοινοτήτων της Ελλάδος, επιμέλεια του Υπουργείου των Εσωτερικών, Αθήνα Μάιος 1962.

Τ

87. Tede Kalh, «Ο ρόλος των Λαϊστινών και τα νέα εθνολογικά δεδομένα που προέκυψαν κατά την εγκατάστασή τους στη Χρυσούπολη», *Λαϊστινά Νέα* 10 (1998) σ. 10 – 12.
88. Τζελεμπή Ε., *Οδοιπορικό στην Ελλάδα*, εκδόσεις Εκάτη, μετάφραση Δ. Λούπης, Αθήνα 1994.
89. Τρίτος Μ., *Βλάχοι των Βαλκανίων και Ορθοδοξία*, εκδόσεις Π.Σ. Πορναρά, Θεσσαλονίκη 2009.
90. Τρίτος Μ., *Εθνικά θέματα σχετιζόμενα με τις χώρες τις χερσονήσου του Αίμου*, Θεσσαλονίκη.
91. Τρίτος Μ., *Η Πατριαρχική Εξαρχία Μετσόβου (1659 -1924). Η θρησκευτική, εθνική και κοινωνική της προσφορά*, Ιωάννινα 1991.

Φ

92. Φαλλμεραυέρ Φ. Ι., *Περί της καταγωγής των σημερινών Ελλήνων*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1984.
93. Φειδάς Βλ., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Α' και Β', Αθήνα 2002.

94. Φραγκόπολος Στ., (καθηγητή ΤΕΙ Αθηνών), *Ιστορία της Τεχνολογίας, διαδικτυακό σύγγραμμα*, Αθήνα 2000 -2008.

Χ

95. Χατζηγεωργίου Θ., «Η αποδημία των Ηπειρωτών», *Λαογραφική Μελέτη, Ηπειρώτικη Βιβλιοθήκη*, Αθήνα 1958.
96. Χιόνης Κ., «Η Θάσος και η δράση των Θάσιων κατά τον Μακεδονικό Αγώνα», *Θασιακά* 1, 1991.
97. Χιόνης Κ., *Η ιστορία της Καβάλας*, Καβάλα 1968.

Εφημερίδες:

98. «Άφιξη των εκ Σαρρή Σαμπάν διαδηλωτών», *Ερμής* 2/20 Ιουλίου 1908.
99. «Σαρρή Σαμπάν – Σύνδεσμος Λαϊστέων» *Νέα Αλήθεια*, Κυριακή 5-4-1909/3.

Ξένη Βιβλιογραφία

A

1. *Almanach de l' empire ottoman par l' anne'e 1849*, Coknstantinople 1849.
2. Ammianus Marcellinus, *Res gestae*, collection des Universites de France, Paris 1977.

B

3. Barkan O. L, «894 (1488 -1489) yill cizysin in tahsilat in a it muhasebe bi-lancolari», *Belgeder* I/1, 1964.
4. Beaujour F., *Tableau du commerce de la Grece*, Paris 1800

C

5. Coysinery E., *Voyages en Macedoine* 1, 1839.

D

6. Darrouzes j., *Notitae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae, text critique, intooduction et notes*, Paris 1981.
7. Demostenis Orationes, *Δημοσθένους Λόγοι*, εκδόσεις Butcher, 1961, τομ. I – III.

G

8. Garasanin M., *Sources archeologiques de civilization europeenne*, Bucarest, 1970.

9. Gerland E., *Corpus Notification Episcopatum Ecclesiae orientalis Graecae, 1 Bd, Die Genesis der notitia episcopatum*, Constantinopoli 1931.
10. Gokbilgin T., *Asirlarda Edirne ve Pasa Livasi, Vakiflar – Mulkler – Mukataalar*, Κωνσταντινούπολη 1952.
11. Gokbilgin T., «Kanuni Sultan Suleyman derri baslarinda Rumely Eyaleti Livalari, Sehir ve kasabalari», *Bellekten* 20 (1956) 254.
12. Gokbilgin T., *Rumeli' de Yurukler, Tatarlar ve Evlad-i-Fatihian*, Istanbul Universitesi, Κωνσταντινούπολη 1957.
13. Guvenc Sefer, *Kyzey Yunanistan yer Adlari Atlasi*, Κωνσταντινούπολη 2010.

H

14. Hadschi Kalfa, *Rumeli und Bosna geographisch beschreiben*, μτδ. J. v. Hammer – Purgstall, Βιέννη 1812
15. Hierokles, *d' Synekdemus et l' opuscule géographique de George de Chypre* (Ιεροκλής Γραμματικός, Συνέκδημος του Ιεροκλή), εκδόσεις Honighman E., Brussels, 1939, 659.

I

16. *Itinerarium Hierosolymitanum*, εκδ. Miller, *itineraria Romana IV*, Stutgard 1916.

K

17. Koder j., «Zur Bedeutungsentwickiung des byzantinischen Terminus Thema», *Jahrbuch der osterreichischen Byzantinistik* 40,1990, σ.σ. 155 – 165.

L

18. Legrand E., *Bibliographie Hellinique des XVe et XVIe siecles ou description raisonnee de notices biographiques, tables, cronologiques, notes, documents et index*, vol III, Paris 1906.
19. Loupis D.K., «Piri Reis's Book of Navigation (KKitab – I –Bahriye)», άρθρο στην επιθεώρηση *The Portolan* 52, 2001 -2002, σ.σ. 56 – 59.

N

20. *Hieroclis Synekdemus et Notitae Graecae Episcopatum. Acced Nilli Doxapatri Notitia Patriarchatum et Locorum Nomina Immutata*, Εκδόσεις G. Parthey, Berolini 1866.

O

21. Oikonomides N., *L' evolution de l' organization administrative de l' empire byzantine au XIe Siecie (1025 -1118)*, τ. 6, London 1976

22. Oikonomides N., *Documents et etudes sur les institutions de Byzance*, London 1976.

P

23. Papazoglou Fanoula, *Les villes de Macedoine a l' époque Romaine*, Athenes 1988.
24. Plinius, *C. Plinius Secundus, Naturalis Historia*, εκδ. Rocckham Pliny Natural History, The loeb Classical Library, London 1967, τομ. I – X.

S

25. Soustal P., *Thrakien (Thrake, Rhodope und Haimimontos)*, [Tabula Romani 6], Wien 1991.
26. Stravon, *The Geography of Strabo*, εκδ. Warmington,, The loeb Classical Library, London 1969, τομ. I-VIII.

T

27. G.L.F. Tafel – G.M. Thomas, *Urkunden Zukkalteren Handels – und Staatsgeschichte den Republik Venedig, mit besorderer Beziehung auf Byzanz und die Levante von neunten bis Zum Ausgung des funfzehnten Jahrhunderts I*, Cambridge University Press, New York 1856
28. Θουκυδίδης, *Ιστορίαι*, εκδόσεις Jones., Oxford 1970, τομ. I-II.
29. Tomaschek W., *Zur Kunde der Hamus – Halbinsel*, Wien 1882.

V

30. Viquesnel A., *Voyage dans la Turquie d' Europe, description physiqueet geologique de la Thrace*, τ. 1, Paris 1868.

W

31. Wolf R.L., «The organization of the Latin Patriachate of Constantinople 1204- 1261, Social and administrative consequences of the latin Conquest», *Traditio* 6 (New York 1948).

